

majestatem. Quod ad præsens attinere videtur, brevis subijcimus.

46. Anno pontificatus sui 23, cum nongentesimus quinquagesimus primus Dominicæ Incarnationis ageretur, matrem prædictam loci ipsius reparandi, quia vetustas et brevitudo monere videbatur, cupido cœpit immodica. Id per se, quoniam non nisi sacro corpore interim submoto fieri poterat, non præsumens, quid animo conceperat, episcopo intimat. Ille de fabrica ut fieret gratum omnino habens, suamque benigne pollicitus operam, de sublevatione sacri corporis diu cunctabundus, tandem Domini super hoc voluntatem ut exquirerent, imperavit; communicato deinde negotio patribus tunc venerandis Einoldo, de quo præmisimus, et Ansteo (338) æque viro religioso e proximo sancti Arnulfi collegio, ipsisque animos eidem sancto pontifici vel abbatissæ magis addentibus, in communi decretum est, ut fieret. Instabat tunc dies Ascensionis Dominicæ, in quem populus universus missarum solemnibus condito jussus adesse. Præsul reverendissimus post verbum sacræ diei populo redditum, de hac ipsa re pariam aperiens, Domini misericordiam cunctos monuit exorare, ut prosperum conatibus fidelium suorum largiri dignaretur effectum. Quod cum in crastinum sextæ feriæ multa cum devotione sacris ædibus circumquaque lustratis alacriter peregrissent, in sequenti mox Dominica omnes ad sacrum confluent locum. Ibi ab ipso sancto pontifice missis dictis, itemque plurima exhortatione plebe in Deum animata, cunctis acclamantibus, et ministris sacrorum solitis supplicationibus preces in cœlum tollentibus, ad arcam virginis aperiendam pontifex venerandus, cumque eo patres monasteriorum simul et cæteri ex clero religiosi digne Deo sancteque virgini submissi reverenter accedunt; moxque sacrosanctos artus loculo tunc pro tempore præparato exceptos

(338) De Einoldo Gorziensi et Ansteo S. Arnulfi abbatis Gorziensis sæculo sequenti referendis.

A in proximam quamdam domum interim conservandos transponunt. Eadem die a parentibus quidam illuc dæmoniacus adductus, cum penes loculum in domo eadem populo abscedente esset relictus, post modicum intervallum, Domino et meritis virginis suffragantibus, a vesano spiritu est liberatus.

47. Sub ipsa fere hora sanctimonialibus a loco, in quo sacrum corpus extulerant, ad corpora curanda residentibus, puerulum naturali membrorum compage damnatum penitusque ab ipsa nativitate contractum bajulus, ut brachio ferebat, ecclesiæ intulit. Inde a quadam ex sanctimonialibus intra domuculam, qua corpus sanctissimæ virginis servabatur, sub ipso loculo solus relictus, parva mora intercedente, nimio repente clamore puer emisso, ad vocem cæteris accurrentibus, membris officio naturæ directis sanus divino auxilio est inventus. Hunc multo postmodum tempore eadem incolumitate gaudentem prospero ubique gradu conspeximus ingredi. Alter itidem puerulus oculis captus, sed et quorundam membrorum inæqualitate confectus, alio ferente illo deportatus, et ante loculum projectus, visu et cæterorum membrorum integritate virtute Christi et obtentu sacratissimæ virginis repente cunctis stupentibus et gratias Deo clamantibus, est muneratus.

Plura deinde et usque in præsens tempus pene quotidie cum fide petentium ibidem Domino Christo operante exhibentur solatia, tum corporum, tum (quod præstantissimum est) animarum: ubi conscientia uniuscujusque supplicantis satis persentit, quantam inde efficaciam precum suarum reportet; et nisi diffidentia sola retundat, vere Christi certus, fatebor, nullius illic suspiria, nullius gemitus, vel lacrymas pleno corde profusas, quæcumque illa fuerit necessitas vel angustia, inde aliquando vacuo fructu reversas.

abbatibus egregia mentio est in Actis S. Joannis

VITA JOANNIS

ABBATIS GORZIENSIS,

AUCTORE JOANNE ABBATE S. ARNULFI.

[Apud Pertz, Monumenta Germaniæ historica, Script. tom. IV, p. 333.]

ADMONITIO PRÆVIA.

Inter monumenta historica statum rei publicæ, Ecclesiæ, litterarum, morum per sæculum x illustrantia vita Joannis Gorziensis abbatis præcipuum locum obtinet. Scripta est diffusiori quidem stylo, sed a viro doctrina litterarumque (339) cultu insigni et rerum quas narravit apprime gnaro, Joanne abbate S. Ar-

(359) Patres, nec minus classicos Romanorum auctores legit.

nulfi Metensis (340), quae plurima quae narravit ipse testis vidit, reliqua autem a Joanne, aut a sociis ejus se accepisse testatus (341), libros etiam ab illo compositos, Miracula S. Glodesindis (342) et S. Gorgonii, consuluit, et veritatis aequae capax atque cupidus ex scriptis suis comprobatur. Ipse inter abbates, qui Joannis moribundi lectum mœrentes circumstabant, jussu Deoderici episcopi Metensis designatus, Vitam amici egregii scribendam suscepit. Primam ejus partem (343-44), res a Joanne dum in saeculari habitu conversabatur perpetratas et introitum in monasterium complexam, anno 978 (345) absolverat, quo circa nativitatem Domini a Deoderico domi conventus atque ab ipso et a Poppone Trajectensi episcopo iterum excitatus, operi perficiendo manum rursus admovit (346). Sed partis secundae, qua Vitam Joannis per quadraginta annos monachi et abbatis scribendam susceperat, nonnisi ea exstant quae narrationem usque ad a. 956 producunt; reliqua omnia, scilicet reditus a legatione Cordubensi, quaeque abbas annis 960-975 egit, et tertia operis pars, qua de obitu ejus se scripturum pollicitus fuerat, omnia aut perierunt, aut, quod magis credam, auctore morte prærepto (347) nunquam scripta sunt. Quae quanto historiae damno interciderint, cuique patet (348). Obiit noster ante annum 984.

Liber de Vita Joannis Gorziensis, addita in eodem volumine Vita et translatione S. Glodesindis, Metis apud S. Arnulfum asservatus, ibique ab auctore gestorum abbatum monasterii ejusdem (349) exscriptus est, qui tamen, nulla ut videtur auctoritate fultus, Joannem Gorziensem (350) etiam Ansteo in monasterio sancti Arnulfi, eique demum Joannem alterum successorem facit, aliaque de Joanne juniore addit, quae ut dubiae fidei infra referenda curavi (351). Codex postea monasterio S. Germani Parisiensi illatus, a Labbeo in Nova Bibl. mss. I, 741 sqq. et a Bollandi in Actis SS. Febr. III, 686 sqq., luci datus est. Mabillonius textum, adhibito codice unico in Actis SS. O. S. B. Saec. V. p. 565 sqq. editum, adnotationibus illustravit. Quae editiones cum, ultimis membranae paginis vetustate exesis, textum lacunis deformatum exhiberent, conandum statui an nova lectione textus integrior restitui nosset. Quod pro parte aliqua ex votis successit. Evoluto enim codice unico, qui hodie in bibliotheca regia Parisiensi inter Sangermanenses n. 1410 insignitur, membranaceo in 4to saeculi X, in membrana, exesa quidem, reliquias tamen aliquas litterarum vocabulorumve legi, quarum ope voces et sententias interdum integras restituere contigit. Integriorem igitur quam hucusque legebatur textum proponimus. Caeterum quae

1) scriptor ipse aliquot in locis erraverat,

ut 2) manu secunda sed ejus temporis correcta sunt, in textum recepi. Liber in media pagina desinit.

Divisionem capitum a Mabillonio institutam servavi.

(340) Abbatem fuisse ex praefatione patet, S. Arnulfi ex cap. 66.

(341) Praef. c. 48, 77.

(342) Vide supra.

(343-44) Capp. 7-45.

(345) Cum Poppo a. 977 Baldrico successerit, et Deodericus a. 980 Ottonem II in Italiam comitatus sit, nativitatem Domini anni 978, qua episcopos a Gallica expeditione reduces Metis commoratos fuisse suspicor, annis 977 et 979 præhabui.

(346) C. 46-48.

(347) Si annis quinque 975-978 prima 45 capita scripsit, haud mirum, quod biennio trienniove, quo supervixit, peracto in capite 136 substitit.

(348) In charta Deoderici ap. Meurisse p. 526 jam defunctus memoratur.

(349) Martene Coll. III, 1199 sqq. et Calmet I, Preuves p. 546 sqq.

(350) Theutberto comiti palatino, uxorem ejus

Ermentrudem filiam edituram esse, prædixit; quod ad Joannem juniorem spectare videtur.

(351) Joannes a fratribus sancti Arnulfi postulat ut eorum pastor fieret, benignissime consensit. Statim eorum loci famam jam ubique celebrem studio litterarum adeo nobilitavit, ut non solum ex proximis civitatibus, verum ex Saxoniae atque Bajoariae partibus undecunque ad ejus magisterium quamplurimi confluerent, ex quibus nonnullos et vitae merito et sapientiae excellentia post ad episcopatus apicem vel ad regenda monasteria electos fuisse cognovimus. Inter coevos suos et morum elegantia et ingenio capax laudabilis eminebat. Hic denique pie memoriae Joannes inter perplura, quae intra gymnasium sophiae peregit, exercitia responsoria beatæ virginis et martyris Luciae authentica modulatione composuit, necnon et beatæ Glodesindis Vitam cum officio nocturnali. Vitam vero antecessoris sui domni abbatis Joannis scribere aggressus, imperfectam immatura morte præreptus reliquit.

PREFATIO SEQUENTIS HISTORIÆ DE VITA DOMNI JOANNIS ¹⁴⁸⁷ GORZIE COENOBII ABBATIS.

Nostrum, in omnibus quae pie, probae vel honestae vitae sunt, rari nostra aetate exempli, patrem Johannem jam pridem, eo adhuc superstite, animus erat ad multorum profectum scriptis proponere, et ne tantus vir ex nimia desidia, quod nefas utique et non sine reatu reputaretur, obscuri nominis fama tectus lateret, literis qualibuscumque committere ¹⁴⁸⁸.

Interea nobis diversa curantibus, et pro ocio impeditius forsitan negotium exspectantibus, spes in longinqua male porrectas casus rerum, ut adsolet, repente præcidit mortalium. Nam dum cunctamur, idem vir sanctissimus inicio sanctae quadragesimae (352) [DCCCCLXXIV, Febr. 25] prima ipsa die post horam vespertine refectionis, sane

VARIAE LECTIONES.

¹⁴⁸⁷ ita c. hoc loco. ¹⁴⁸⁸ committeret c.

NOTÆ.

(352) Cum anno 935 habitum monachi induisset, anno 973 aut 974 ineunte obiisse existimandus est;

nominatur in charta anno 973 (non 974) Aug. 22 edita, in Tabouillot *Histoire de Metz*.

ut sibi semper moris parcissimæ, id est panis tantum et aquæ, acutissima febre corripitur, quam post quintam exinde diem exitus est subsequutus: Tum vero acsi per sera suspiria altius nobis tempora eatenus tam præsentia ex manibus prærepta ingemuimus, qui utique, quæque dicenda essent de ipso, ab ipso melius dum advixisset — ad quem scilicet, si quo opus fuisset, facilis esset recursus — disceremus; si tamen quisquam ille intimus ei existeret, qui aliqua ex eo extorquere se posse consideret: adeo humanæ semper fugitans gloriæ, quicquid egerat, Deo soli operum ac cordis ¹⁴⁸⁹ sui testi committebat. Sed miro modo ut gloriam quique appetentes ab ea amplius deseruntur, ita econtra se fugientes ipsa magis insequitur. Unde sancti viri quanto latere desiderant, tanto B conspectius, licet inviti, produntur. Hoc igitur casu mente pene consopita, cum a tantæ rei, quam dudum conceperamus, exorsu nos graviter defecisset, quid rursum jacentes et desperatos paulatim in vires reduxerit, ac deinde jam volentes magis ac magis impulerit, ferme id fuit. Cum vir sanctus ex tam valido, ut dictum est, morbo lecto statim decubisset, festino mox nuntio, qui circumquaque curam monasteriorum habentes sumus inventi, ad se in crastinum omnes contraxit. E quibus nutu divino neminem tunc contigit defuisse, additis ex primoribus domus sanctæ sedis beati Stephani (353) viris ¹⁴⁹⁰ religiosi, ad hoc minorum quorumcumque turba non modica, ille singulos accedentium ex lecto ipso in osculo sancto, vultu admodum gaudente, exceptos, ac pro tempore et re causis aliquibus determinatis, tum præterea cunctis in commune solita sibi semper exortatione, quantum morbus paciebat, de infelicitate hujus, de felicitate alterius vitæ pauca locutus, multitudine vale facto dimissa, patres reverentissimi Kadhroe (354), Berhardus, Hudo, Adelmodus, cumque his ego infimus, cum nonnulla parte nostrorum sanctorum exitu illius observando substitimus. Ibi per quatuor quibus superfuit dies, admixtis pariter loci ejusdem sancti collegii fratribus, qui unico ei famulatu assidue inhærebant, dum ei tristi admodum officio assidemus, atque ex ejus sacro ore, quo et inter ipsa vitæ mortisque certamina doctrinæ salutaris gratia profluebat, pendemus: variæ inter nos cedi sermones ceperunt, quomodo summus ille opifex, cunctorum dispositor et ordinatissimus moderator, hunc tanto tempore sibi fideliter famulantem — quadragesimus siquidem in sancto proposito annus ei tunc erat — A tam acerrime circa exitum suum sineret fatigari. Neque enim vehementiori ejuam quam alias discrimine intremuimus. Pia vero potius unicuique cogitatio æstuabat, si forte pro attestanda vita ejus probatissima aliquo eum Dominus ad gloriam suam evidentiori declarare dignaretur indicio. Inter hos fluctus animorum, cum fere nulla ægris mentibus clarior aura rationis se aperiret, sibi tantum quisque diffusus, ex dolore nimio reputabat, quid sibi fieret, cum nec illi tantæ perfectionis viro supera ¹⁴⁹¹ parceret dispensatio. Sed hanc temerariam mentis affectionem ipsa citius ratio ¹⁴⁹² revera ¹⁴⁹³ compescuit, qui certis utique scripturarum documentis revincebamus, et vitam hominum non in ostentatione ¹⁴⁹⁴ corporum, sed in virtute æstimandam ¹⁴⁹⁵ meritorum et morum. Nec attendendum, quo exitu quisque hinc exeat, sed qualis exeat. Quacumque enim occasione, moriendum omnibus inevitabiliter est. Et mors undecumque pio bonum est. Nec refert, innocentem mori naufragio an febre, dummodo innocens sit. Et sive hinc ¹⁴⁹⁶, sive inde moriatur, querendum, qualis sit qui moriatur, quo post mortem iturus est, non unde de vita exiturus est. His et hujuscemodi firmamentis liquido satis collegimus, illam examinationem viri justii, quam quidem ipse, ut inter cuncta semper inflexibilis, sapienter et æquo animo tolerabat, non modo laudi illius nihil detrudere, sed ad amplioris quoque meriti fructum accedere; nam electis qui ad perpetuam vitam tendunt, quid obest, si aliquando ¹⁴⁹⁷ dure moriuntur? Nec item signorum vel miraculorum novitatem plerumque differentiam facere sanctitatis, vel inde patenter ostenditur, quod per malos hæc aliquando fiant, multosque æcclesia summo honore, memoriis studiose exstructis colit, de quibus, an uno saltem signo claruerint, reticetur. Jamque ut cæteros taceamus, Johannes ipse, quo nemo in natis mulierum major, teste Evangelio, signum fecit nullum, et dum in carcere gladio feriretur, utrum vel extrema qualibet nota a quolibet homicidarum seu latronum distiterit ¹⁴⁹⁸, perpetuo omnium scripturarum silentio consopitur. Proinde ¹⁴⁹⁹ frustra aliquid ejusmodi splendoris corporei in commendationem ¹⁵⁰⁰ tanti viri desiderari, de quo firma satis et absque cunctatione ¹⁵⁰¹ fides constaret, eaque in operibus suis et sancta conversatione D atque indefessa usque in finem in bonis perseverantia visa sint ¹⁵⁰² signis omnibus mirabilibusque præstare, et saluti animarum non sine plurimo fructu conducere. Cum hæc et multa his similia in eodem sancto conventu mutuis confabulationibus

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁸⁹ acordis c. ¹⁴⁹⁰ viros c. ¹⁴⁹¹ superas 1. ¹⁴⁹² raro 1. ratio 2. ¹⁴⁹³ reversa 1. vel revera 2. ¹⁴⁹⁴ ostentatione *deleto* h. c. ¹⁴⁹⁵ æstimanda meritorum c; *in margine manu* 2.... *ndendum absciso initio*. ¹⁴⁹⁶ s. inde 1. vel hinc 2. ¹⁴⁹⁷ a. dicit 1. *deletum* 2. ¹⁴⁹⁸ destiterit 1. ¹⁴⁹⁹ prop(terea) 2. *in marg.* ¹⁵⁰⁰ commendatione 1. ¹⁵⁰¹ con 2. ¹⁵⁰² sunt 1. vel sint 2.

NOTÆ.

(353) Cathedralis ecclesiæ Metensis.
(354) Abbates cœnobiolorum extra muros Metenses sitorum, S. Clementis, Vincentii, Symphoriani,

Martini et Arnulfi esse videntur. Certe Kadhroe et Joannes SS. Clementi et Arnulfo præerant.

libet quem dicendum susceperint talia fere ex more sumuntur incicia, ut qua regione terrarum, sub quo cœli climate, cujus linguæ vel gentis, qua conditione, cujusve fortunæ parentibus prodierit, quasi pro viribus futuræ rationis, primo statim jacent fundamenta. Quod ego in hoc nostro, quem tam copiosa spiritus generositas commendat ¹⁵¹¹, superfluum judico ¹⁵¹² laborari, cum eum tanta consumatæ virtutis gloria, tot perfectorum retro virorum prosapiæ sic aut æquet aut proximet, ut quicquid felicium operum dignis de illis laudibus celebratur, in isto velud mundissimo speculo totum resplenduisse monstratum sit. Ne cui tamen curiosiori minus fecisse, et tanquam ex inopia materiæ hanc dicendi partem sermo subterfugisse culpetur, quam succincte si qua forte talium inserere oportebit comprehensis, melioribus et fructu salutari plenissimis ¹⁵¹³ tempora transferantur.

9. Oriundus itaque hic Johannes ex territorio fuit partim Metensi partim Tullensi, villa olim regia vocabulo Vindéria (355), parentibus utique non ¹⁵¹⁴ nimium obscuris, substantiæ sane locupletioris. Pater propectæ omnino ætatis, ut fere nonagenarius crederetur, inter suos ut facultate sufficiens omnibus æquus et bonus ac sine querela habitus, usque ad infimum quemque cunctis se præbens accommodum. Dumque ruri intentus ac regendæ familiæ, quam secundum mediocritatem vitæ non minimam procurabat, plura ei ex justo labore succrescerent, essetque possessionibus, sumptibus, pecunia, ex benedictionibus Domini admodum auctus, hospitalitati, elemosinis æcclesiæ quoque prout poterat honorificentia, cæterisque bonarum fructibus actionum studiosius insistebat. Conjuge denique liberioris generis in ipso ævo senili junioris etatis sumpta, hunc Johannem duosque post ipsum procreat.

10. Ipse in domo paterna eo teneriori cura educatus ¹⁵¹⁵, quo animus senis ut ad id ætatis editum omnem inpatiens arcebat injuriam. Litterarum tamen primis vix elementis traditus addiscendis ¹⁵¹⁶, aliquandiu non longe a conspectu patris, postmodum, licet ægre eodem patre ferente, Metis eis quæ tunc esse poterant scolis instituebatur. Nonnullo etiam tempore in monasterio sancti Michaelis super Mosam fluvium (356) ad studia moratus est, ubi tunc temporis Hildeboldus quidam grammaticam professor ex discipulis domni Remigii (357), doctissimi ea ætate magistri, scolas habebat. Cujus ¹⁵¹⁷ doctrina, ut ipse multoties postea fatebatur, incertum incuria an quodam, ut apparebat, supercilio, cum tamen a patre sepissime non mediocriter muneraretur, ma-

A cram satis frugem scientiæ eum contigit retulisse.

11. Patre jam indebræ deficiente, cum ipse adolescentiam jam videretur ingressus, post aliqua, matre utpote juniore thalamum innovante, solus fratrum totiusque familiæ domesticæ curator relinquitur. In ea parte actualis scientiæ vel rerum omnium domesticarum administratione quam strenuus, cautus, et ingenio cæteris propemodum hominibus præstantiori emiserit, ut agro, pecore ¹⁵¹⁸, familia, et his instituendis atque alendis substantia non mediocri locupletatus, deinde in artium diversarum, quæ ad variam suppellectilem usui sunt, exercitio et dispositione quantum valuerit, ut fere in mundanis negotiis nihil esset quod eum præteriret — de his omnibus silere melius puto, quam parum B digne conscribere; presertim cum multorum adhuc horum reminiscentium testimonia sufficienter supersint, ex quibus, si quos hæc cura pulsat, facile possint doceri.

12. Usque ad exactam itaque virilem ætatem in domo propria versatus, diversorum tam secularium quam et ecclesiasticorum, honeste dumtaxat vitæ hominum, familiaritati in variis officiis et negotiis per omne id tempus, prout oportunitas fuit, adhæsit, ex quorum contubernio optimam sibi formam vivendi ¹⁵¹⁹ exemplumque conduxit. In domo comitis Riquini, præstantissimi, ea tempestate et in omni genere agendarum rerum prudentis et sagacissimi viri, per annos aliquod obversatus, plurimum exinde sibi cœpit profectum. Nam et æcclesiam C villæ ipsius ex qua ortus est dono ejusdem comitis possidebat. Dadonis etiam, summi ingenii et famosissimæ sanctitatis episcopi Viridunensis (358), non parvo tempore frequentia usus est, qui sibi quoque eum ob bene meritam indolem vivaxque ¹⁵²⁰ in eo perspectum ingenium, perpetuum facere cupiebat, sed quas ob causas non obtinuerit, parum comperimus.

13. Cuidam deinde nobili viro Warnerio in confinio Tullensi causa æcclesiæ sancti Laurentii in villa Fontaneto (359) eidem civitati adjacentis se nomine Domini socians, ejus officiis quam familiariter insistebat. Ea occasione Tullo ei tunc temporis frequens recursus, quia cum hac ex proximo, altera quoque quam simul genitilis soli retinebat ecclesia, D ejusdem erat dioceseos. Unde Bernerum diaconum ipsius sanctæ sedis in subjectione ecclesiastica sortitus magistrum, virum sane et opinione sanctitatis et litterarum scientiæ eo loci satis celebratum, studio lectionis apud eum intentiori cura operam tunc cœpit impendere. Altius autem sibi eatenus sic

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵¹¹ comitatur 1. vel commendat 2. ¹⁵¹² judicio 1. *deleto* i. ¹⁵¹³ plenissim' 1. ¹⁵¹⁴ Nota valde 2. *in marg.*
¹⁵¹⁵ eductus 1. vel educatus 2. ¹⁵¹⁶ id est pars — 2. ¹⁵¹⁷ pro « de cujus »; nam ablativus... (nece)ssario dixit 2. ¹⁵¹⁸ peccore 1. ¹⁵¹⁹ videndi *corr.* vivendi c. ¹⁵²⁰ juvenaxque 1. alius vivax (*deleta*) vel vi. . . 2.

NOTÆ.

(355) Vendière, paulo infra Pont-à-Mousson ad Mosellam.

(356) Saint-Mihiel.

(357) V. Ademar. III, 5, et Flod. H. R. iv, 9.

(358) Sedit a. 889-925.

(359) Fontenay ad Mosellam.

sererentur, universis in eandem ¹⁵⁰³ sententiam venientibus, utile nimis et pernecessarium jactabatur, ut ejusdem beati viri conversatio, in quantum vel videri potuerit vel majorum relatio docuisset, ad multorum profectum se digna memoria scriberetur. Ego jam inde ab initio tanti negotii avidus, hac consultatione factus accensior, etsi tenuitatis ingenii non immemor eram, ad hoc et mens laboris præsaga ab aliis ad me revolvendum persentiret, voce tamen cæteris addita, ut fieret item itemque ingeminabam. Cum dubie cogitationi verus ¹⁵⁰⁴ continuo successisset, tumque meque omnes ad hoc potissimum delegissent, inter ruborem et aviditatem temporis articulo deprehensus, dum quid deliberarem non facile occurreret, tandem impatientia viciit, meque ad quod solvendum non sufficebam, nimium præceps et impudens obligavi. Et plane fateor, ut improbum scriptorem me sumpsisse materiam non viribus æquam; sed spes tandem ea solatur, quod miseratione divina, quicquid illud erit oneris, meritis ejusdem viri, qui certa fide mea in præsentia claritatis Christi assistit, levandum non dubito; et qui licet immeritum, dum nobiscum esset, sancta familiaritate sui ¹⁵⁰⁵ non judicavit indignum, nunc pie operi sui amoris instantem, ope amicæ olim pietatis pro gratia sua, ut libere præsumo, non deseret. Preterea cum plurimos sanctorum virorum deinceps ceperim hortatores, accedentem præcipue tamquam pulcherrimo culmine totam fabricam miro lumine

A venustante domino et præcellentissimo præsule, gloria tam divina quam humana clarissimo, Deoderico, nostro speciali patrono, et non modo hortatu, verum, quod inevitabilius est, jussu me impellente, tantorum mihi suffragia non defutura confido, ut quod ex me est impossibile, per eos quorum voluntati parere desidero, ea, de cujus plenitudine omnes quod habemus boni accepimus, gratia superna supplere dignetur. Quæ igitur a primis gesserit annis, quorum raram admodum ad nos constat pervenisse notitiam, in medium relinquentes, ea tantum, quibus in virum perfectum assurgens, plurimo videntibus et imitari volentibus emolumento fuit, ut misericordia Christi stilum regere dignabitur, expedire temptabimus. Primo videlicet quanto in B sæculari adhuc habitu degens, bonæ actionis germinis viruerit, vel qualiter, ipsa optima fruge in terra sui cordis uberius fructificante, ad monasterialem inde vitam transierit. Deinde quo studio in eodem sancto proposito, quo labore, qua jugiter vigilantia in omni virtutum exercitio, et prius in contubernio ceterorum sub majoris imperio, et postmodum in regimine substitutus, locum quem semel in acie spirituali ceperat tenuerit, nec quocumque hostis impulsu gradu excesserit, donec, Domino secum certante seque servante, victor evaserit. Postremo quis ei finis feliciter consummati certaminis fuerit, cui nos misericordia divina etiam præsentis fuisse concessit.

TEXTUS IPSIUS YSTORIÆ.

7. Præcepta sæcularis doctrinæ quæ rhetorica ¹⁵⁰⁶ dicitur, in personis singulis demonstrandis inter cætera esse traduntur, ut majores illius qui prædicandus est alius repetantur, et ita per gradus quasi filo quodam ad ipsum linea deducatur, tanquam ex illis, ex quibus originem ducit, illustrior esse possit et clarior, comparatione data ab arbore, quæ annosa jam in ramis aruerit, ut sterilitatem, inquit, ramorum radix fecunda compenset, et quod in fructu non teneas, mireris in trunco. Fuerit hoc institutum illorum, qui tantum quæ carnis sunt sapiébant, et non tam de propriis unumquemque clare vel obscure gestis quam de alienis famosos reddi vel infames putabant; cum stet contra ratio, plerosque ex obscuris sepiissime claritatem; ex clarissimis item alios probrosæ ¹⁵⁰⁷ vitæ calamitatem mutuasse ¹⁵⁰⁸. Longe autem diverso itinere ab his nostra incedit religio, in qua mentium ac morum potius ingenuitas, et vera spiritus dominio vitiorum exuta libertas, quam carnis vana ac tumens et in morem fumi vanescens celebratur nobilitas. Apud

C hanc de pulvere suscitatur egenus, et de stercore pauper erigitur, ut ¹⁵⁰⁹ cum principibus cœlestis populi sedeat gloriosus. Nec desunt probationi documenta, cum David ex pascuis gregum in regnum, Petrus cum consciis paupertatis ex retibus piscium in orbis totius attollitur principatum; quæque abjecta sunt mundi et ignobilia eliguntur, ut potentia et nobilia confundantur. Dicente autem ipso hujus principe instituti: *Si vos manseritis in sermone meo, vere liberi eritis, et veritas liberabit vos* (Joan. VIII, 31, 32); quod non est aliud nisi liberos vos faciet; itemque ipsius principis præcone: *Ubi spiritus Domini, ibi liberatus* (II Cor. III, 17), cuicumque de tanto munere libertatis gloriari licebit, frustra ei illius antiquitatis enumeratio ¹⁵¹⁰ et nomina cineresque majorum in laudis titulo conquiruntur; nisi forte spiritui carnem prætulerimus, cujus caduca nobilitas illi permanentis dedecus ignobilitatis superducere consuevit;

8. Sed quorsum hæc tam longis anfractibus circumducta? Quoniam scriptoribus quibusque in quo-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁰³ eadem 1. ¹⁵⁰⁴ consensus sententia flagitare videtur. Labbeus metus correxit, quod Mabillonius sup-
plendum censet. ¹⁵⁰⁵ sua 1. vel sui 2. ¹⁵⁰⁶ rhetorica 1. ¹⁵⁰⁷ probrosæ 1. ¹⁵⁰⁸ mutasse 1. vel mutuasse 2.
¹⁵⁰⁹ et 1. ¹⁵¹⁰ emuneratio 1.

tempora præterisse dolebat, ut de integro rursus A scolas innovare cogeretur. Puerulus siquidem in diversa, ut dictum est, præceptoribus ad studia commissus, quantulumcumque aurem inde vaporatam retulisse visus erat, totum id consequentium curarum mole pene sopitum amiserat. Sed facilitatem ingenii gratia juvante divina, ea citius dampna lucri sequentis felici reparavit successu. Prima itaque elementa grammaticæ primasque tantum partes Donati ex ipso Bernero ¹⁵²¹ audivit, eaque introductoria aspersione contentus, divinis se omnino transtulit scriptis. In quibus intra breve tempus tantum intelligentiæ prætulit lumen, ut omnium novo miraculo ad quascumque sapientum non difficulter occurreret questiones.

14. Ecclesiam porro sancti Laurentii, quam diximus, unico amore excoluit, et in ministerio æcclesiastico necessariis quantum religiosius potuit exornavit. Quotiens denique vacuum erat, strato ibi locato per plures dies inde non recedebat, noctesque creberrimas orationibus continuabat. Et quamquam seculo adhuc voluptatem laxare videretur, secretius in oculis Domini pro locis et temporibus spiritalibus inhiabat. Ibi feminam quandam ¹⁵²² ex geniceo ¹⁵²³ domini sui divinis officiis sub velamine deputavit. Quæ ut integra corpore loco sancto est tradita, ita usque sub debito sine naturæ sancta manens carne et spiritu, sub stipe ipsius æcclesiæ, nulla umquam atacta infamia, felix consenuit. Ibidem quoque peregrinum quendam jam propectæ ætatis presbiterum exceptum, dum beato sine excederet, aluit et omni cura servavit. De quo plura bonæ actionis nobis pater Johannes narrare consueverat: quod scilicet operi divino nocte ac die intentus, nullo fere tempore præter corporæ necessitatis curam limen æcclesiæ excesserat. Psalmos verbis et sensu distincte, ut pene sillabas eum recensere putares, assidue oreolvebat. Oratione pura noctis plurimum occupabat. Cum ipsis cogitationibus voce ipsa confligens, easque quasi manu deverberans: « Abite, inquit, vani et ignavi, non mihi psalmiculum ore subtrahite! » Ad martirem quoque plerumque querula voce clamitans: « Laurenti, quid hic agis, cur non me ab his vesanis defendis? » Demones variis præludiis sibi obversari corporeis oculis testabantur, ut sepe sibi infestissimi usque in quosdam corporis cruciatus dejicerent, lectoque per aliquod dies non consurgeret.

15. Ille idem de se referre solitus erat, tempore quo Nortmanni irruptionibus sævis circa Sequanam et Ligerim populabundi excurrerant se ab eis comprehensum, et in puteo quodam nimix altitu-

dinis, quales in patria que Belsa (360) dicitur plurimi conspiciuntur — nam inde oriundus erat — dejectum, in nulloque penitus lesum; inde item extractum in alio profundiori præcipitatum; cum nec sic opprimi potuisset, eductumque gladio ferire decerneret ¹⁵²⁴, tandem uno ex ipsis dicente, necdum eum pervenisse in genus terræ quo mori deberet, divinitus ut creditur dimissum; cum post aliquod orarum spatia Nortmannis prætergressis, puteo se reptando utcumque ¹⁵²⁵ exemisset, et iter ingressus fame pene deficeret — nam triduo jam fere sine cibo manserat —, repente in media via tres jacentes reperit panes, ex quibus usque ad prædictam æcclesiam sancti Laurentii pervenit. Is sine ulla cunctatione firmabat, psalmorum virtute, quos semper in ore versabat, quos in ipsis etiam puteis consistentem se assidue decantasse fatebatur, de tot periculis liberatum. Ab eo idem Johannes se ex multis, quæ forte leviter gesserat, crebro monitum, et aliquando acrius redargutum, multipliciterque correctum, sepius gratulari solebat.

16. Sed et aliis quam pluribus, si quos probatæ vitæ ac doctrinæ compererat, solitario comitatu quamquam secreto interim adhærebat, paulatimque et quasi per partes a quibuscumque mundi oblectamentis subducens, castigatioribus se actibus applicare satagebat. Paulo ante dicto Bernero diacono maxime delectabatur, eumque honore et officio amplissimo venerationi habebat; pro eo quod non modo doctrina et vita ejus, que item vicem gerebat doctrine, apud ipsum proficiebat; set et quod, si qua in se reprehendenda forte vidisset, nequaquam his vel ad momentum parcere noverat, quin statim severius, et si ita res exposceret, etiam publice objurgaret. Erat idem Bernerus inter cætera, que bono odore de eo fama resperserat ¹⁵²⁶, religionis ¹⁵²⁷ et præcipue vitæ pudicissimæ a puero insignis ¹⁵²⁸, in vitia mordax, ut nec superioribus aliquando cederet personis. Eloquii nihilominus multa ei venustas, et plurima in exortando et persuadendo facilitas. Censurus ei non multo ¹⁵²⁹ sumptuosus, sed nec omnino abjectus. Simplicis enim victu vel tegumento contentus, si quid tamen eorum fuerat, lautioris cultus et ut pene notaretur erat. Ita vir puri animi, sordium exteriorum attactum prorsus quædam sibi insita natura horruerat. Tantumque pudicitæ ¹⁵³⁰ virtus mentem ¹⁵³¹ ejus totam pervaserat, ut quo forte loco mulierem sedisse conspexerat, nullo pacto illa recedente eodem ipse vel fatigabundus succederet.

17. Interea Joannes et Metis monasterio sancti Petri, ubi et domum vicinam habebat, sub occasione æcclesiæ quam tenebat, quæ cum villa pro-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵²¹ B. c. ¹⁵²² quendam f. ¹⁵²³ geneceo f. ¹⁵²⁴ ita c. an decernerent? ¹⁵²⁵ atcumque c. ¹⁵²⁶ hinc 7
alia manu ejus temporis scriptæ. ¹⁵²⁷ religionis c. ¹⁵²⁸ insignia c. ¹⁵²⁹ multu c. ¹⁵³⁰ pudicitæ c.
¹⁵³¹ hinc prior rursus manus.

NOTÆ.

(360) Beauce ad Ligerim

pria eidem monasterio subjacet, ebdomadarius sacri altaris ascitus, post aliquod quam ibidem offitium ceperat tempus, tali ordine salutis ei occasio divinitus providetur. In collegio puellarum ejusdem loci, quod nunc feliciter Domino miserante procedit, erat quedam moribus et conversatione remotior a ceteris, annis admodum puellaribus, nomine Geisa, quam amita eidem religiosa secretiori apud se custodia educebat; hec Fredeburg dicebatur. Ea itaque Geisa cum ad artiora se cotidie sancte conversationis extenderet, inter cætera sancti propositi ornamenta, etiam sub omni veste cilicii usum addiderat. Johannes ejus instituti ¹⁵³² adhuc ¹⁵³³ vix (361) aut omnino ignarus, dum quadam die, quoniam incertum loco, cum ea familiaribus, ut cum ceteris adsolebat, sermonibus quedam insereret, a pectore puellæ intra interulam, quæ fuerat subtilior, umbram cilicii ad carnem latentis sub dubio visu prospexit. Manu protinus ad explorandum quid esset injecta, ubi rem asperior tactus edocuit, stupore vehementi et toto corpore tremore exhorruit. Quid deinde hic habitus prætenderet, percunctatus, verecundior illa et rubore vultu aspersa, postquam aliquandiu obticnerat: « Nescis, inquit, nos non isti seculo vivere aut deservire debere? Hec ad quæ ¹⁵³⁴ plerosque deditos video, vana prorsus et animarum perditionem esse perpendo. Longe alius mihi animus ab his, proprii tantum periculi sollicitam ¹⁵³⁵ cogit existere. » Plura in hunc modum sancti desiderii verba cum replicasset, Johannes ab imo pectoris in alta excitatus suspiria: « Ve, inquit, misero mihi et ignavissimo, qui tamdiu moras non modo steriliter, sed etiam perditè vivendo protraxi! Scilicet me virum, hunc fragiliorem sexum virtute præire oportuit. Nam summo probro et contumelia, non solum non consequor jam ambulantiem, sed nec deses et totus herens terre ullo motu progredior aut conitor. »

18. His igitur acrius stimulatus et supra quam alias antehac cujusquam exemplo virtutis accensus, de perfectioris vitæ institutione fixa mente deliberat. Studium itaque lectionis divinæ cum eisdem ancillis Dei summa vi statim arripuit, et primum sacræ bibliothecæ historiam Veteris ac Novi Testamenti percurrens ex integro, deinde quecumque in divinis officiis certis temporibus in æcclesia frequentatur, lectionis libri qui Comitibus dicitur (362), orationes et si qua sunt sacramentarii in usus diversos, regulas supputationum temporalium, quæ coram antedicto Bernero diacono prius ex multa parte relegerat, memoriæ vicaciter (363) ut nemo superius commendavit. Precepta canonicæ institutionis, hoc est decreta conciliorum, judicia pen-

tentum, ordinem actionum ecclesiasticarum, ad hoc et secularium edicta legum, ad unum usque ut ita dicam verbum corde recondita mire continuit. Omeliarum, sermonum, ac diversorum tractatum in lectionibus epistolarum vel evangeliorum, sed et gesta sanctorum si qua sunt memorabilium, tantam concepit notitiâ, ut quociens postmodum ei oportunitas forte accessisset loquendi, acsi præ oculis liber adesset, a prima usque in extremam sententiam ex ordine tamquam visa persequens vestigia verbis communibus universa revolveret. Cantibus ecclesiasticis sub idem temporis insudare, nec erubuit nec desperavit. Et licet nonnulli ut alieniori ætate deludi tacite riderent ingenium, pertinaciâ boni desiderii quamvis duro eluctato labore prorsus evicit.

19. Hec ei interim sanctorum negociorum oia cum prædictis ancillis Dei fuere. Ex cujus etiam collegii multitudine plerasque ¹⁵³⁶ ab infimis delectationibus ad cælestium desideriorum flammam igne divini eloquii permutavit. Que nunc usque testes ordinis vitæ virtutumque ejus existunt. Jam vero in cæteris exercitiis spiritalibus, continentia, jejuniis, vigiliis, orationum frequentia, vel reliquo labore corporeo, carnisque castigatione, quanta se virtute accinxerit, et de die in diem melioribus se præparans, gratia Christi comitante in ulteriora semper tetenderit, sequentium attestazione operum forsitan melius demonstrabitur.

20. Ad mundi contemptum et facultatum renuntiationem ex integro, omni desiderio estuabat. Sed quo locorum se conferret, non facile pervidebat, adeo exemplorum copia se ex tota hac regione subduxerat, nec ullum omnino monasterium in cunctis Cisalpinis partibus sed et vix in ipsa Italia audiebatur, in quo regularis vitæ diligentia servaretur. Quia igitur quo se verteret ignorabat, quod solum poterat virorum quorundam, quos fama vulgator ¹⁵³⁷ a sæcularium conversatione sejungere videbatur, frequens limina obterebat, eorumque actionibus intentus, nec in conlaborando ¹⁵³⁸ inferior, mensem plerumque aut eo amplius, nunc in istius nunc in illius contubernio et quoquo poterat obsequio exigebat. Metis per id temporis duo continentis vitæ præconio satis celebres habebantur: alter Rotlandus scole cantorum in domo sancti Stephani præsidens, et in remotioribus oratorii sancti Michaelis, quod erat in superiora ejusdem basilicæ sancti Stephani, orationibus, psalmis, missarumque celebrationibus, noctes diesque continuans; alter Warimburtus apud basilicam sancti Salvatoris non longe a claustris clericorum, pari nihilominus

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵³² Ita Lab. institutu corr. vestituti c. ¹⁵³³ adhuc pa c. quod Labb. parum explicat. ¹⁵³⁴ ita I.; atque c. ¹⁵³⁵ sollicitiam corr. sollicitam c. ¹⁵³⁶ plurasque c. ¹⁵³⁷ fulgator c. ¹⁵³⁸ co: : laborando c.

NOTÆ.

(361) Scil. gnarus.

(362) Hieronymo tributi.

(363) Id est pervicaciter.

studio in rebus divinis Christo deserviens. Quorum vite omnibus acceptissimæ testes adhuc multi supersunt, ex quibus, si quis velit, plenius potest addiscere.

21. His itaque non parvo tempore cohærens, et multo divini operis labore se ipsum exercens, etiam apud eandem sancti Salvatoris basilicam retrusionis cellulam, in qua perpetuo clauderetur, adorsus est. Sed credo loci incommoditate offensus, utpote medio urbis, et potius secreta quelibet silvarum animo meditatus, interim statuit differendum. Audita interea fama viri venerabilis Humberti, qui Viriduni reclusus, et scientia litterarum sanctarum, et laudabilis vitæ testimonio clarus, et merito sanctus ab omnibus eo loci habebatur, celeriter ad eum contendit, et brevi mutuis confabulationibus animo inter se coadulescentes, aliquod dies cum eo exegit. Omnium ibidem excessuum suorum puram confessionem deponens, ex eodem venerabili viro formam penitentiae cepit. Carnibus ut putatur ab ipso tempore omnino abstinuit, et jejunia sibi semper amica infatigato rigore arripuit.

22. Cum vero comperisset, et alterum quendam solitarium in vicinia ejusdem civitatis, intra remotiora salus qui Argonna (364) dicitur, commorari, etiam hunc eadem fervoris instantia adiit, si forte ibidem desiderio diu concepto de heremi habitatione satisfacere posset. Hic autem solitarius, Lambertus nomine, et moribus et scientia omnino rusticanus erat, et nisi quod multus labor, quo satis superque durissimo et velut inrationabili se ipsum atterebat, eum aliquatenus in rebus divinis commendabat, alias stolidus et agrestis totus parebat, ut qui forte infirmiorum eum conspexerat, risum tenere vix posset. Tegendi corporis etiam et verecundiorum ei cura postrema; similiterque cibi vel potus longe ceteris mortalibus usus dissimilis. Modium integrum farinae in unum plerumque panem redegerat, qui mensem aut certe duos ei sufficeret, donec præ nimia duritia nisi securi non posset effringere, indeque sibi particulam ad pondus cotidie præriperet. Item lebetem permaximum, holere ac legumine simul plenum, in unum excoxit, quod repositum cotidie, dum quid residui fuit, ad mensuram aqua cruda resolutum percepit. Subito quolibet mentis impulsu ex heremo se proripiens, villas¹⁵³⁹ et civitates subintravit, itemque repente cellulæ condidit. Noctis plerumque medio missas exorsus, etiam si sic animus tulit vesperi, aut ante, aut sub lucis crepusculo, post bidui tridive jejunium, ut defectio corporis fuit, non diei non noctis ullum tempus in reficiendo servatum est.

23. De cujus conversationis vario prologo Johan-

nes nihil motus, multotiens etiam tantas in inbecillo corpore vires cum quodam stupore secum compensans — erat enim macie et squalore nimio confectus — cum eo aliquandiu est commoratus, cellulam quoque sibi ad habitandum compegit. Plures tunc ex vicino civitatis illuc visendi gratia venientes, et queque necessariis usibus conferentes, non minimum in sancto desiderio accendebantur. Inter quos et præfatus Humbertus plerumque accedens subindeque recedens, nonnunquam et aliquod dies subsistens; et quidam vir natione Britto, Andreas nomine, liberalibus adprime studiis eruditus, sed et animi virtute præpollens, et quod his majus est, in divina admodum studiosus. Hic de patria insula infestatione Nortmannorum, cunctis ejusdem insulæ incolis aut occisis aut fugatis, cum pluribus aliis doctis æque ac sapientibus viris pulsus, a reverende sanctitatis episcopo Dadone, cujus supra mentio facta est (365), in Monte-Falconis (366) cum nonnullis qui cum eo advenerant Brittonibus exceptus, et satis liberaliter est procuratus.

24. Cum his communicato consilio, utrum loco eodem sibi salubre ac frugiferum esset manere, illi ut cauti et illius portentuosæ stoliditatis heremitæ morum non ignari, ab ejus cohabitatione omnimodis animum deflexerunt; maxime eodem Humberto suadente, ut Romam memoriam beatorum apostolorum supplicatum prius adire temptaret, quod iter ipse jam dudum Deo propitio exegerat, et sic demum vita comite rediens, quod in commune ratio demonstraret pariter exsequerentur¹⁵⁴⁰. Mox moras omnes animi fervore dirumpens, sumptu sane non ignobili facto, iter magna ope maturat. Sociatus est ei Bernacer quidam clericus, multo ante tempore cum Warimberto illo, de quo supra dictum est, Metis apud ecclesiam sancti Salvatoris versatus, manu libraria ceteris ejus temporis non inferior, canendi disciplina admodum præstans, sed et artis calculatoriae studiosissimus, cæteroque ingenio in rebus non minimum pollens, tenni quidem re, sed devotione in divina optime cumulata.

25. Postquam vero Romam veniens vota sancti desiderii circa loca queque sancta explevit, cupido eum in ulteriora tendendi amplius cœpit. Ibi quibus ex comitatu relictis, ipse cum prædicto Bernacro paucisque quibusdam expeditior, usque montem sancti Angeli cognomine, qui Garganus dicitur, ocis percucurrit. Ipso tamen itinere montem Casinum beato Benedicto insignem et congregatione monachorum frequentem conscendit, cumque ipsis servis Dei aliquod dies remoratus¹⁵⁴¹, sancti præpositi vestigia, que ibi nonnulla supererant, curiosius exploravit. Interiora etiam illa marini sinus, quæ

VARIAE LECTIONES.

¹⁵³⁹ uilas corr. uillas c. ¹⁵⁴⁰ et sequerentur 1. vel exsequerentur 2. ¹⁵⁴¹ remotus 1.

NOTÆ.

(364) Hodieque Argonne.
(365) C. 12.

(366) Montfaucon; vide Flod. II. R. IV, 39.

civitati Neapoli adjacent, servorum Dei habitacula sub nomine sancti Salvatoris, montem Bebium (567) haud procul perpetuo vapore fumantem miratus, penetravit, eorumque orationibus se commendans, non nihil benedictionis ex his que secum tulit eisdem servis Dei largitus est.

26. Tandem Christo duce, felici cursu et cunctis prospere sibi cedentibus domum regressus, nec mora, monitore suo Humberto convento, consilio ipsius, quia locus desideriis eorum aptus nusquam occurrebat, secum interim domi subsistere, et si quæ piæ actionis poterat ibidem exercere, quamquam admodum ægre satius ¹⁵⁴² duxit. Eratque utpote qui figuram hujus mundi præterire quantotius adtendebat, habens tamquam non habens, emens tamquam non possidens, utens hoc mundo tamquam non utens. Et jam totus cælestibus flagrans, specie sola res transitorias disponere videbatur. Ceterum vita ejus in quo a monachi instituto differret, haud facile quisquam discerneret. Ita pernox in vigiliis, orationibus noctes diesque conjungens, lectionibus sacris studio vix aliquando interciso inhærens, omnique castigatione corporis sese coercens, crucis auctorem, satis in sublime cruce levata, nisu indefesso cotidie sequebatur.

27. De tenore jejuniorum ipsius an quid sermo digne valeat explicare, prorsus non sentio. Quæ tanta pertinacia ab ipsis initiis sibi indixit, ut si qui forte erant ex sibi adhærentibus qui hæc cognoscere poterant, miraculo stuperent ingenti, quomodo vel extremo spiritu respirare ¹⁵⁴³ in tanta austeritate sufficeret, qui potius in augmentum admirationis postquam diem aut etiam biduum plerumque sine ullo cibo ac potu, ut nec modicum quid gustaret, transegerat, incredibili virium integritate et facie lætiori agilis et constans ad opus quodcumque incederet. Id vero ipsum ex ore ipsius nobiscum confabulantis sepe audivimus, quod in diem alterum frequenter omni cibo vel potu carens jejunia extraxerit. Fatebatur enim, dum quidam fratrum dura aliqua refugientium aquam in potu male sibi conducere quererentur, nemini æque ac sibi prius præ continuo usu vini, aquæ perceptionem exosam fuisse: « adeo, inquit, ut si qua dierum mihi vino fuerat abstinendum, aquam stomacho nausante, panem etiam ipsum per totam diem cum omni cibo funditus respuerim. »

28. Præterea quam celer et tamquam ne quis se prior irrueret festinus, armaturam cælestem induerit, quoque robore contra virtutes contrarias bellum Christo fretus suscepit, carneque ac spiritu reluctantibus, cum pars ¹⁵⁴⁴ melior de palma semper contenderit, tamen semper periculi metuens redivivi, brachia numquam remisit, utque inter hæc, vicis

A hinc propulsis, virtutibus hinc intromissis, edificium morum optime compositorum structura perpulchra erexerit, magnorum ingeniorum vires ¹⁵⁴⁵ vix posse expedire existimo; cum certe hæc ad ea, que divino munere post in conversatione monasteriali peregit, incicia quedam velut et abjecta valeant reputari. Hæc autem omnia intra abdita domus, Deo solo teste, vix aliquibus ex familia consciis, operabatur, cavens omnino scire sinistram quid faceret dextera, et ut teneræ plantationis virgultum, priusquam sufficienti irrigatione radicem defigeret, manus atque ventorum contactum non bene credulum devitabat. His ergo, quoniam ad dicta rebus exæquanda ariditas ingenii minime sufficit, prætermissis, ordinem rerum potius exsequamur.

B 29. Sanctus Pater et unicum in his regionibus postmodum lumen monachorum, domnus Einaldus, ipso tempore Tullo in summo omnium bonorum exemplo vitam ducebat. Is ¹⁵⁴⁶ in scientia literarum tam secularium quam divinarum ea ¹⁵⁴⁷ tempestate inter suos nulli secundus, cum esset sedis ejusdem primo quidem primiscrinus, postea autem etiam primus archidiaconus, cunctarumque opum affluentia dilatatus, amore cælestis desiderii tactus, cunctis quæ habuerat usque ad siliquam ut dicitur distributis, tantum simplici veste retenta et libris ac veste sacerdotali, in cellula claustro clericorum adherente sese cohibuit, et triennium fere in summa et ardua continentia vitam agens, raro usquam præterquam ad ecclesiam missas celebraturus aut nocturnæ orationis obtentu processit. Servulo tantum uno contentus fuit, qui ad queque forinsecus necessaria mittebatur. Nam nisi quæ episcopus loci vir venerabilis Gauzlinus, in misericordiæ operibus sane memorabilis, aut religiosorum quicumque misissent, nullis aliis sustentabatur. Clientulus quoque ex clericis unus, qui missas celebranti assisteret, dorelictus. De qualitate indumenti, cibi, vel potus, qua cilicii assiduitate, jejuniorum frequentatione, penitentia austeritate sese damnavit, superfluous esse vereor in dicendo, cum etiam copiam quamcumque verborum operationis ipsius superet magnitudo.

C 30. Hic dum die quadam solus resideret in cellula, vocem de repente, unde aut a quo editam nescius, claro omnimodis sono hæc audivit dicentem: *Sustollam te super altitudines terræ, et cibabo te hereditate Jacob patris tui; os enim Domini locutum est hæc (Isa. LVIII, 14).* Paululum inde attonitus et secum ut sit multa animo reputans, postquam misso circumquaque ministro, si forte puerorum aliqui e scolis vicinis, dum recitant, hoc protulissent, ac neminem toto id temporis spatio in quolibet loco contiguo fuisse renuntiante, vir prudentis ingenii, gratiæ divinæ sibi oraculum in spem fiducialius dein-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁴² spatii c. ¹⁵⁴³ respiraræ c. ¹⁵⁴⁴ pras 1. ¹⁵⁴⁵ uirex corr. uires c. ¹⁵⁴⁶ His corr. is c. ¹⁵⁴⁷ ex corr. ea c.

NOTÆ.

(567) Vesuvium. 55.

ceps de donis Domini præsumendi directum, fideliter intellexit. Quod apud se quidem ipse forti custodia animi servare studuit reconditum, rebus autem postea in ipso omnium eorum fides est subsecuta. Et hec quidem de iniciis tanti viri breviter pro loci negotio inseruimus; ceterum tanta felicitum gestorum ejus extat materies, ut et proprium opus doctioribusque merito arripiendum desiderent, et amplissimo audientibus et imitari volentibus fructui possint existere.

31. Cum itaque hic Johannes et ipse dominus Eginoldus tam propinquis locorum intervallis abessent, alter alterum nisi facie sola et locutione communi non noverat; adeo uterque popularis fugitans gloriæ sese tantum testibus fruebatur a Deo ¹⁵⁴⁸. Cum interea casu quodam supra memoratus Humbertus e cellula, qua se jam dudum Virduni recluserat, ea quo nescitur obtentu effracta ¹⁵⁴⁹, eundem venerabilem patrem Einoldum ex improvise Tullo convenit. Is enim inter raros alios vitæ ipsius jam pridem conscius fuerat. Viro sancto ad tam insperatam ejus præsentiam stupefacto, præsertim quod fama ad se certo detulerat, lege reclusionis eum intrusum fuisse, causisque egressionis acceptis, inter quas præcipua erat, ob hoc se advenisse, ut heremum potius simul expeteret ¹⁵⁵⁰, ibique multo melius quam in urbium frequentia omni hominum molestia liberi Domino deservirent: consilio clam inter se conflato, ipsi per se, cunctis arbitris procul, flumine Mosella oppidum ipsum præterfluente trajecto, et specu quodam in saltu vicino reperto, ibidem se tamquam perpetui heremitæ futuri recipiunt. Mox quibusdam religiosi ex oppido virum sanctum requirentibus, et quamvis locum aditu difficilem amore superantibus, ubi eos convenerunt, ceptum hujusmodi, quod nulli utique bono unquam esset probabile, saniori consilio dissiparunt. Tanta siquidem loci iniquitas fuerat, ut nec ipsi cuiquam labori ibi insistere, nec a quoquam facile eis quicquam necessariorum posset conferri. Sed et ipse ut erat vir consilii non difficulter meliori sententiæ flexus, amicam continuo repetit cellulam, Humberto Virdunum ad sua se interim recipiente.

32. Qui dum rursus eum crebrius reviseret, quadam die inter cetera que familiaritas illa parere adsolet colloquia, dum, si qui forte alicubi ad id temporis qui ad sancta desideria aspirarent existerent, vicaria interrogatione percunctantur, hunc de quo agimus Johannem sibi, ut præmissum est, optime novum adduxit in medium. De cujus laudabili conversatione cum plurima replicaret: « Hominem, inquit dominus Einoldus, olim cognosco, et ad me crebro venientem usu communi expertus sum; utrum autem harum rerum, quibus nunc prædicatur, ei mens inesset aut studium, necdum vel tenuiter advertere potui. » At ille: « Ita, inquit, homo est,

A non passim cuicumque se nisi notissimo aperit, et id non facile quidem. Apud se enim omnimodis latens, vitam, qua in secretioribus sub oculis superni arbitri districte admodum sese coartat, oculis hominum, ubi in publicum exierit, offerre summa vi atque arte dissimulat. Adtamen a vobis evocatus citius aderit, et mutua vestri collocutio me nihil extra quam res est de eo afferre facile comprobabit. » Nuntio mox se eum velle videre et alloqui insinuans, ita condixit, ut ipsius staret arbitrio, utrum ipse eum domi, an ille se Tullo conveniret, quidque horum mallet resignaret. Johannes ad totius probabilis officii semper executionem non segnis: « Discipulum, inquit, potius obviam decet ire magistro. Ego, ut dignum est, Tullo eum convenio. » Ut ergo advenit, Humberto adhuc ibidem eum opperiente, quam familiariter sibi alterutrum atque officiosissime adgaudentes, omnibus e conspectu remotis, de causa, propter quam accersitum illum miserant, conferre cœperunt. Tandemque ubi, post non modicam rerum celestium confabulationem, desiderii sui alter alteri jam fida secreta refuderat, consilium exinde sibi vitæ ducendæ, uti quibus seculo penitus erat animus renunciandi, cura sollicitiore disquirunt.

55. Sub hoc Johannes causam sibi ratus opportunam cecidisse, totius suæ conventionis cum viris religiosi ei seriem pandens, et maxime apud quos Metis sibi frequens tunc solum erat recursus — nam a ceteris aliorum locorum jam dudum abstinebat — quanta viri ipsi in eandem sententiam concordia conspirassent, aperuit. Illo quam facile animis ad hoc inclinatis, ut secum ipse eosdem viros conveniret, hortatus est. Ita Humberto tunc propria repente, ipse post dies aliquod Metis accedens, et super sancto virorum illorum instituto non modice delectatus, aliquandiu etiam apud eos est commoratus. Interdum vero ad propria sub tempore recurrens, memoria ¹⁵⁵¹ semel accepte dulcedinis quasi moras diutinæ absentiae egræ ferentem, suam ¹⁵⁵² eis presentiam ¹⁵⁵³ citius revocabat. Erant autem religiose ille, de quibus supra dictum est (cap. 17), apud Sanctum Patrum feminæ, Geisa et amita ejus aliæque nonnullæ, et Salecho clericus sancti Martini ultra fluvium Mosellæ, et Randineus presbiter tituli sancti Simphoriani extra portam urbis meridianam, apud quem et crebrius pro loci secretioris usu conveniebant, et Bernacer diaconus, comes Johannis jam pridem Romani itineris; nam duo illi de quibus memoravimus (cap. 20) vite præstantioris, Rotlandus et Warimburtus, jam vita decesserant. Cum his, veluti in quibusdam cœlestium disciplinarum scolis sanctorum ingeniorum viribus se ipsos cotidie in studiis omnium probatarum virtutum exercentes, duo ipsi viri præcipui aut lectionibus aut orationibus seu certe mutuis ad celestia cohortationibus insistebant, ipsosque cum quibus versabantur ad majora sui

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁴⁸ adō c. et Deo L. ac Deo M. ¹⁵⁴⁹ effracta c. ¹⁵⁵⁰ an expeterent? ¹⁵⁵¹ in marg. manu 2. Hic ui | . . sensu | (i. e. Hic videtur sensus esse). ¹⁵⁵² addit 2. ¹⁵⁵³ addit 2.

imitatione amplius atque amplius provocabant.

34. Sed et idem venerabilis Einoldus jam et ipsa, ad quæ interdum recurrere videbatur, propria civitatis Tullensis funditus sibi præcidents, dum cum ipsis tamquam mansionem perpetuam statuit, eosdem pariter omnes ad renuntiationem quoque rerum omnium impellebat. Unde cum de his instantius consultarent, loca, in quibus communem vitam professi pariter habitare possent, sollicite pertractant; ad hoc nullo eis in his dumtaxat regionibus, qui sibi ad ea que mente conceperant oportunus videretur, occurrente — adeo seculi macula quedam cuncta fere cœnobia offuscaverat — longinqua queque et peregrina delegere statuerunt. Hoc cum omnibus uno animo eademque sententia placuisset, Johannes superiore profectioe sua Italica circa Beneventanas regiones loca se quedam in desertis valde oportuna asserit conspexisse, in quibus labore manuum ad exemplar antiquorum sanctorum facili victu vitam ducere possent, quæ utique et vinetis et situ et vastitate obductis copiosa, et cetero usu mortalibus per omnia essent accomoda. Ad hoc et montis Cassini, quem subierat et propriis visibus exploraverat, mentionem adducens, simul et illius abditi intra sinus marinos sancti Salvatoris cœnobii quod monti Bebio imminet, postremo in id omnes assensi sunt, ut quantotius profectioem illuc maturare decernerent.

35. Cum ecce, divinitus ut certum est hoc procurato, ad noticiam episcopi, magni postmodum rerum divinarum recuperatoris, domni Adelberonis, hec omnia perferuntur. Bernacer enim, unus ex ipsis, dum æcclesiæ sancti Salvatoris post domnum Warimbertum stipe domini ejusdem æcclesiæ magni et memorabilis viri Lambertini deserviret, eodem domino suo secretius evocato rem omnem ordine aperit, meritisque sanctitatis domni Einoldi atque hujus Johannis ceterorumque qui cum eis erant et fervore sanctorum desideriorum eidem plenius intimatis, et qualiter, quoniam in his regionibus non eis aptus occurreret locus ad serviendum Domino, exteris destinarent petere regiones, id ab eo interim accepit responsi, ut quoquo pacto eos retinere temptaret, dum ipse oportunitate temporis capta episcopo ea insinuaret. Quod Domino faciente cicius ex voto cadente, queque sibi super viris eisdem erant comperta, pleniter explicat, addens ad hoc summo utique probro hanc maculam eis omnibus post seculis inurendam, si hi famuli Christi tanta spacia ejus episcopii, Deo propicio sic in immensum dilatati, ita sibi causarentur præclusa, ut quia nusquam exciperentur, in longinqua quedam sub cœlo incognito properarent, frustra que tot dicionis ipsius esse monasteria, si modo ab his tam brevis numeri homines pellerentur.

36. Episcopus cum nihil sibi umquam magis desiderio fuisse respondisset, quam ut penes se retinerentur, ac vicissim ab ipso Lambertino de loco habitationis eorum exquireret, ille Gorziam monaste-

rium, non multum ab urbe longius, eis optime posse concedi respondit. Ibi repente viro prudentissimo, quid aliquando, antequam apicem pontificalis honoris attingeret, super loco eodem sibi in voto fuerit, secum animo reputante, nec humano consilio sed divina cura rem agi considerans, nihil omnino cunctatus firmat sententiam. Interim rem taceri jubet, dum tempus eos detur acciri. Erat locus idem ex qua olim fuerat specie præstantissima longo jam situ pene præferens solitudinem, et præter paucos in veste monachi inibi habitantes, quibus divinæ stipis vix modicum quid inferebatur, cetera ornatu omni submoto ¹⁵⁵³ scæda locum facies obsidebat. Possessionum quicquid exterius fuerat, Adelbertus comes, vir genere quidem clarus, ingenio autem ferox ac violentus, nec bono cuiquam fere umquam morum probitate probabilis, ex beneficio episcopi cui militabat, gratia sane ingrata, tenebat. Cognatus ipse jam dicti Lambertini — nam ejus sororem habebat — idemque inter se quibusdam animositatibus dissidebant. Ergo idem Lambertus postquam animos episcopi ad hoc inclinatos persensit, Bernacro celerius refert, ut viris quantum potest persuadeat, quo mox coram venientes, quem sibi locum deligere malint, fuerint percunctati, omnibus prætermissis Gorziam postulent.

37. Dum hec clandestinis inter hos agitantur consiliis, omnium horum adhuc illis ignaris et de peregrinatione maturanda tractantibus, alius item ipsorum, cui nomen Randinco, absque licentia episcopi, sub quo stipe canonica alebatur et titulo supra memorato deserviebat, se vel quibus deputatus esset deserere, vel quoquam perpetuo posse secedere, non satis integrum sibi videri, suggestit. Domino Einoldo cum nullo modo improbante, immo canonicam sic se habere regulam asserente, ad hoc et ceteris ut ocies fieret in commune ferentibus, Bernacro mediante per virum clarissimum omniumque apud episcopum consiliorum intimum Lambertum conspectibus episcopi presentatur. Ubi cum, gratia habitus postulandi quid reliquis quoque esset in voto, ex ejus narratione palam perclaruisset, omnes qui forte constiterant ammiratione gaudio intermixto, ne tales ac tanti desiderii usquam dimitterentur, dignaque eis provideretur potius habitatio, vocibus orabant et precibus.

38. Mox omnibus coram accitis seque digne ac reverenter exceptis, post audita ac reddita vicissim colloquia ubi episcopus, quam prompti in eos animi esset, exposuit, locum sibi ad votum quocumque in suo episcopio copiam eis dat eligendi. Illi spatio brevi inter se conferendi petito et accepto, Bernacer, ut clam doctus erat, Gorziam nominat. Ceteris incerto nutantibus, eo quod peregrinatio eis multo dulcius complaceret, Johannes, quo majore nemo ardore exilii estuabat, astu quodam, tamquam id omnino esset impossibile: « Optime, inquit, neque

¹⁵⁵³ submotu c.

alter quisquam melius postulabitur! » estimans videlicet, eo sibi denegato — pro eo quod Adelberto nullatenus terra videretur posse extorqueri, uti qui magnitudine, potentia ac ferocitate cum sui tum fratris Bernuini Virdunensis episcopi, acerrimæ pariter mentis viri, plurimum ac pene in inensum niteretur — sua nihilo desideria remoranda. Quod longe aliter Domino disponente provenit. A consultatione namque mox introgressis, cum quid convenisset retulissent, episcopus nihil omnimodo differens, sine ulla cunctatione, ut jam dudum animi fervore conceperat, locum protinus juri eorum contradidit (368). Nec multo post etiam (DCCCCXXXIII) terram eidem Adelberto sublatam, que res ¹⁸⁵³ (369) utique ad vim non minimam spectare videbatur, licet ei præ magnitudine devotionis postrema haberetur, monachis ex integro reddidit.

39. Quanto autem studio vel ipsos vel locum unice præter cetera dilexerit atque voluerit, oculorum magis quam sermonum fide petendum est, ut brevi ex illo dudum squalore deterrimo ¹⁸⁵⁵ cuncta loci illius habitacula in novam quandam lucem et gratam aspectibus resplenduerint venustatem; ubi etiam, ut mox inde ab initio præoptaverat, sepulchro sibi quam longissime ante obitum collocato, Domino miserante venerabiliter est tumultus. Præstititque ei gratia Christi opere adimplere, quod quondam ante nonnulla ordinationis suæ tempora tacito sibi in mentem voto obvenerat. Nam (370) tempore Wigirici prædecessoris sui cum quadam dierum populo admistus ¹⁸⁵⁶, qui ex urbe ad idem monasterium, angustia siccitatis compellente, pedi-

bus nudis processerat, ipse quoque ad martiris ibi quiescentis beati Gorgonii sepulchrum usque venisset, horrentemque loci situm vidisset, ita ut juxta altaria ipsa vestigia fœda animalium deprehenderet, ubi se ad orandum prostravit, altius præ tanta prælatorum injuria circa loca sanctorum ingemiscens, in hec, ut ipse postea referre consueverat, verba inter orandum prorupit: « Si indignum me, inquit, o pietas Christi inmensa, et tuum, qui hic ades testis Domini, pium auxilium, hujus sancte sedis tuæ ministrum umquam promovere dignaberis, hanc loci hujus miserabilem, quam cerno oculis, faciem in aliam ab hac habitudinem, te mihi adjutore facto propicio, commutabo. »

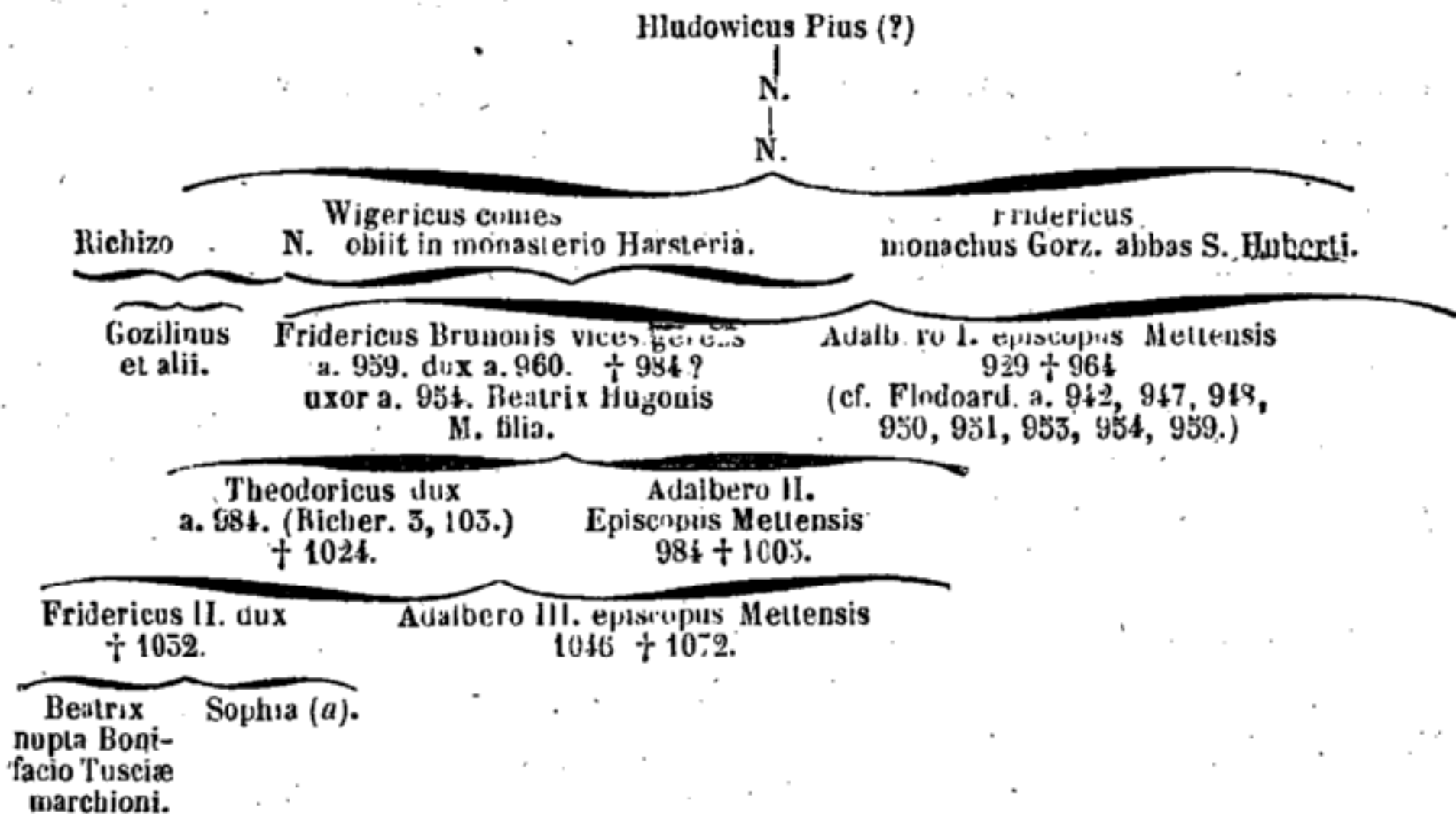
40. (DCCCCXXVII Mart. 1.) Audivit Omnipotens, et Wigirico non post multum tempus absumpto (371) cum ei Benno quidam genere Suevus, in heremitica apud Turegum vastam solitudinem (372) aliquando vita famosus, zelo utique pio optimi tunc principis Heinrici, Octonis cesaris postmodum gloriosissimi genitoris, successisset, eoque, quo profundo judiciorum Domini abisso incertum, a pristina sanctitatis et heremo quæsitiæ laudis dignitate defervente, ad ultimum lacrimabili rerum serie a nefandissimis servulis in abditis excecato (DCCCCXXVIII), dum sese postea in concilio episcoporum idem publice officio abdicasset (DCCCCXXIX), ipse Adelberto, præter spem omnium, cum esset regii quidem paterna simul ac materna stirpe longe retro usque ab hominum memoria sanguinis (373-74), sed ob rei familiaris inopiam, qua secundis matris nuptiis laborabat, censu aliquanto tenuior, consensu omnium publicisque æcclesiæ

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁵³ ita Labbeus correxit, quereus c. sublatam auerens, utique Mab. ¹⁸⁵⁵ i. e. teterrimo. ¹⁸⁵⁶ admittus c. NOTÆ.

- (368) Chartam exhibet Calmet *Hist. de Lorraine* T. I, Preuves p. 338.
- (369) Scilicet *terræ sublatio*.
- (370) Cf. Joannis Gorziensis *Miracula S. Gorgonii* c. 8.
- (371) Cf. *Translat. S. Glodesindis*, c. 46.

- (372) In eremo Einsiedeln.
- (373-74) Filius Wigirici comitis, consanguineus Evæ comitissæ (matris Odalrici Remensis archiepiscopi), cujus et maritus Hugo comes a. S. Arnulfo descendit. Cognatio Adalberonis hæc est:

(a) Albericus in Chronico ad a. 1053 Beatricem et Sophiam filias Sifridi, fratris Friderici II, fuisse scribit.

legitimisque suffragiis in sacræ Metensis cathedræ A pontificium Domino promovente sustollitur.

41. Cujus deinceps actus de die in diem feliciter procedentes ut Christo duce succreverint, et ut in monasteriorum præcipue reparatione (375) studium præ cunctis transfuderit, nequaquam brevi sermone stringi quisquam quesierit, neque mihi id, si sapiam, arrogare præsumpserim. Et certe res ipsa ita se cunctorum ingerit oculis, ut quicquid dictum fuerit, minus videatur, et multitudo factorum nequaquam exæquari valeat facultate verborum. Ecclesiam siquidem, quam superiorum temporum perturbatione ab omni pæne studiorum bonorum fervore tam in divinis quam et humanis detritam susceperat, ita secum Domino operante ex nullo, ut ita dixerim, in summum repente statum provexit, ut quecumque B diocesi suæ suberant monasteria, longo jam et veteri morbo ab opere rectitudinis languida et pene desperata, regularibus disciplinis reddiderit, viros vita et doctrina probatos singulis quibusque locis præficiens, qui mundo perfecte abdicato, ceteris documento et disciplina proficerent. Clericorum ipsorum conciliabula, eo quod divisam cum seculo conversationem non satis probabat, in monachorum instituta mutavit. Sanctimonialium habitacula, quod ea, etsi non re, fama tamen obscurari quam ægre ferebat, omni sinistra suspitionis morsu eripuit, et ad idem quo monachos institutum, et in nullo disparibus observationes, pro sexus virtute coercuit. Nec jam antiquioribus et eminentioribus contentus locis, ipsas quoque cellulas longius ritu vago dispersas, in C quibus vix octo aut certe minoris numeri clerici rurales nuda verborum reddebant ¹⁵⁵⁷ officia, monachorum habitu et observationibus insignivit. Utque tempora resque tulerunt, terras sumptibus eorum necessarias et quæ locorum erant restituit, et propriis usibus subtractas egregia liberalitate additis testamentis contradidit.

42. Sed quamquam omnium miro studio eum cura tenuerit, Gorzia tamen, ut dixi, unico sibi semper fuit amori, pro eo quod et principium operum ejus extiterat, et sanctitas prædictorum virorum Einoldi atque Johannis eum præcipue oblectabat, quibus etiam, præ excellentia virtutis, fidei et sapientiæ, in omnibus fere deinceps divinis seu humanis est usus consiliis. Nec ferme aliquando, quicquid eorum D promulgavit sententia, frustra temptatum est, ut contra, si quo extra egressum, sero penituit.

43. Ingressi sunt autem idem monasterium anno incarnationis dominicæ 955, obtinente partem Franciæ regni quondam Lotharii Heinrico Germanorum rege, quo gloriosissimus Otto cesar, omnium retro præcencia superans et universo orbi non minus gloriæ quam fructui natus, exortus est; Franciam au-

tem occidentalium partium Ludowico, filio Karoli, qui bello apud Suesionum civitatem nota fama nec victus nec victor, in custodiam ad mortem usque detrusus est. Ut autem eos pariter superior descripsit conventus, ita omnes sacræ miliciæ successerunt, id est ipsi primi et novi duces exercitus præstantissimæque ejus seculi lumina, Einoldus atque Johannes, deinde Salecho ex clericis sancti Martini citra Mosellam, Randincus presbiter tituli sancti Simphoriani, Bernacer diaconus de quo supra memoratum est, cumque his adolescentuli duo, Teuthincus minister domni Einoldi, et Teutherus, qui adhuc bone conversationis superest, cum Randinco presbitero, cujus erat nepos, admissus. In vestibus clericorum aliquandiu incesserunt, donec episcopo illuc veniente, et more monastico electione de sibi præficiendo patre petita et accepta, cum institutione vitæ regularis, habitum quoque monachi commutarunt.

44. Uno enim voto et pari sententia domno Einoldo ab omnibus exclamato, ipse primus omnium episcopo regularem conversationem ex instituto beati Benedicti scripto professus, et crucei dominicæ dedicandus, cucullo induitur. Sequentes abbati ex ordine profitentes, in miliciæ celestis et obedientiæ sacramenta sub ipso omnes similiter pari ¹⁵⁵⁸ modo conjurant. Ad res extra curandas domnus Johannes doctus et gnarus earum eligitur. Pauci qui ex vetusta conversatione ibi supererant monachi, ad exemplum novorum coacti in communionem vite etiam ipsi assensi sunt. Census eis vel substantia primo admodum tenuis fuit, quam tamen interioris animi tesaurus facile tolerabilem faciebat, fidesque in Deo plena, quæ nescit defectum, religiosos quosque ex locis diversis in eam tunc primum nascentis gratiæ venustatem excitos, quibuscumque necessariis ¹⁵⁵⁹ impendendis ardore certatim altero alteri inruentibus impellebat.

45. Ad hoc ipse Johannes quæcumque in facultatibus pridem supererant, tamquam fidele Christo mancipium, immo probans in modico, quam fidelis in majori esset futurus, illuc cuncta contraxit, ita ut ne propinquis aliquibus, vel ipsis etiam carne germanis, quicquam ex quibuscumque possessionibus relinqueret, quin potius ad cunululum gloriarum celestium ipsos, qui tantum duo fuerant sibi germani, ad divinum post modicum temporis secum subegit servitium. Resque omnes tam in domibus quam in agris cum vinearum pulcherrima admodum copia, quæcumque partibus erant venture, in unum redactas, usibus communibus monasterii delegavit; conditione tamen ea proposita, ut dum ipse adiveret in jus monasterii retenta, eo decedente non aliter ab heredibus, si qui forte proximiores tunc essent, repeterentur, nisi prius in libris argenti 50

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁵⁷ reddebat c. ¹⁵⁵⁸ patri corr. pari c. ¹⁵⁵⁹ necessarius c.

NOTÆ.

(375) Cf. chartas a Calmeto in *Preuves de l'Histoire de Lorraine collectas* I, p. 538 sqq.

monasterio datis redimerent. Matrem quoque secundo viro viduam, post nonnullum tempus cum aliquibus ex familia ad se recurrentem, quod jam provectoris esset ætatis, in stipe monasterii ¹⁵⁶⁰ extra suscepit. Ubi etiam plures annos ipsa sancta anus postea in bona conversatione, fratribus congregationis ipsius serviens deguit, et quæque in vestibus erant necessaria, ipsa cum suis aliquibus, quæ secum in eadem stipe monasterii manebant, strenue satis ac fideliter exercebat. Ibi in ipso devotionis obsequio diem clausit extremum.

46. Cum ad hunc ¹⁵⁶¹ usque locum nisu admodum debiliore evectus, in documentum prorsus hebetationis ingenii, veluti viribus cunctis effusus, a cæpto tandem segnis et tamquam multo opere delassatus, brachia penitus dejecissem, nec ulterius viam qua procederem aut nullam aut difficulter inveniendam mihi superesse, sperarem, inopinato studiorum omnium lux hac nostra nominandus ætate; et cum usui tum ornatui rerum omnium totus natus, maximus et inclitus præsul domnus supervenit Deodericus. Quo videlicet hortatore atque impulsore, ut in principiis reddidi, unice præter cetera usus, ad hoc opus nimium audax prorupi. Is ubi me casu domi convenit, si quid jussi operis seu quantum confecerim requisivit. Cui cum verbundus, uti egeni conscius ingenii, nec negare, nec libere, quod quoquo modo ineptum et plenum nugaram edideram, offerre præsumerem, atque inter utrumlibet hæsitans trepidarem, ille, scedulis sibi deferre jussis, ordine cuncta cucurrit. Tum vero velut eos, qui sub luce maligna diversum ab eo quod se habet res intuentur, modo quam erant dissimili eum cuncta efferre, et quibusque obviis palam jactare, satis quod mirarer nosse non potui.

47. (DCCCCLXXVIII. Dec. 25.) Forte ibi tunc Trajectensis seu Dabentrensis ecclesiæ pontifex clarissimus atque in grege doctorum admodum celebratus domnus Poppo (376) adfuerat, festis natalis dominici in communicationem gaudiorum ab eodem nostro antistite, cum suo, id est ipsius Popponis, genitore, viro in rerum publicarum cura strenuissimo atque comite palatino, cui nomen Berno, asscitus. Ei cum eadem pariter verbis non semel sufficientibus ingeminans extulisset, ad me cum ipso ora conversus, ut cæpta nullo cunctabundus explerem, hortatu magis ac magis ampliore animos addere et favore quam plurimo mihi tamen erubescendo non desistebat accendere.

48. Quibus cum in aliquam forte facilitatem sese

VARIAE LECTIONES.

¹⁵⁶⁰ monasterii c. ¹⁵⁶¹ adhuc c. ¹⁵⁶² animationes Mab. ¹⁵⁶³ quorum c. ¹⁵⁶⁴ furgor c.

NOTÆ.

(376) Poppo sive Folcmarus sedit annis 977-990. Utrumque nomen idem esse in Vita Brunonis vidimus. Jam igitur cum Thietmaro IV, 1, 2, et Annalista Saxone Poppo Trajectensis intelligendus et dicendus erit; et recte abbas Fuldensis et Laureshamensis, qui ab aliis Bobbo, a Thietmaro VIII, 5,

PATROL. CXXXVII.

A animus attolleret, ut pene jam sibi possibile esse ad quod tanto plausu instigabatur promitteret, in semet paululum post tamen relapsus, et virium itidem ut erant consideratione remensus, non minus quam a principio propriæ inercie veterum, solo hæcere compulerat. Sed ut cito moras cunctationis dirrum-
pam, cum hæc utcumque animationis ¹⁵⁶² excitassent, tum qui inminutionem amor viri quem suscepimus nescit admittere, præ omnibus quicquid virium mihi posset superesse, superque ipsas vires contendere sibi coegit expendere. Itaque reliqua ab ipso religionis habitu accepto, quæ ei conversatio fuerit, quantum scilicet aut ex testibus cunctis piis ejus actibus adherentibus, viris utique religiosis, aut ex ipso narrante; ut casus tulit — quod tamen, dum gloriam respuit, rarum fuit — audivimus, vel quæ ipsi, quibus nulla potior fides, persensimus, hinc ut Domini erit misericordiæ prosequemur.

49. Ceterum ne cui seu interrupta aut extraordinaria series videatur, si qua de personis, quarum ¹⁵⁶³ quippiam eorum quæ dicentur interesse videbitur, inserentur, quarum et nonnullas superior propositio intulit, et decurrens alias pro causarum oportunitate et temporum sermo plures inducet, de quibus utique prioribus consequentia non reddere, ratio ipsa, etiam si conaremur, resisteret. Simul vir isdem longe incomparabilis cum ita vitam egerit, ut solitarius inter multitudines vixerit — nam frustra nisus recederet, si quis ejus robore virtutum se posse aspirare consideret — non sibi tamen soli que fecerat arrogabat, verum cæteros secum operari quicquid illud vel secreti solius esset judicabat. Nihilque præ se superius quam communis vitæ actionem unquam alicubi fecerat. Quocirca qui ei pariter versabantur, eorum non inmerito gestis ipsius acta intererunt, qui non modo nullam tamquam superiores ei invidiam facient, sed illis potius ex tanti viri contubernio fulgor ¹⁵⁶⁴ quodammodo amplior cumulabitur et claritas crescet et gloria.

50. Antequam ergo ultra promoveam, primo quia non alias forsitan magis oportune se locus offerre videtur, de viris quoque illis venerabilibus, quos textus superior memoravit. (cap. 25), Andrea atque Humberto, dignum arbitror dicere; quorum uterque his item utrisque Einoldo atque Johanni non imparis sanctitatis, incitamenta et quidam quasi stimuli aut virtutes fuere. Hii enim ut fama vulgante loco prædicto se viros eosdem recepisse et plures undique eos divinæ servitutis amore compererant festi-

appellatur Woemarus. Aliud exemplum nominis hujusmodi duplici modo usitati in Miraculis Adalheidis occurrit, et Liudolfum et Liudgardam Dudonem et Dudicham vocari vidimus. Eodem modo apud Anglos hodieque Robertus et Wilhelmus nomina Bopp quoque et Dick efferuntur.

ipsi quoque nullo remorati, etsi non tempore animo tamen atque intentione pari, illuc convolarunt, et monasticam institutionem professi, quibus fuerant prius prævii et magistri, eorum magisterio et ducatu subijci nec abnuerunt nec erubuerunt. Et cum Andrea quidem germanus ipsius Maginfredus, postea etiam alii quidam gentis ejusdem sunt subsecuti. Cum Humberto autem puerulus quidam ei ministrans, Milo nomine, susceptus est, bone ipse indolis et non minimo postmodum usui profuturus.

51. Præterea quod de eodem viro venerabili Humberto primo cum narrationi incidere est prætermis- sum (*cap. 21*), hic breviter reddendum videtur, qualiter ipse quoque divino impulsu in habitum religionis transierit. Ex parentibus hic etsi ruralibus non adeo tamen re familiari subtritis, dum adoles- cens cum eisdem versaretur, quadam forte die, uti se vita illa invicem retinet privatorum, noti aliqui vel affines in domo eorum venerant convivæ. Illis, ut forte hora tulit, ibi nocte retentis cubitumque petentibus, lanceolas quas de more bajulantes attulerant, feni acervo, quod propter fuerat, verso sur- sum ferro apponunt. Casu idem adulescens paulo ante acervo conscenso ¹⁵⁶⁵ ibidem obdormierat. Ad multam fere noctem somno excitus, cum extra nescio quo ante condixerat egredi vellet, per acervum se sensim dimittens, inter erectos cuspides vicino mi- nimum est illisus periculo, ita ut veste corpori adhæ- rente comprehensa ferroque terebrata, per hastile usque ad terram decurreret. Hastili subacto et re palpatu sollicitius explorata, stans et tam præsen- tem circa se Dei custodiam etiam pravâ molientem considerans, gradum ab incepto jam meliora delibe- rans retinet, atque in reliquum Deo servire mente tota pertractat.

52. Nec multo post, licet patre plurimum obsis- tente, rebus cunctis posthabitis, Romam proficiscitur, et in id perlustrationis tempore non parvo exacto, reversus cellulam reclusoriam Virdunî sibi consti- tuit. Ubi diuturna abstinentia ceterisque honorum operum studiis, pluribus visus est profuisse. Lectioni quoque assidue operam dans, brevi non modicum scientiæ tesaurum sibi comparaverat. In quo illud miraculo fuerit ¹⁵⁶⁶, quod ante horum fere expers, spiritu tantum magistro sapientibus repente non dispar, certe superior in multis apparuit. Ibi per idem tempus duæ oppidi ipsius religiosæ feminæ cellula seorsim remotæ ab eo instituebantur, et ex fenestra tantum cellulæ verbum doctrine seu ceteræ institutionis sumebant. Aliæ item duæ apud eandem urbem ejus sunt exhortatione accensæ, quarum al- tera mater plurimarum ancillarum Christi postea facta est (377) in territorio Tunlensi ¹⁵⁶⁷, loco qui

A Buxerias dicitur (378). Ubi monasterium ab episcopo bonæ memoriæ Gozolino (379) ex novo constructum, postquam he duæ primum sunt intrmissæ, multiplex deinde ex diversis mundi lateribus sancti fervoris se ibidem examen infudit, ut usque hodie nova qua- dam gratia inter cetera resplendere videatur. In ea itaque cellula reclusiora multos agens ¹⁵⁶⁸ annos, postquam, ut supra memoravimus, gratia domnum Einoldum visendi Tullo veniens domnum Johannem ei innotuit, indeque propria repetiit, mox certæ se- dis ipsorum famam percepit, cum eis et ipse habita- turus accurret. In qua societate de reliquo pio admo- dum labore est conversatus, donec causa religionis exinde monasterio beati Apri Tullo translatus est; ubi et in cura gregis dominici beato fine quievit.

B 53. Andreas quoque et ipse postquam in eadem sacra militia plurimam ætatem confecerat, jam se- nex et mentem candore capitis referens, Romam ad postulationem pape Agapiti mittitur, qui litteris cum nuncio quodam idoneo viro multum a domno Ei- noldo efflagitaverat, aliquos sibi religiosos, quos in monasterio beati Pauli, quod tunc ad monasticum ordinem transferre moliebatur, cum auxilio regis Al- brici collocaret, transmitti (DCCCCL). Quo cum al- iero quodam fratre, qui ex monasterio Luxovio Gorziam ante aliquod annos advenerat, perductus, regulari institutione loco informato, non multo post receptus ad Dominum, ibidem est tumultatus.

54. Et quia mentione duorum augmentam con- gregationis ejusdem tangere cœpimus, de aliis quo- que quæ ¹⁵⁶⁹ memoratu dignæ successerunt perso- næ, quam succincte res patientur, mox inferre non inconsequens arbitramur. Ita enim, plano quodam- modo spatio, de viro quo proposuimus decurret nar- ratio libera atque omnibus expedita sibi primum absolutis, soli tantum proposito continuus et nullo intercisis labor incumbat negotio. Ut ergo suave fragrans ¹⁵⁷⁰ odor, in qua Christus recubuerat, do- mus ibique juxta vel procul respersus est, fideles quique eo adtracti, mira celeritate undique cepera concurrere. Nec solum qui sancto desiderio jam du- dum accensi, vel spiritu occultius inspirati, vel lectione divina excitati, qui eis viam rectæ conver- sationis ostenderet expectabant, mox tota avidi- tate quod oblatum cernebant amplexi sunt, verum alii quoque, qui eatenus frigidi torpuisse videban- tur, horum exemplis concitati, tamquam carbonibus vivis sibi admotis calefacti, ad eorum consortium ar- dentissime festinabant.

D 55. Neque hi fere quicumque de trivio, sed urba- narum deliciarum gloriæque et sumptuum fuere non ignobilium, quorum etiam opibus non modica supel- lectile locus est auctus. In his patruus jam dicti ve-

VARIAE LECTIONES.

¹⁵⁶⁵ consensu c. ¹⁵⁶⁶ fuerat corr. fuerit c. ¹⁵⁶⁷ ita c. ¹⁵⁶⁸ ei gens c. ¹⁵⁶⁹ deest in c. ¹⁵⁷⁰ fragrans c.

NOTÆ.

(377) Anno 962:

(378) Bouxières-aux-Dames, hodie dioc. Nan-

ciensis.

(379) Obiit a. 963.

nerabilis domni Adelberonis fuit Fridericus, qui infantulus quidem monasterio sancti Humberti ¹⁵⁷¹ (380) fuerat mancipatus, sed simili cæteris ¹⁵⁷² loco eorum morbo pallente, ipse quemadmodum majorum ducebatur exemplis, indifferenter seculo convivebat. Eratque ad id temporis, quia jam admodum ætate processerat, et magnorum quantum ad secularia sensuum virque industrius videbatur, episcopo adhuc tunc junioris ætatis adherens, cujus et consultu pleaque tunc in episcopio agebantur. Animis præterea, ut vere patruus, severioribus, a pluribus quam sepe non necessariis juvenilia molimina revocabat. Hic tandem aliquando secum retractans, cum tantam eorundem virorum Dei videret instantiam, corde compunctus, cunctis quæ se male illexerant posthabitis commodis, ocius eis accessit. Nec multo post loci ipsius præpositus post abbatem ¹⁵⁷³ statuitur, ac domnus Johannes ei solatio subponitur ¹⁵⁷⁴. Postea autem rogatu episcopi (381) Leodicensis Richarii monasterio proprio sancti Humberti restitutus et regulari ordine abbas præfectus, usque in finem laudabili conversationis rigore rem divinam optime monastico tenore continuavit. Situs est Treveris in monasterio sancti Maximini, quo dum sollempnitas dedicationis (382) eum invitat, morbo repente pervasus diem extremum ingressus est; novaque nove fabrica ecclesiæ novo ospiti novum primo sinum aperuit.

56. Simili (383) modo Viridunensis æcclesiæ primus ab episcopo curam herens Odilo, vir natalibus clarus, facultate sufficiens, in rebus agendis admodum strenuus, et si clericum forte non impediret, nullo ¹⁵⁷⁵ que mundi fert ambitus loci sui cuiquam impar, cunctis illis mordacibus ¹⁵⁷⁶ curis rejectis, huic sancte paupertati pauper spiritu factus se contulit, exiguumque ac vile stipendium cunctis seculi opibus gloriosius et sufficientius estimavit. Is quoque post bene adultum sanctæ conversationis robor, petitus reformationi monasterii, quod dicitur Stabulacum, ibidemque promotus (384), ad rectitudinis lineas, quæ prava forte invenerat, Christo auxiliante correxit; ubi etiam cursum naturæ persolvit.

A 57. Ad idem ferme tempus, specimen ut ita dicam et flos ejus quod tunc cœlestis conpingebatur serti, jocundissimus atque spectatu dignissimus Angilramnus, primo Tullensis, deinde sanctæ quoque Metensis æcclesiæ primicerius, nobilitate et opibus ea ætate, quodque consequenter satis esset gloriæ præstans, moles secum auri atque argenti cæteræque cumulos suppellectilis trahens, instar primitivi illius apostolici populi in usus pauperum redigenda, sanctam illam societatem expetiit. Prædii quoque non ignobilem quantitatem monasterio sub testamento perpetuo obtinendam contradidit. Cujus quæ postmodum fuerint conversationis insignia, quantaque fortitudine robor structure ejus in reliquum se tenuerit, gratius forsitan audietur, si prius, quo paululum initia ejus impulsa visa sunt vacillasse ¹⁵⁷⁷, breviter perstringetur; cum præsertim concussus, non statione penitus sit exturbatus, eoque firmiter postea pedem fixerit, quo ad tempus sese neglegentius locum quem ceperat observasse doluerat.

B 58. Is itaque ubi cum eo quo diximus sumptu susceptus est, eo quod ampla erat persona et ex deliciis, cunctisque ipsorum ante notissimus, mollius ceteris tractabatur atque honorabatur. Nam et ex ejus clientibus aliqui ad idem se propositum contulerant. Ipse interea, uti qui necdum quam semel male admiserat gloriam perfecte corde dispulerat, nequaquam æqua aliis pati, et pro his quæ loco contulerat paulo incontinentius elevari. Jamque quod consequens, increpationibus obstrepere ¹⁵⁷⁸, correptionibus non acquiescere, et uti qui se minores cunctos attenderet, quasi de superiori loco sententiam ferre, sed et si qui forte infirmioris animi sibi promeribus accessissent, eos contra majorum prolata pro libitu contueri. Ad hæc pater Einoldus cæterique jam perfectæ in Christo ætatis, multa pro rebus et temporibus reclamare, hortari, obsecrare, et prout ætas pateretur paulo severius objurgare. Quibus tamen nonnunquam fere acerbiora in facie referens, vix contumeliis temperabat.

C 59. Quid plura? Cum tempore hæc tracta plus opere longiore, ingrata nimium tedia peperissent,

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁷¹ corrige Hucherti. ¹⁵⁷² ceteris c. ¹⁵⁷³ habatem c. ¹⁵⁷⁴ subronitur. ¹⁵⁷⁵ i. e. nullo eorum quæ.
¹⁵⁷⁶ mordatibus c. ¹⁵⁷⁷ facillasse c. ¹⁵⁷⁸ obtreperè c.

NOTÆ.

(380) Saint Hubert.

(381) Annis 922-945.

(382) Anno 942.

(383) Kaddroes quoque sub Agenoldo Gorziam degit, ut ex Vitæ ejus cap. 24 discimus: «Rumor igitur ubique nomen ejus detulerat, et de virtutibus viri omnes gentes narrabant. Adalbero præsul nobilis nobilem Metensium nobiliter gubernabat cathedram. Cumque e diversis partibus multa ad eum perferret fama, hujus quoque viri nomen detulit; et ut erat amator religiosorum, venerabiles viros Agenaldum et Ansteum ad se advocatos, de viro interrogavit, et quomodo ad eum perveniat, inquit. Venerabiles jam igitur dicti viri, desiderio domni pontificis rescito, sæpe virum Dei super eo allo-

D quuntur. Solemnis erat dies, qua beati martyris Gorgonii agebatur festiva memoria (v Idus Sept.), et undique confluentibus populis, ipse quoque homo Dei Kaddroe advenerat. Nacti itaque locum, ei præsulis voluntatem exponunt, et suas preces ante eum prosternentes, ut secum dignaretur manere, exposcunt. Sed quis eorum non diligeret in terris societatem; qui in cœlestibus castris jam meruerant æternam dignitatem. Precibus ergo supplicantium evictus consentit, et locum non longe ab urbe Metensi positum, et multorum sanctorum corporibus et reliquiis inclitum, sed tunc jam ad nihilum reductum, suscepit commendatum.

(384) Anno 947 synodo Viridunensi interfuit.

quadam forte dierum, dum pro simili nescio qua insolentia acrius argueretur, majorem in modum animo concitato, e conspectu abbatis et ceterorum pariter assidentium sese proripuit, et male jam seculo, nisi Christus obvius repulisset, revolvendus, claustrum egressus est. Fratres tristes ac pavidi insectati, cum eum in porticu exteriori, in qua exiens resederat, invenissent, ejus genibus advoluti, modis omnibus quibus poterant aggrediuntur, et nunc divini nominis obtestatione, ne faceret, obsecrare, ne quod bene coeperat bonum male amitteret; nunc perpetuam, quæ se apud sæculum consequeretur, ignominiam objectare: reminisceretur magis ante exacti laboris, quem tam turpiter in medios conatus desereret; reminisceretur ad ultimum districti examinis, cui forsitan senex jam jamque se cernebat propinquare; astutias ¹⁵⁷⁹ insuper diaboli præcaveret, qui fructum totius laboris ei gestiret præripere. Multa in hunc modum replicantes, cum ille adhuc inflexibilis, sua tantum sibi redderentur — se deinceps, quid se fieret, satis curare — reposceret, illi majoribus instare, et pro viribus quæ mensuram nesciunt caritatis, animos viri in diversa versare, sermones sermonibus, preces precibus instaurare.

60. Nec prorsus, Domino cooperante, loco discessum est, donec oculus ille miserationis antiquæ, ut tunc Petrum, ita et hunc modo respiceret, atque in quendam alterum ut ita dicam hominem commutaret. Nam et iste in amaras profluens lacrimas, ilico rediit, et corpore nudato fascibus virgarum manu prælatis, pœnam clamoribus postulans, pedibus abbatis prosternitur, non modo germitibus, verum totius gestu corporis doloris magnitudinem protestatus. Quis, putas, ibi lacrimas tenuit? Quis eam caniciem se vestigiis omnium intuens provolventem, non corde solutus est? Quis, cum lacrimosis ille vocibus inclamaret: « Credite reum! cedite rebellem! ne parcite quæso superbo et væcordi et contemptori! » non gaudio mixto fletibus in ejus veniam proclamavit?

61. Tandem pater plenus pietatis assurgens, alique ¹⁵⁸⁰ cum eo, manibus caritatis suppositis solo erigunt, et cunctis clementer, ut tanta dejectio merebatur, indultis, in numerum tota alacritate recipiunt. Is vere dies in tantum ei extitit salutaris, ut quisquis illum deinceps attenderet, vix aliquid in eo viri qui prius fuerat recognosceret. Summa etenim vi, quantum in se fuit, abjectionem sui et quæque extrema semper appetiit. Delicias et mollia omni genere respuens, difficilia et austeriora magis amplexus est. Honorem impensum miro pudore non ferens, gravabatur potius quam oblectaretur. Parcitatem cibi vel potus ea arte quasi callidus quidam observator assumpsit, ut de singulis quæ appone-

A bantur cotidianis momentis paulatim quiddam subtraheret, donec ad minimam ¹⁵⁸¹ quandam quantitatem rediret. Interdum etiam quibusdam penitus, tamquam obsessent, abstinebat. Nunc quidem piscein omnem minorem generis, dum grandiores, rarius posse conquiri estimat, respuens, nunc eos ipsos quos magis appetere videbatur, dum undecumque quesiti offerentur, post non multum temporis quodammodo fastidiebat, tantaque ut ita dicam obstinatione, victor sui, quod semel animo statuerat custodivit, ut pulcibus tandem farine contentus esset, quanquam ¹⁵⁸² inter hæc creberrima, quæ etiam, dum in seculo viveret, diebus jejuniorum fortiter perferebat, panis tantum et aquæ jejunia exercebat. Ut enim multorum fide percepimus, **B** adhuc in seculo ei biduum totum sine ullo cibo et potu omnino transire quasi nihil videbatur.

62. Illud autem stupori videntibus erat, quod vigor corporis ei tam vividus perseverabat, ut nihil de opere fratribus consueto prætermitteret, coquinam, vestium ablationem, horti communem operam, caltiamentorum lavationem, missæ ebdomedam ¹⁵⁸³, ordinem omnem claustrum et oratorii, vivido robore adimpleret, vultusque ei hilaris et gaudens continue superesset. Tantum post aliquot temporis intervallum, a pristina corpulentia venter ei subderat. Orationum et vigiliarum ejus instantiæ teste illud fuit tugurium, quod penes tumbam domni Chrodegangi, tamquam cellam solitariam, usque vocationis suæ tempus incoluit. In quo mox sinaxi **C** fratrum expléta solus ostio se obcluso recipiens, gemitibus et planctibus et infinitis genuum inflexionibus noctes diesque continuabat. Et cum plerumque fratrum vigiliis præveniens plurimum noctis in precibus occuparet, finitis eisdem vigiliis, quantumcumque noctis hieme vel æstate superesset, somnum deinceps nullatenus ¹⁵⁸⁴ noyerat, nisi ob sanguinis forte, quod vix tamen fuerat, minutionem; sed toto deinceps usque horam secundam vel terciam spacio in ea sanctâ contricione et cœlestis januæ pulsatione perseverabat.

63. De continuatione silentii quod prædicem nescio, cum ipsa quoque licita colloquendi invicem tempora fugiens, in psalmodum potius melodiam commutaret. Et si forte compellaretur, breve quiddam reddens, ad solita et amica silentia protinus recurrebat. Curis quibuslibet corporis, balneis, quod ¹⁵⁸⁵ ceteris recreationibus communi usu regulæ indultis, cilicium, vilitatem vestium; et ceterorum cultum horridum præferbat. Extremum quidem fuerit quod dico, animi tamen ejus virtuti comprobandæ permaximum. Dum fratres sabbato, ante mandatum vel feria quarta, ex more antiquo quidem sed tunc noviter nobis tradito (385)

VARIAE LECTIONES.

¹⁵⁷⁹ astutias c. ¹⁵⁸⁰ aliisque c. ¹⁵⁸¹ ita correxit Labb. nimiam codex. ¹⁵⁸² quandam c. ¹⁵⁸³ ebdomedam c. ¹⁵⁸⁴ nullatenus c. ¹⁵⁸⁵ balneisque et Mab.

NOTÆ.

(385) Nos igitur per complura monasteria iterum invaluit; cf. Joannis Vitam Odonis Clun. II, 23.

calciamenta sibi abluerent, ille cuilibet ex improviso post veniens, dum frater unum abluendum manu teneret, alterum quodammodo invito violenter subripiens abluebat. Item dum vel faciem mane vel manus pransuri lavarent, nunc quidem ad vas illud, ex quo aqua quibusdam forulis fratribus ministrabatur, præcurrens, et obicem illum quo forulum illud obstruitur, dum frater lavaret, tenens, nunc linteum quod ad tergendum dependet offerens, voluntatem cordis ardentis ministrabat.

64. Plura in hunc modum obsequiorum ejus studia in omnes serviebant. Et cum hec et his similia humilitati cordis ejus fuerint documento, ad hoc et locum ordinis sui in choro, quem superiorem tenebat, tamquam infirmitate impediretur non ferens, in ultimum usque commutavit. Revera enim post tantam austeritatem viribus defetiscens, non jam vel ad standum in choro vel ad ceterum laborem sufficiebat. Quanta autem et vitæ puritas fuerit, ex fine perclaruit. Nam non longe ante obitum nocte quadam nescio quid divini audiens, nulli quicquam dicens, mane in fenestra prædicti tugurii exaravit sic: « V Id. Septembris somniavi me moriturum. » Fides his cicius facta est. Nam post paucos dies febre correptus, mense plus lecto decubans, ad præfixum usque diem languore valido perductus est. Totumque id spacium absque ullo omnino permanens cybo, sola tantum aqua sustentatus est, et ita usque in nativitatem sanctæ Dei genitricis perdurans, — quam in crastinum beati Gorgonii martiris, cujus corpore idem monasterium percelebre est, dies consequitur, quo tunc maxima diversis ex partibus religiosorum virorum turba confluxerat, — plerisque eorum eum invisentibus, per totam fere diem nunc hoc nunc illo ad se introeunte, verbis salutaribus communicans, integra mente et sermone ante mediam fere noctem decessit. Funus multitudo quæ convenerat decenter digneque tanto viro curavit.

65. Eadem denique nocte, et ut conici potuit ipsa ora qua obiit, cuidam congregationis ipsius, Adelgero nomine, in monasterio quod dicitur Senonias (386) in partibus Vosagi cum fratribus quiescenti, quidam in somnis apparens: « Surge, inquit, et quia dominus Angilramnus defunctus est, campanas pro eo facito concrepare. » Experrectus ille et quibusdam excitatis, dum signo tantum innueret nec certo intellexeretur quid vellet, luce data eadem referens nec adhuc creditus, tertia die epistola obitus ejus allata, noctem et oram nullo diversam fuisse compertus est.

66. His super hoc, quæ omittenda ¹⁵⁸⁶ non erant, commemoratis, quoniam de omnibus illius collegii,

A qui singuli fere digui memoratu pro merito egregie conversationis essent, longitudine obstante non sufficimus, patrem nobis in monasterio sancti Arnulfi postea datum domnum Ansteum (387) fas non est præterire.

Hic item in seculari habitu domno Einoldo socius, cui et sanguine jungebatur, post aliquot annos, relicto omnibus facultatibus, ex ¹⁵⁸⁷ archidiacono in pauperem Christi vere mutatus est, et in eandem societatem commigrans, vita non inferior cæteris claruit. Fuit autem lingua quantum ad exteriorem sermonem facundissimus, sed et in scripturis sacris studiosissimus, quanquam et artium nonnulla ei notitia fuerit; corporis quoque gratia quædam virtutem ejus animi insignibat. Vultu ac statura decentissimus, vox ipsa virium plena, grato ut nihil supra modulamine in sacris concinentibus aures implebat. Quod tamen quantum in se erat cælestium desiderio famulabatur, et ædificationi audientium serviebat. Verbo gratia multa redundans, exhortationi et animis undecumque movendis ad omnem facultatem in quolibet dicendi genere, ut rhetorem diceres, sufficiebat. Ad hoc et architecturæ non ignobilis ei pericia suberat, ut quicquid semel disposuisset, in omnibus locorum et edificiorum simetriis vel commensurationibus non facile cujusquam argui posset iudicio.

67. Aliquandiu ergo in eodem monasterio decanus et abbas in omnibus onera strenue sustentans, vita, verbo omnique sancte conversationis exemplo forma gregi dominico factus, ut pene per ipsum post abbatem omnia disponi viderentur, tandem viro egregio Heriberto apud Sanctum Arnulfum — qui primus eidem loco a domno Adelberone pontifice ¹⁵⁸⁸, clericis inde submotis (388), regulari monachorum ordine præfectus est — vita decedente (389), pastor in Domino profuturus statuitur. Ibi brevi ejus industria claruit. Habitacula enim monastico ordini pulcherrimo scemate construens, locum, quem omnino incultum et nullis ad religionem institutionibus suscepit, ad omnes usus Domino serviendi aptissimum reddidit, et cum interioribus extruendis sine intermissione operam dederit, non minus exterioribus, quæ item misere ubique locorum delapsa fuerant, reficiendis strenuus et prudens incubuit. Ruris quicquid monasterio subiacebat, ita in vineis, pratis, agris, silvisque excoluit, ut cum rem omnino pauperrimam et vix paucissimo numero parcam nimis stipem promittentem invenerit, post annum exactum — nam is gravis et quasi pestilentia ¹⁵⁸⁹ attactus ¹⁵⁹⁰ fuit — in omnem copiam rerum necessariarum Domino benedicente supereffluerit; cunctisque intrinsecus fratrum habitationibus intra quadriennium expletis,

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁸⁶ quomittenda c. ¹⁵⁸⁷ vox erasa. ¹⁵⁸⁸ pontificis c. ¹⁵⁸⁹ ita Labb. correxit; stipilentia c. ¹⁵⁹⁰ actactus &

NOTÆ.

(386) Senones.

(387) Hinc auctorem Vitæ sub Ansteo in monasterio S. Arnulfi vixisse patet.

(388) Anno 941.

(389) Anno 944.

muro in modum castris forinsecus cuncta circumdare animam intendit; quod, opem undique præbente eodem venerabili pontifice, quatuor mensibus laboratum pene ad summam esset perductum, nisi infausta regni dissensio, quæ inter dominum et gloriosissimum, tunc adhuc regem postmodum Cesarem, Ottonem et filium ejus Liutulfum et generum Cuonradum exorta (DCCCCLIII), usque ad gentis inimicæ Deo Ungrorum in nos eruptionem deseivit (DCCCCLIV), impedisset. Proxima tamen æstate Domino cooperante ociosius peractam.

68. Cumque horum extra perpetua sollicitaretur cura, nihil tamen de his quæ vel ad vite vel conversationis puritatem vel ad pastoralis solertiæ vigilantiam pertinebant, est aliquando prætermissum, quin cotidie solitum pensum orationum, psalmodiarum vel lectionum sanctarum expleret. Omnibus dominicis et festivitibus sanctorum celebrioribus missas publice dixit. Ad hoc una quaque quarta feria privatim. In quibus quantis gemitibus et lacrimarum victimis se ipsum conficeret, ne referrî quidem potest; et ut fiducialiter efferam, in visceribus pietatis et simplicitate cordis et mansuetudine animi, condescensione infirmorum, recreatione miserorum, et omnibus omnino misericordiæ actibus, non alter eo fuit præstantior. In his 16 annorum exactis laboribus, in sanctæ perseverantiæ fine cursum consumans, pridie nativitatis beatæ Dei genitricis decedens (DCCCCLX Sept. 7), in monumento a se jam olim longe retro a primis annis sui regiminis præparato, plurima devotorum virorum frequentia, domino et venerabili antistite Adelberone munus exequiarum explente, depositus est ex parte basilicæ aquilonari, anno Domini 960.

69. Sanctæ Metensis ecclesiæ archidiaconus Blidulfus jam in processu loci eisdem servi Dei non sine magno multorum miraculo sociatus est. Vir enim cum et nobilitate generis et rerum copia non mediocri fultus, et multa in quamcumque partem arte animi callens, prudentiane ea dicenda sit an astutia, ad hoc et litterarum ceteros ejus loci præiret scientia, quippe qui ex scolis adhuc supererat Remigii, tum secularibus ita deditus videbatur, ut vix cujusquam in eo religionis vestigia viserentur. Is ut dicitur morbo repente præreptus, venerabilem Einoldum citius advocans, monachum proficetur. Statimque habitam sumens, eger monasterio devehitur; ac post paucos dies integer Deo propitio redditus ¹⁵⁹¹, mentis meliore integritate felix et multis deinceps exemplo futurus convaluit. Atque in sancta conversatione fere inferior nulli apparuit. Is post plures annos majori calore virtutis tactus, heremum,

altero quodam cui Gundelach vocabulum fuit sibi sociato, in remotioribus Vosagi expetiit; ibique in illa divinæ contemplationis suavitate, acerba admodum corporis castigatione, et mundo vere, ut veratium qui eum noverunt fert sententia, mortuus, decem aut eo amplius annos exigens, felix decessit, atque in ejusdem cellulæ suæ oratorio ab eodem solio suo, viro æque sanctissimo, sepultus, eundem ibi reliquit vitæ vel rerum pauperularum heredem.

70. Porro isdem solius ejus ex monasterio Fulda olim retro ante complures annos flore juvenili conspicuus, Treveris apud Sanctum Maximinum ¹⁵⁹² ob insignem religionis conversationem commigraverat. Deinde domni Eginoldi fama accensus Gorziam veniens, ei individuus fere comes per aliquot tempus adhesit, donec eodem jubente, cum prædicto venerabili Blidulfo, in monasterio sancti viri Ogonis magni et præclari prius in Sancto Maximino abbatis (390), et post Leodicensis ecclesiæ egregii pontificis (391), delegatus, post obitum ipsius domni Ogonis utrique inde Gorziam regressi, mox brevi ad ea quæ prædixi heremi remotiora pari consensu ¹⁵⁹³ secedunt, et ut dictum est, ipsi domno Blidulfo succedens, locellum ipsum usque in finem vitæ incoluit, doctrinaque et vitæ puritate clarus ibidem quævit.

71. Virdunensis etiam ecclesiæ vir religiosus Isaac in vita canonica satis decenter conversatus, jam canicie ipsa reverendus, cum alio bonæ spei, tunc juniore nunc Domino auspicialiter provehente ejusdem sancti collegii patre, domno Odolberto (392), fere post duos quam superior Blidulfus venerat annos susceptus est. Quique ut erat magnæ simplicitatis et totus interioribus animæ bonis deditus, sine querela et innocentissima actione conversatus, etiam finem sui divino meruit præscire responso. Quiescentibus namque quadam nocte fratribus domnus Einoldus vigilans, repente vocem producto sono ter inclamantem audivit sic: « Isaac, Isaac, Isaac! » Qui ¹⁵⁹⁴ cum mane eodem accito finis sui eum commoneret, et quid audisset ediceret: « Et ego, inquit ille, easdem voces audivi et vocationem meam adesse cognosco. » Illico autem morbo tactus, brevi decessit. De his igitur, qui quodammodo eminentiores in ea congregatione viguerunt, hic commemorasse sufficiat, non quod omnia quæ digna memoratu essent de eis dicta sint, cum utique de singulo quoque eorum proprium condi possit volumen. Sed et plurimi (395) in eodem sancto collegio magnarum virtutum viri extiterunt, qui merito in exemplum scriptis et laudibus offerendi essent.

72. Sed a proposito, quo aliquandiu divulsi su-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁵⁹¹ secunda iterum manus incipit. ¹⁵⁹² maximum c. bis. ¹⁵⁹³ hinc prima manus iterum incipit.

¹⁵⁹⁴ Quid c.

NOTÆ.

(390) Vide Sigehardi Miracula S. Maximini, c. 12.

(391) Anno 915-947.

(392) Odobertus Gorziæ inde ab a. 974 sedit;

anno 987 Immonem abbatem legimus.

(395) Exempli gratia Ramberius abbas Senonien-

MAILLON.

mus, jam quodam clamore revocamur. Unde his quæ præteriti indignum censuimus expediti, ad viri venerabilis Joannis acta, cui hic proprie stilus sudat, Domino misericorditer præeunte recedamus. Primum quæ ei institutio conversationis et animi virtus fixa ab ipsis principiis in finem usque ducta continuo fuit, ut in neutram partem mirabili vigore deflexerit, in quadam veluti brevi tabella describere cupio. Quod sicut a me expleri posse non mihi prorsus arrogaverim, ita vix umquam a quoquam, quamvis dissertissimo, estimem comprehendere. Nec vero penitus reticendum, ne ipsa parva quæ dicentur, si pigro sudario defodiantur, quos possent lucris dominicis subtrahant.

Subjectionem patri et obedientiam tanta pertinacia tenuit, ut quicquid semel ore ille imperans emisisset, hic, tamquam famulus verberum metuens, sine dilatione arriperet. Et in ipsis statim principiis, dum pater Einoldus credito sibi regimine loci vehementer angeretur, si sibi exteriora curanda essent, qui longe alia divine speculationis meditabatur, idem dominus Johannes ei accedens: « Non horum, domine, inquit, cura sollicitemini, ergo hoc vos fasce levabo. Interioribus tantum, ut cupitis, animum intendite; quicquid exteriorum est, ego Christi gratia et meritis vestris adjutus mihi susceperim. » Cum itaque ita omnia ei commiserit, et ipse in solo Deo vacationem assumpserit, non tamen quid umquam parvam vel majus idem dominus Johannes nisi eo consilio aut consilio ejus et voluntate egit. Et horum ipse dominus Einoldus, si quando ita intererat, testis erat: « Numquam, inquit, mihi inobediens fuit, nec fuit aliquando, qui me et illum in pacem reduceret. »

73. Nec destitit prudens et sagax in utramvis partem dominus Einoldus eum diversis exercere mutationibus. Nam plerumque ab exterioribus de industria eum revocans ad interiora, etiam ad infimum quodque reduxit officium, in quo ne nutu quidem aliquando visus est renuisse. Jussus præpositus, paret continuo. Præpositura deposita, esto decanus! jugum quietus admittit. Eo abiens, cellarium cura! manum ilico profert. Alio ibi succedente, vestes fratrum serva! nihilo plus reluctatur. Sic hospitibus, sic si ita contigit infirmis, sic quibusque aliis imperatis, summa cum alacritate, moræ nescius ministravit. Quæcumque nummis vel quibuslibet aliis rebus expendit, summam eorum in breve notatam abbati post ebdomadam aut mensem reddidit, nec minus quæque extrinsecus de ratiociniis quibusque illata recepisset. Cumque dominus Einoldus hæc audire fastidians, quia nihil superfluo eum expendere satis sciret, non ultra sibi hæc referri in-

terdiceret, nihilominus tamen ipse cuncta usque ad siliquam, ut dicitur, annotata servabat.

74. Patientiam, humilitatem, seu abjectionem, et quæ omnia superat caritatis in Deum et in omnes fervorem, incredibile dictu est, quanta fortitudine servaverit. De quibus singulis quibus frequenter documento fuerit, si recensere velim, nimium scripta ferrentur ¹⁸⁹⁵ in longum. Unde saltem simplicia annotamus. Præposituram monasterii vir venerabilis Fridericus, de quo supra meminimus (cap. 55), et sub eo hic dominus Johannes gerebat. Ille ut superior, hunc gravibus verborum contumeliis persepe etiam publice et præsentibus ¹⁸⁹⁶ secularibus irritabat. Illo diutius perstrepe, hic tantum item itemque ad satisfaciendum terræ se sternens, perpetuum tenebat silentium. Cum ille crebro eadem clamore ingeminans, ira fessus jam et in verba deficeret, Johannes acsi simulacrum sine voce diu immotus persisteret, ad ultimum columpnam vel parietem tangens, et ut eis potius verba quam sibi faceret dicens, e conspectu se proripiebat. Ille eo tamquam contemptus incensior, quolibet forte residebat. Inde post paululum motu subsidente, ubi placidior ad se mentem redierat, secrecius eodem Johanne abducto, pedibus ejus advolutus: « Occidisti me! » aiebat. Cum Johannes: « Ego in quo? Patientia tua me, dicebat, occidit » —: « Non ita, inquit iste, sed animositas vestra vos occidit. » Nec pluribus, lites ilico rumpebantur. Nam isdem vir reverendus hoc uno licet esse notabilis, cetera egregius, et ut magno natu conspicuus et insignis omnibus habebatur. Et hos ipsos motus animi, quos vetus adhuc conversatio integrabat, prudens citius compescebat, doloribusque ac plânetibus uberrimis postmodum sese conficiens condempnabat.

75. Nec dissimile huic est, quod inferimus. Cellarium ipse Johannes, Bernacer autem jam antè dictus vestiarius sive cameram fratrum servabat. Is quadam die cellarium ingressus, vas quoddam, quod imapum (394) dicunt, guttulæ excipiendæ vasi vinario suppositum invenit. Eo arrepto, questibus Johannem aggressus, et vas quod sui ministerii esset cur ita perditum dedisset, multa congeminas, illeque nihil læsum assereret: « Pro carraria, inquit, vini non sic attaminatum vellem. » Cui Johannes: « Decem, ait, vascula hujusmodi, carraria una vini possunt acquiri. » Is domus Einoldus superveniens, et altero jam abeunte, dum extrema, quæ vix dum finiens Johannes illi eminus loquebatur, audisset: « Quid hoc, inquit, est? An contenditis? » Illo protinus terræ prostrato: « Non, inquit, præter panem, aquam et salem quicquam percipias, dum licentiam dedero. » Jussa suscipiens, nec ipsi quid referens, nec cuiquam verbum inde ullo modo fa-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁹⁵ ferrentur c. ¹⁸⁹⁶ præsentis c.

NOTÆ.

(394) Fortasse idem quod hanapum, vas, Germanice *napf*.

ciens, triduo continuo abstinuit. Et forte tunc ferventissimi et ipsa estate dies fuerant longissimi, nec ob id soliti quicquam operis prætermisit, quin alacrior et celer ad universa discurreret. Nam validudo corporis ei justa, et in neutram partem nimia, facili motu per gratiam celestem ad quæque agenda sufficiebat.

76. Ab infimis quoque probra multotiens infinita sustinuit. Alii eum hypocritam, alii avarum, alii tenacem, alii fraudatorem publice appellabant. Nonnulli non eum seculum reliquisse calumpniantes, in oculis familiam domus suæ, quæ cum matre monasterio serviebat, ingerebant dicentes: «Tua huc subdolos contraxisti, ut liberius ea hic possideres, et melius quam domi sufficeres hic procurares. Ecce et geneceum¹⁵⁹⁷ claustrum monachorum fecisti.» B Hec et plura in faciem dum jacularentur, ipse ut rupes immota manebat, nec umquam fuit, quod quidem a quoquam rescire ipse potuerim, qui ex ore ejus contumeliosum verbum retulerit. Et hoc sane silentium inter clamores tenebat iratum. Nihil ibi præterquam terræ stratus veniam tacitus postulabat; quod et ipsis, qui longe ultimi ordine erant, eum frequenter fecisse percepimus. Quippe qui ad hoc animum dederat, ut nil tam esset abjectissimum, quo non se ultroneus inclinaret. Unde et ipsas latrinas fratrum eum frequenter purgasse, non dubiæ fidei virorum relatione cognovimus.

77. Si quando ex more communi ebdomadam vicis suæ suscepit in coquinam, et ex consequenti munditiarum faciendarum, non fere aliquando, nisi C gravis eum occupasset utilitas, vicarium requisivit. Ipse aquam a puteo hausit¹⁵⁹⁸ humero, coquinæ illatam igni suspendit, legumina vel holera lecta vel manibus propriis concisa infudit, lavit, coxit et apposuit, vasa rectorum solus elavit, nec in pedibus fratrum abluendis, quod erat finitimum, alteri mandavit officium. Et hoc quidem commune cum cæteris. Illud autem ex ore ejus ipsi percepimus, quod farinam ad usus totius congregationis, duorum vel trium modiorum, solus ipse, uno tantum puerulo aquam infundente, commiscuit, fermentavit, in massam subegit, sudore nimio in formulas panum expressit, dum pistoribus opera reliqua succederet. Et hoc multi, quamvis in conclavi clam omnibus id egerit, nota quadam nimie parcitatis inurebant, cum ille D fidele Christo mancipium, ne quid rerum monasterii deperiret, pervigil observaret, et quod majus ac verius est, causa sudoris sui præmiis cælestibus munerandi.

78. Sui ipsius curam quam minimi duxerit, ex his satis potest perpendi. Cibos lautiores, vestes splendidiore, calciamentorum nitorem, strati molliciem, balnearum fomenta, medicamentorum in morbis quibusque ingruentibus adhibitionem, et quicquid omnino ad corporis aliquam delectationem ac-

cedere præter inevitabilem necessitatem perpereret, hec velut crimini ducens, penitus respuebat; cum tamen nulli alii usu eorum, quibus forte opus fuerat, interdiceret. Et hæc magna in eo erat discretio, ut cum ipse sibi austerus et pene indiscretus videretur, aliis nemo misericordior esset. Ipse jejuniens, alios ad cibum cohortabatur; ipse vigilans, alios somnum indulgebat; ipse laborans, alios quiete remittebat; ipse dum balneis penitus abstinens, ab ipso conversationis suæ tempore nunquam eis usus fuisse diceretur, nisi forte aliquando post gravem egritudinem lecto resurgens, si quibus tamen aliis competeret, nunquam dampnavit vel interdixit. A perceptione cibi vel potus ante horam vel postea, in perpetuum sibi obstrusa, nullum, si causa infirmitatis expetiit, suspendit; quin et ægrotantibus usum carniæ ultro ipse obtulit et non rogatus ingessit. Sic in vestibus, calciamentis, stramento lectuli, cum ipse sibi viliora, abjectiora, parciora et duriora semper elegerit, ceteris ad omnem copiam et quantum professioni non nimis¹⁵⁹⁹ obstaret, elegantiora et molliora exhibuit.

79. Fallatiam viciorum in his vigilantissime observabat, in quibus non facile cuiquam, etiam si esset superior, cessit; sed mox vitio aut fraude quemlibet aliquid petere sensit, omnimodis denegavit. Cum enim, ut dictum est, sub motibus irarum ita mutus quodammodo existeret, ubi corrigendi locus advenerat, ibi linguam excandescere et in verba acriter pungentia vehementi quodam terrore videres effundi. Nec omnino adulatio, quo communi pro dolor! morbo plerique laboramus, in eo quod foveri posset habebat. In quo¹⁶⁰⁰ simul et mendatii maculam ut capitale quiddam horrebat, ut si in gratiam potentium aliqua eum aliquando dicere necessitas loci aut temporis compulisset, ita inter utramque viam cautus verbo incederet, ut et eos quantum satis esset attolleret, et veritatis limitem non excederet. Præterque communem hodie hominum observantiam illo apostolico eum insignem vel solum, quantum humana paterentur, esse persensimus: *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir* (Jac. 111, 2).

80. Vigiliæ ac jejunia in eo prædicare si cepero, omnium qui eum noverunt ora me oppriment, cum vix quempiam hujus ætatis qui ei in his æquari potuerit existisse, concordiam omnes miraculo clament. Cumque perpetua pene lex ei esset, post vigiliæ quantacumque profunditate noctium actas somnum in lucem usque nescire, audires illum in illo, quod mos habet monasticus inter nocturnum et matutinale officium; intervallo, vario huc illucque perreptare curriculo, et in morem apud psalmos tacito murmure continue revolvendo, nunc circa altaria genua flectere, nunc paululum residendo mox exurgere, et aliquandiu stare, itemque egressus celo

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁹⁷ egeneceum c. ¹⁵⁹⁸ hausis c. ¹⁵⁹⁹ ita Labb. correxit; minus c. ¹⁶⁰⁰ qo c.

tempus noctis inspicere, deinde lucernis aut emungendis aut reficiendis assistere, tum etiam scolas canentium revisere, interdumque retibus texendis quod nocti superesset expendere. Sepissime ipsas communes præveniens vigiliis, et lucernas dormitorii, tamquam hæc sibi specialiter cura esset indicta, plerumque etiam ut videbatur ex superfluo, cum clare lumen effunderent, corrigens; mox oratorium quam latenter posset ingressus, et coram altare prostratus, diutinis planctibus et suspiriis, ut custodes audirent, cum multo lacrimarum flumine sese conficiebat.

81. Inde aliquando ipse signum ad vigiliis concrepans, nihilo segnus cum ceteris psalmodum, orationum vel lectionum communium opus exequabatur. Que tunc temporis utique ut ferventibus conversationis iniciis, et numero et longitudine et mora dicendi multiplicius extendebantur, quæ postmodum pusillanimitas imbecillium in nonnullis compulit coartari. Nam et orationes noctu ternæ mox signo dato ad vigiliis multo prolixiores fiebant, et post ipsas, omnibus pariter in choro residentibus, 30 psalmi a 119mo usque in finem psalterii, in ternas orationes denis distributis psalmis, singillatim silentio dicebantur. Erantque primi decem defunctorum, medii familiarium, extremi generalium. Brevioribus estivis noctibus et festis diebus 15 tantum cantica graduum, terna similiter oratione distincti. Lectiones hiemalibus vigiliis ita producebantur, ut prophetis, qui Kalendis Novembribus ponuntur, duabus fere ebdomadibus expensis, aut denuo a quocumque eorum repeteretur ¹⁶⁰¹, aut alia quedam adderentur. Unde et eundem virum sub una quondam lectione Daniele totum, dum tertius lecturus assurrexisset, explevisse percepimus. Item post dies natalicios apostolus, et a septuagesima eptaticus (395) usque ad dies passionum, et in ipsis Jeremias integre, ad vigiliis legebantur, quorum nunc plurimum ad mensas suppletur.

82. Et super hoc post reliquum cursus ¹⁶⁰² nocturni vel psalmodum consuetudinalium, usque ad signum crepusculi a pluribus plerumque psalterium singillatim ex integro dicebatur. In quibus cum ceteri aliquando quid remissionis expeterent, hic ita infracto robore somno repugnans ad nullam fere cedebat lassitudinem, ut et toto quantum id protenderetur pervigil staret intervallo, et matutino officio ¹⁶⁰³ vel primæ horæ, quæ continue subsequitur, cum psalmis septem penitentiae et letania expleto, mox lectioni accederet. Ubi cum ei aliquando ipsa vincente natura somnus obreperet, a codice se statim excutiens, huc illucque psalmi quid semper demurmurans spaciabatur. Maximumque æstivis ma-

Atutinis hujusmodi in eo cernere erat spectaculum, quibus aut raro illum aut numquam lectulum repetisse, nisi minutio sanguinis interesset, cognovimus. Nam noctu vel intervallis, hieme vel estate, si ita forte intempestive vigiliæ longe ante lucem explerentur, ut nimia fatigatio compelleret, paululum se lecto reclinans, tam festinus ilico resurgebat, ut nec obdormisse quidem crederetur. Illud autem sepe ex ore ejus ipsi audivimus, quod ab ipsis conversationis iniciis hoc adversus somnum matutinis horis continuum traxerit bellum, quod numquam superare valuerit, quin hisdem horis semper sibi rediret infestior: « Ex veteri, inquiens, sæculi consuetudine hunc mihi blandum hostem nutrivimus! » — quia noctibus vigilans mane somno usque in multam diem indulgebat — « Unde huc usque etsi non videam, crepusculum tamen adesse ipse cotidie somnus pronuntiat. »

83. Ad superiorem scientiam ante conversionem, usum lectionis in quibuscumque divinarum litterarum libris tanto studio adjecit, ut eminentissimorum doctorum fere nullus eum præterierit, donec Spiritu sancto prævio ad omnem, quantum mortalibus fas est, noticiam ¹⁶⁰⁴ scripturarum pervenerit. In his primum moralia beati Gregorii ordine quam sepius percurrens, pene cunctas ex eo continentias sententiarum ita memoriæ commendavit, ut in communibus exortationum sive locutionum confabulationibus omnis ejus oratio ex ejusdem libris decurrere videretur. Nec minor ei Augustini, Ambrosii, Jeronimi, vel si quis antiquorum ad manus venissent, lectio erat; et quia ad id temporis, utpote studiis frigentibus, pene nec ipsi codices inveniebantur, Augustini in Johannem et psalmos et de civitate Dei integre perlegit, postremum in libris de Trinitate multa intentione sudavit. In quibus cum de dialecticis rationibus quædam offendisset, maxime ubi propter demonstrandam relationem Patris ad Filium et Spiritus ad utrosque, eam quæ dicitur « ad aliquid » categoriam introducit, ejusque occasione de omnibus quoque decem prædicamentis strictim quædam commemorat, scolasticam mox super his sibi aperiri expetens, ab ipsis introductionibus Isagogarum laborem arripuit lectionis. In quo cum ditto ingenta sibi vivacitate ingenii, et ut in rebus ceteris quas umquam arripuerat, indefatigato ¹⁶⁰⁵ labore lætaretur, repente dominus pater Einoldus medios præcidit conatus. Is enim rerum earundem jam olim studiosissimus, et quanto labore ea constarent expertus, tempora cum in his frustra volens expendere, brevi prohibitione avertit, et ut animum potius sacra lectione occuparet, ubi satis superque et scientiæ et, quod majus est, edificationis ei doctrinam suppeteret.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶⁰¹ repeterentur? ¹⁶⁰² ita Mab. rursus. nocturni c. ¹⁶⁰³ efficio c. ¹⁶⁰⁴ nocitiam c. ¹⁶⁰⁵ indefatigato c.

NOTÆ.

(395) Idem quod Eptateuchus, id est Pentateuchus, additis libris Jo.ue et Judicum.

Ille qui obœdientiæ limitem transgredi non ¹⁶⁰⁶, semel juraverat, mox incepto renuntiat, et in divinum a principio se totum transponit. Præterea Gregorii in Jezechielem multo usu detrivit, ut pene memoriæ commendasse videretur. Ad summam ejusdem quæcumque essent beati Gregorii, unice præter cetera amplexus est.

84. Quamquam non inter hæc vitæ conversationes vel dicta quorumcumque sanctorum, peculiari stilo de eis conscripta, non cum præterierint, quippe qui ex ipsis in usum proprie conversationis normam sibi assumpserit Antonium, Paulum, Hilarionem, Macharium, Pachomium, et reliquos heremi sectatores, tum Martinum maximum et sanctissimum episcopum, Germanum ad hoc et quoscumque anterioris vitæ perlegerat, si tempora paterentur, forsitan attemptare moliretur; quod utique ex ea quam arripuerat castigatione dabatur conjicere. Quem tamen etsi in laboribus corporeis disparem, in virtutibus animæ non fere alium magis ipsorum æmulum, nostram vidisse ætatem, certo proferre non trepidaverim. Johannis cujusdam Alexandrini patriarchæ, quem Eleimonem cognominant, actus pene memoriæ retinens, in omnibus fere sermonibus eum grata et amica dulcedine reducebat, audientesque ex eo multa attentionis suavitate retinebat.

85. Et quia de singulis persequi operosum nimis videtur, quorum non minor eum scientia vel imitatio assuefecerat, illud miraculo omnibus erat, quod cum in his tantum exercitii haberet, nichilo tamen quæcumque in rebus exterioribus agenda essent remittebat, quin circa diversa discurrens et singulis ordinandis præcepta constituens, omnem totius monasterii in tam multiplicibus artibus vel officiis rem strenue procuraret. Cumque possessionum monasterii universa in eum cura recumberet, rarus tamen illi ad eas processus, potiusque de ipso monasterio queque foris agenda essent dictabat, brevique sub tempore ministris evocatis, mensis aut amplius quod ipsi expletum referrent edicebat. Cum eminentior quælibet causa eum extraxisset, et ad causas agendas residere eum necessitas impulisset, id quanto citius negocia rerum paciebatur acceleratum, festinus, interdum quoque ¹⁶⁰⁷ nec pransus, monasterium repetebat. Si quando foris manere res aut tempus exigeret, in quantum poterat cybi vel potus mensuram monasterio solitam continebat. Nam stratus numquam regulam commutavit, ut plumam sibi ullatenus præter capiti tantum substerri permitteret. Quod ex ipso magistro suo domno Einoldo, qui ex ipsis iniciis hoc in finem usque domi forisque servavit, ut vere discipulus doctori regenerans pedibus est subsecutus.

86. Sed et in ipsis prandiis secularium causa plu-

rimum gravabatur, non tamen ut quisquam eorum hoc vel leviter persentiret; nam ad omnem copiam eis quantum vellent non deerat, et ipse cum eis multa jucunditate et condescensione sese gaudentem et comem in omnibus exhibebat. Sed dum postmodum spiritualibus quibusque colloqueretur, dolendo ingeminabat, se numquam ita secularium conversationi vel ad breve posse interesse, quin aliquid de consueto sibi modo conversationis deperderet, insuper et rerum fratrum plura invitus expenderet. Nam ita familiariter dicebat, dum sermocinatio aliquando incideret de fratribus res foris curantibus, quod non tam crebro eos per se ea agere expediret, et verbo potius ministris laicis mandarent, ipsique claustrum se cohiberent: « Nemo, inquit, aliquando me magis caninus extitit, et qui plus tenaciæ argueretur, et revera qui parcior ¹⁶⁰⁸ foris esset, dummodo monasterio totum, ut opus esse cernebam, convehertur. Sed numquam, inquit, potui tantam adhibere diligentiam, ut quociens cum eis comedi, non fere tanta expenderem, quanta fratribus diario consueo sufficerent. Cum enim quilibet, inquit, viantes privatorum seu majorum, si qui in illa vel illa possessione, quæ esset monasterii, ex monachis adesset, perquirerent, ut forte me ibi compererant, specie salutandi divertentes, non congrue interrogati mensa poterant ablegari. Et sic utique non poteram observare, ut queque fratrum foris erant, vel quæque quoquo ingenio acquirebantur, integre, ut animus erat, monasterio inferrentur ¹⁶⁰⁹.

87. In ipsis judiciis, etsi ab aliquibus notaretur, rectitudinis vel justitiæ limitem nullatenus excedebat. Ubi superbia vel contumacia quosdam supinos vel effrænes reddiderat, dum equata forte ceteris colla refringeret, etiam si potentiorum patrocinia sibi parare contenderent, nullo poterat inclinari. Ad id demum tota sibi spectabat intentio, quicquid justitia acquireret, totum fideliter monasterio inferre; et illud optime cavet, ne sacculus monasterii quilibet umquam doli vel miserorum fraude vel calamitate contaminaretur. Estimaverit quisque quod velit, ego certa fide libere pronuntiaverim, illum et semper odisse iniquitatem et cavisse, et Domino gressus ejus secundum eloquium dirigente, non eam illi quantum humana paciebantur dominatam fuisse. Qui usuris eum inservisse, et sub specie monasterii necessitatum lucra undecumque æstimant congestisse, ex suomet illum ingenio metiuntur.

88. Non quod in eo tale quit aut viderint aut certo didicerint. Commodabat equidem plurima et recipiebat, cautus ne quo dolo debitorum falleretur, et secundum illud Persii (596):

Factus et ad calicem vigilanti stertere naso,

VARIAE LECTIONES.

¹⁶⁰⁶ in c. ¹⁶⁰⁷ qq c. ¹⁶⁰⁸ partior c. ¹⁶⁰⁹ inferentur c.

NOTÆ.

(596) Imo Juvenalis Sat. 1, 57.

quod iste meliori mutaverat arte, ut prudens dispensator dominicæ substantiæ, summa industria observabat, ne quid rerum monasterii deperiret; illud sepe de dictis beati Gregorii ad quendam diaconum res ecclesiasticas curantem commemorans: « Res, inquit, hæ nec meæ sunt nec tuæ; ita age, ut de his ei cujus sunt rationem redditurus. » Si frumentum, vinum, sal, vel quæcumque ad cibum pertinentia, similiter ad vestitum commodabantur, ejusdem mensuræ vel quantitatis reposcebantur, ut nihil supra exigeretur. Argentum pondere justo commodabatur ¹⁶¹⁰; nec ipsum quod moneta jure extorquet, ullatenus petebatur, sed quantum quis accipiebat aut dabat, æqua lance refundebatur.

89. Nam ex laboribus agrorum vel vinearum, in quibus summa arte præcallebat summoque studio erat assiduus, in tantam suppellex monasterii copiam ei divina cooperante gratia exuberaverat, ut nulla eum inopiæ causa ad aliquid eorum impelleret, quin potius ex ipsis laboribus cum fratribus abundanter superessent, plurima vendata quibuscumque rebus vel in præsentibus vel in futurum proventuris sufficiebant. Inde et res omnis familiaris alebatur, et ornatui multa suppeditabant. Nec alia erant ei rerum temporalium lucra, quam opus ruris strenue exercere, salinas, quæ una tantum parte regionis ipsius que Vicus (397) dicitur habentur, extruere, ut in loco eodem plures quas dicunt patellas, partim ex integro cum ipsis sedibus emptas, partim que juris monasterii erant reparatas, multo usui imposterum profuturas paraverit; cum molen-

90. Magistris artium diversarum undecumque conductis, primum claustrum muro in modum castrum undique circumsepsit, quod hodieque non modum munitioni, sed et si opus sit oppugnationi adesse perspicitur. Deinde officinis intrinsecus necessariis, quoniam antiquarum ruine patebant, dum ex novo resurgerent, institit indefessus. Tum demum decori domus Dei in diversis ornamentorum generibus studium adjecit. Pallia, diversorum generum velamina, in usus sacros varia indumenta, ut sacerdotalibus ministeriis nulla deessent, tum et vasa usibus sacrorum ex argento, omnia opere solido atque eleganti paravit. Inde et tumbam martiris aggressus, tam ipsam quam quæcumque in diversis oratoriis erant altaria, lamminis argenteis auro decenter insignitis, ad hoc et ambonem evangelio recitando operuit, et

durabili robore compegit. Taceo coronas tam luminoso fulgore a laquearibus dependentes, lampades locis et ordinibus tam ¹⁶¹¹ diversas, candelabra taxtorum ponderum ac specierum, simul cum his vasa pene sine nomine, omnia argento solido perfecta; ad ultimum campanarum eam quæ visitur et numerositatem et enormitatem, ceteraque operum ejus insignia, quibus peritissimum ejus, ut erat in omnibus fere artibus, enituit ingenium.

91. Que utique et memoriam præterlabuntur, et si que succedere possunt, persequi temptavero, nec prorsus ad explendum sufficere pauperrimi sermonis angustia; et in tantam ea exuberant copiam, ut etsi ab aliquo forsitan possent explicari, non edificatoriam oblectationem, sed ut nostri mores scio etatis, tediosam omnino facerent lectionem. Unde ad alia censeo transeundum. Sed ne forte quis supra quam res se habeant in hujus viri favorem ferri nos tacite denotet, et hæc que huic ascribimus magistri potius cuncta fuisse, id nequaquam abnuimus, immo ita esse plane efferimus. Ejusdem enim patris et magistri domni Einoldi jussionibus et ordinatione cuncta perficiebantur, nec aliquid hic aliquando temere arripiebat, nisi quod ore illius primo exisset. Verum citius his occurritur, quoniam facta discipulorum in laudes redundant magistrorum, et nec ipse dominus Johannes ad se umquam quicquid egerat replicabat, sed: *Sic ipse, inquit, jussit, ita et exsequor.* Sed non ob id iste expertus operum eorundem merito dicetur, cui labor totus sudavit, illo dictata tantummodo dante. Quid vero inter quosquam hinc frustra causa contrahitur, cum inter ipsos neuter neutri quid aliquando disconveniret invenerit. Pater suum esse quod filius, filius quicquid ipse congrue egerat patri reputabat. Nec conjunctiora a seculis Christo teste paria sibi convenisse fatebor. Si creditur, fidei merces certa; sin minus, nobis, quod certo cognovimus, certo et proferre nemo obstiterit.

92. Cum mens multa suggerat, et ad specialia ac singularia quedam ipsius tangenda jam impaciens non retineat, de lege jejuniorum quam sibi indixerat, quia supra pene præterieram, quam breviter potero prius perstringere cupio. In ipso mox conversionis initio, totum deinceps tempus, exceptis festis diebus vel occasione alicujus inevitabilis cure corporis vel infirmitate seu hospitum condescensione, jejunio disposuerat dedicare. Quod et aliquandiu, et robore adhuc juventutis et pristinae olim in seculo fiducia castigationis, vivaciter tenuit, et tamquam nihil omnino gravaretur, ut leve quiddam nec fere sentiens, agili corpore, corde vultuque lætiore peregit; hisque diebus nihil præter panem sumebat et aquam, et in ipsis quoque omni parcitate adhibita, ut non fere plus medietate panis qui integer libræ appendi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶¹⁰ commodabatur l. vel commutabatur in marg. ¹⁶¹¹ eam c.?

NOTÆ.

(397) Vic.

tur caperet, aquæ quoque similiter ultra medium mensuræ quæ fratribus apponitur vini, vix quicquam adiceret. Salis, herbarum virentium; aut alicujus talium, quæ abstinentibus non interduntur, quicquam penitus nec adtingebat. Hoc et ipse dominus Einoldus, dum ipse se ipsum experiretur, interim permisit. Post aliquod deinde tempus cum eum valde perspiceret defecisse, nec tamen a cæpto cessare sed ultra vires contendere, moderate compescuit, et ut magis quod ferre posset eligeret monuit. In tantum namque jam sese confecerat, ut die quadam cum fratribus ad ortum egressus dum operi enixius incubuit, corde repente deficiens citiusque claustro se festinans recipere, in media via prolapsus sit atque inter manus deductus.

93. Itaque regulam tolerabiliorem assumpsit, ut duas tantum quadragesimas in anno perageret, unam ante natiuitatem dominicam, alteram ante pascha. Priorem quidem ab Idibus Septembribus, cum nona hora fratres prandium repetunt, incipiens, sequente mox ab octavis epiphaniæ ¹⁶¹² dominica tertia et quinta communem ceteris tenens refectioem, reliquos ^{*1613} quatuor abstinebat dies, pane tantum et aqua lege ipsa contentus quam diximus. Sin vero festus quilibet dies incidisset aut hospites supervenissent, eosdem quoque refectioem mutabat. In sanguinis quoque minutione, quam plus mense differre vix poterat, curam corporis non respuebat. Ideo autem tanto prius tempora præueniebat, nec propinquiora ipsis ¹⁶¹⁴ solemnitatibus expectabat, ut si forte quemcumque dierum dispositorum alicujus talium casus præciperet, superesset ei in reliquum, quo eosdem dies recompensare ¹⁶¹⁵ sufficeret. Unde multotiens cum ita contigisset, ut ex prædictis occasionibus aut aliis quibusque accidentibus tota sibi ebdomada aut forte duæ vel amplius voto explendo impedirentur, mox obtata redditus libertate, numerum prætermisorum dierum, continuata binis aut amplioribus ebdomadibus continentia, dominica dumtaxat vacante, cunctis qui videbant stupentibus vel dolentibus instaurabat; itaque, ne ex votivis quadraginta diebus illo vel illo tempore quisquam præteriret, callidus nimium observator invigilabat. Plerumque cernere erat illum ipsa quoque præscire futura, cum talem continuationem jejunii tamquam ex improviso arripere videbatur. Nam ita sepe numero animadversum est, quod cum sic omnis remissionis ignarus ferret, subsequenter aut nuntio aut aliqua inevitabili necessitate monasterio progredi cogebatur; nam quamdiu foris erat, humani diei (398) latrocinia ¹⁶¹⁶ sollerter attendens, secreti sui, cuius Deo tantum mercedem servabat,

seculares arbitros esse cavebat. Quamquam igitur et aliorum temporum certa jejunia, aut quatuor anni temporum et solemnitatum sparsim per annum ordine * suo ¹⁶¹⁷ occurrence, strenue, si tantum secum res ei esset, peregerit — nam etsi ^{*1618} gloriæ semper fugitans, itinere vel hospite sepe resolvit, hæc tamen duarum in anno quadragesimarum vota fere nunquam præterit —, reliquo anni tempore, quanto scilicet fratrum bina refectio tenditur, communiter sine aliqua adiectione vel diversitate convivit.

94. Cyborum quicquid parabatur, nullam faciens differentiam, nec viliora sibi affectans, nec lautiora detrectans. Qualitati coctionis, qua cæteris ministratum est, usibus suis umquam aliquid adici vel mutari ¹⁶¹⁹ permisit. Panis æqualis et similis, vini ejusdem mensure et saporis, nullo universalitati diversum aliquando fuit. Festis diebus, quibus quam lautius et exquisitius fraterna jucunditas in honorem Domini vel sanctorum potest apparare consuevit, quæcumque apponebantur libere sumebat. *Hoc non utor, illud affer vel para*; numquam ex eo auditum. Ita in nullo aliquando cibo et potu notabilis apparebat. Quin et ipse, ut tallum adprime peritus, parari hæc quam lautissime his diebus faciebat, et nullo apparente typo sumebat. Corpus ei pene naturali semper insolubilitate duruerat; ut difficile cibus in eo decoqueretur. Inde pociones herbarum aut plerumque quæ ad id facerent vel conducerent pigmentorum, libenter sumebat; his tantum admissis, reliqua medicorum tam diversa arte confecta recusabat. Illud ¹⁶²⁰ certe summo nisu servatum est; ut vix aut numquam in ebrietatem aut crapulam ex quamlibet præter solitum sumpto cybo vel potu deduceretur, vel unde quicquam consueti operis rei divinæ noctu vel interdium intermittere cogerebatur. Ita et foris communiter ceteris convivari videbatur, et in ipso convictu sibi statutam percipiendorum alimentorum mensuram non excedebat. In illud apostoli: *Scio et esurire et satiari* (*Phil. iv, 12*), eum præ ceteris hujus temporis summa arte et quadam veluti disciplina institutum et consummatum palam enituit. Nec enim esurie demissior, nec refectioem ^{*1621} umquam apparuit elatior. Ad summam; pœnitentiæ rigorem eundem ¹⁶²¹ usque ad finem vitæ mira perseverantia tenuit, quodque tantum superexcellit, ut a nobis quolibet sermone expleri non possit. Unde his modo imposito, ad ea quæ de exterioribus ejus gestis scire potuimus stilum vertamus. In quibus, partim prudentia sagacis ingenii et robur animi virilis gratiæ supernæ adjuti, partim sola divinæ virtutis operatio, ubi humana adesse non poterant auxilia, sunt demonstrata.

VARIAE LECTIONES.

¹⁶¹² ita L. ep..... c. ¹⁶¹³ ita Mab.. reli jam deest; vel quos L. male. ¹⁶¹⁴ ipsi c. ¹⁶¹⁵ recompensaret c. ¹⁶¹⁶ ita codex; an lenocinia? ¹⁶¹⁷ voces asterico notatas ex conjectura scripsi, lacunas codicis explere aggressus. ¹⁶¹⁸ ita L. vox jam deest. ¹⁶¹⁹ non deest. ¹⁶²⁰ Illud — excedebat desunt apud Labbeum. ¹⁶²¹ ita L. vox jam deest.

NOTÆ.

(398) Id est humani operis; cf. Pauli Ep. 1, ad Corinth. iv, 3

95. Cum (599) primo, ut superior textus docuit, ibidem sancti viri prompta domni Adelberonis episcopi voluntate ad locum Gorziam jam dictum convenissent, aliquandiu quidem ope ejus in primis sustentati sunt, quia necdum facultas ei fuerat, ut de possessionibus monasterii, quæ jam abhinc longe retro beneficio secularium cesserant, eis aliquid resitueret. Inde cum aliqui divinitus inspirati fama bonæ opinionis illuc confluere cepissent, et sancte congregationis augesceret multitudo, res vixdum tenuis exiguum præ ea quæ tunc non tanta, nedum ad eam quæ post futura sperabatur in dies magis magisque augendam numerositatem, pollicebatur stipendium. Ad hoc et idem vir sanctus Adelbero, regno tunc diversis perturbationibus concitato circa plurimas curas distentus, minus eis solito prospicere poterat. Inde compulsi, jam aliena solatia pene quærere destinaverant. Et quia sub idem ferme tempus (DCCCXXXIV) Ogo præpositus tunc sancti Maximini, felicitis postmodum exempli, a sæculari conversatione se restrinxerat, et ope ducis Gisleberti idem monasterium ad regularem conversationem reducerat (400), ejusdem pio molimine præpositi illo se transferre aliquantisper assensum flagitaverant *¹⁶²².

96. Cum inter hæc domnus Einoldus rem fluctuantem saniori comprimens * ratione ¹⁶²³, quadam die inter cætera exortationis verba omnes sic alloquitur : « Scriptura, inquit, asserit (*Prov. xvi, 7*), quia cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem. Neglegentiam ergo nostram hinc advertere possumus, quia si eo quo oportuerat studio mens nobis in divina intenderet, facile Domino fuerat virum hunc flectere, et nobis comem ¹⁶²⁴ et beneficium reddere, et cor ejus ad quod nobis expediret convertere. » Pluribus deinde, quæ ad ea conducerent, eos exortatus, et ut novitatis suæ conversionis memores, qui eis tunc fervor fuerit, retractarent, et ne quid nunc languidius frigidius ac neglegentius apud se ageretur caute perspicerent, ac si quid horum sentirent omni vigilantia instaurare contenderent, tantos repente eis animos reddidit, ut nunc singuli, nunc omnes, in novam quandam conversationis pugnam acriter conspirarent (DCCCXXXV). Ad consuetam quisque et regularia majora ¹⁶²⁵ et productiora ^D adjicere; ipsa licita sponte sibi subtrahere; cybo, potui, somno, linguæ, seu cuilibet corporis requiei, minimum quiddam indulgere; ut tunc primum quasi conversationis initia viderentur arripere.

97. Cum interim prædicti Ogonis, præpositi sancti Maximini, ducisque Gisleberti suasio de migrando eos

A stimularet, et jam ferme triennio episcopus loco abstinisset, forte pro viro quodam juris monasterii, qui rebus quibusdam episcopalibus præerat, Johannes Mettis advocatur. Blande primum ab episcopo convenitur, ne sibi quod peteret denegaret. « Vestra, inquit, petitio jussio est. — Virum illum, inquit, mihi cedas deponco. » Ille paulo commotior, ut cui mens longe alias intendebat : « Exemplo * ¹⁶²⁶, inquit, fabule David nunc utimini, ubi dives innumeris quas habebat ovibus parcens, hospiti supervenienti unicam pauperis ovem vi abstractam jussit apponi. Sic cum infinita reliquorum copia abundetis, unum hunc nobis pauperibus præripitis. » Adducto supercilio cum se ille, vix aliqua animi commoti verbo signans indicia, avertisset, Johannes se e conspectu proripuit. Fridericus monachus sancti Hucberti, cujus supra mentio facta est (*cap. 355*), sub ipsa ferme ora ingrediens, et ex vultu dejecto animum perpendens : « Quid, inquit, supercilia vobis sic video dependentia? » Nam hunc, ubi commotior esset, habitum velud naturalem sibi induerat. « Ab hoc, inquit, insano Johanne, ut numquam antehac a quoquam ita contemptus sum, ut nec pro homine uno apud eum intercedere voluerim. » Ille conscius quæ extra conflabantur consiliorum : « Nisi, inquit, providebitur, proxime cunctis eis carebitis. Nam cum duce et præposito, quia a vobis parum sibi adest auxilii, eos jam dudum conscivisse cognovi; utque in sancto Maximino traducantur, ocius maturatur. » Concite Johannes revocatus, et cur injussus abisset rogatus, cum silentium tremebundus teneret : « Non te, inquit episcopus, tam animosum credebam, nec in re tam fere nulla ita difficilem estimabam. Peto igitur, hominem vel usque ad aliquas inducias mihi cedas. » Ille qui in causa esset intelligens — nam pactio pecuniæ intererat. — « Quantumcumque, inquit, jubetis? » — « Ad quadraginta, inquit, dies. » Et ille : « Etiam ad annum, si placet. »

98. Non diu post hæc episcopo quiescenti persona quædam terribili ac minaci vultu apparens, hæc sibi cum quadam austeritate dicere videbatur : « Bonum bene cepisti, sed a cœptis nimis cito defecisti. Cave * ne * hæc * ¹⁶²⁷ defectio majorum tibi causa sit ruinarum. Repara ¹⁶²⁸ quæ cœpisti, ne in deteriora procumbas. » Experrectus et secum multa pertractans de opere a se cœpto religionis, et tanto tempore neglectam ¹⁶²⁹ hanc esse, commonitionem non sine acri dolore perpendit. Cubiculario mox cui Matzolino cognomen accito. « Summa, inquit, maturitate Gorziam proficiscere et abbatem ¹⁶³⁰ Einoldum huc continuo adesse jubeto. » Ipsam forte noctem abbas Mettim egerat, ac diluculo reditum parabat.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶²² vox deest. — præbuerunt. Verum inter *Mab. suppl.* ¹⁶²³ mens ratio e coni. ¹⁶²⁴ comen c. ¹⁶²⁵ majore c. ¹⁶²⁶ ita *L. vox jam deest.* ¹⁶²⁷ ne h. *supplevi, ita loco exeso mederi conatus.* ¹⁶²⁸ Repera c. ¹⁶²⁹ neglecta c. ¹⁶³⁰ abbatum. c.

NOTÆ.

(599) Cf. *Miracula S. Gorgonii*, c. 40.

(400) Cf. *Mir. S. Maximini*, c. 12.

Moxque matutinis dictis abcedens, cum porte civitatis accessisset, clavesque ibidem opperiretur, ecce nuntius ad se accersendum missus adproperat, eoque ¹⁶³¹ viso ac salutato: « Labore, inquit, me relevastis; nam ad vos huc evocandum mittebar, dominusque vos continuo sibi jussit adesse. »

99. Illo mox adveniente reque tam repentina episcopo stupefacto, ut ingrederetur jubetur. Salutatione invicem data et reddita: « Diu, inquit episcopus, est, quod rebus aliis obstantibus Gorziam non veni; sed Deo volente animus mihi esset illuc veniendi. — Cum maximo, inquit, vos videbimus gaudio. — Precedite, inquit, vos, et quo die ut eam videbitur, resignate. » Erant tunc dies jejunii quatuor temporum mensis secundi (401) in crastinum, et eis exactis ut freret dixit. « Non opus est, inquit abbas, ob hanc causam differri; sed ipse hodie præcedam, et cras vos hora qua videbitis exspectabimus. — Hora, inquit, tertia veniam. » Crastina profectus, cum jam monasterio propinquare cepisset, loco qui dicebatur. Ad crucem, equo dejectus ac discalciatus, sic usque ad monasterium pedes incedit: Exceptus, oratione facta, conventu advocato, vestigiis eorum supplex prosternitur, neglectum sui circa eos ad id usque temporis accusat, spe de se meliori eos deinceps recreans*, veniam ¹⁶³² summissus exorat. Ea facile impetrata, villam quondam juris monasterii, quam etiam tunc germanus ipsius Gozilius in beneficio retinebat, quæ Waringis villa (402) dicitur, eis continuo contulit; dans mandata ministro, ut nisi omnes redditus integre abbati assignaret, si quid fraudis ibi machinaretur et doli, maledicto Dathan atque Abiron sub Christi præsentia multaretur.

100. Post horam jejunii refectione exhibita, omnium alacritate episcopo abcedente, mox in crastinum abbas cum senioribus quibusdam ad villam proficiscitur possidendam. Cum obiter ad castrum quod Scarponna (403) dicitur pervenissent hora fere tertia, equus Johannis claudicare coepit. « Quid, inquit abbas, equus ille sic claudicat? — Ferro, ait, perduto dolet. — Non ultra procedas, inquit, donec imponatur; nos hic interim opperibimur. » Cum ad forum concitus declinasset, quidam fortuitu, quo tenderet, requisivit. Ille paululum cunctabundus. « Proderit, inquit, si me non celabitis. — Unde, ait, tu es? — Ex villa Portus (404), » inquit. Erat autem hæc etiam prædictæ possessionis. « Illuc, inquit, imus, ex jussu episcopi eam possidere. — Paucis me, ait, audite: Census totus pecuniæ adhuc ibi retinetur; nam cum proxime eum ministro episcopi is qui collegerat attulisset, quia quinque forte solidi

A defuerant, nisi simul totum accipere recusavit. Sed et annona anni præteriti adhuc recondita jacet, ipseque minister partem non modicam suis usibus sequestravit. »

101. Johannes celeriter equo ferro imposito rediens, et in aurem quæ didicerat abbati locutus, ministrum episcopi hora circiter quinta conveniunt, qui tunc forte apud prædium nomine Laium (405) cum comitissa Eva tunc vidua (406), cujus ipse tunc advocatus erat, morabatur; Albulus ¹⁶³³ vocabatur. Is mandato episcopi accepto: « Hodie, inquit, hic queso manete, cunctaque præbebo necessaria, donec præmittam, et condigno vos ibi honore excipiam. » Quibusdam assentientibus, Johannes profectionem sine dilatione instimulat. Senioribus quibusdam dicentibus, puerilia hæc esse consilia, et potius ea die ibi quiescendum, frustra que esse absque ullo opere laborare, abbas: « Satius, inquit, est, properemus. » Johannes celerius præcurrens — nam non plus longas tres aberant — refectioni habilem domum in villa ipsa præoccupat, cætera que ad id diligentissime præparat. Moxque horreum ingressus, callidus omnium explorator, ut sibi erant prædicta, ordine cuncta invenit. Census collectorem continuo advocans, ne quit ex tota quam penes se adhuc retinebat summa prorsus sit diminutum usque in præsentiam abbatis et ministri episcopi, vehementer ex auctoritate interminatur episcopi. Interea abbatem cum suis advenientem lautissime excipit, ministro in crastinum exspectato; ab eo sub noctem clam nuntius missus censoremque conveniens, ut sibi pecuniam ¹⁶³⁴ quam pridem attulerat domino suo deferendam daret; ille interdictum sibi ex verbo episcopi dicens, vacuum remisit. Condicto in crastinum minister cuncta, ut jussa erant, exequitur, et juri eorum integre possessionem, quæ tota centum mansuum quantitate protenditur, incolis sacramento addictis, assignat.

102. Albulus tacite nuntium abbati dirigit, ut quædam ¹⁶³⁵, que ex suo contractu ibi habuerat, sibi reddi juberet. Cumque scitum ¹⁶³⁶ esset, nihil prorsus ejus ibi esset, sed cuncta usibus domini cedere, consilium forte fuit, ut solidi decem aut quindecim pro bona ejus executione darentur. Nuntius nisi libras duas acciperet recusans, dominoque renuntians: « Stulte, inquit, egisti, quod offerebatur rejiciens; nam forte jam nec ad assem pervenitur. » Ipse postmodum jam aperta fronte, sua sibi * dixit ¹⁶³⁷ nisi reddantur, episcopum ob injurias conventurum. Johannes: « Et nos, inquit, non diffugimus; forsitan res ejus non damnis augebitur. » Ille

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶³¹ eosque c. ¹⁶³² eans veniam jam desunt. ¹⁶³³ Albul deest c. ¹⁶³⁴ pecunia c. ¹⁶³⁵ quodam c. ¹⁶³⁶ situm c. ¹⁶³⁷ s. b. desunt; e coni. supplevi.

NOTÆ.

(401) Februarii; scilicet dies Martis post Dominicam *Invocavit*.
(402) Warengéville.
(403) Charpeigne ad Mosellam, infra confluentes Mosellæ et Meurthæ.

(404) Hodie Saint-Nicolas.
(405) Lay.
(406) Adalheronis episcopi consanguinea; vide Calmel I, *Preuves* p. 356, sqq.

consciis retro commissorum: « Domini mei, inquit, elemosine in nullo obniti vel obstare cupio; tanta ego alias gratia ipsius mihi collata retineo, ut facile his, etiamsi plura essent, amoris ipsius gratia carere, quin et mei juris hereditarii, si quit competat, ultra velim adjicere. » Ita re cuncta sedata, partem aliquam¹⁶³⁸, fructuum ei cesserant, et pro bona ejus postmodum in se pace ac gratia, et ut sicubi opus existeret in sui defensione eo deinceps uterentur, ex argento similiter aliqua largiti sunt.

103. Simili (407) modo non multo post, dum fratres pro quadam proxime sibi possessione frequentibus pulsarent precibus, difficilisque omnino pateret effectus, remque jam desperatam divino solo referrent auxilio, repente episcopus abbate accito: *Quod tanta, inquit, importunitate eluctatum tandem habete quod B* *poscitis. Nec mihi gratiam ullam, sed beato Petro, qui me nocte vehementer perterruit et ut facerem coegit, rependite.*

104. Tempora (408) dissensionibus nimis, regnum hae illae quoque sibi trahente fluctuabant. Octo, maximus post rerum augustus, post genitorem, strenuum per omnia regem Henricum, prima regni tunc auspicia ceperat, sub quo Gislebertus ducatum regni Lotharii, Everardus Franciæ Austrasiæ et quorundam trans Renum tenebat locorum. Transrhenana interim quæta manebant. Nostra varie infestabantur, nec jugum facile admittebant. Inde Boso quidam, filius dudum principis Burgundionum Richardi, partem aliquam regni sibi evindicans castrisque se continens munitissimis, dominatum C *cujusquam prorsus respuerat. Victoriacum Campaniæ castrum obtinens, inter reliqua circumpositorum possessiones¹⁶³⁹ quasdam monasterii Gorziensis acsi jure hereditario¹⁶⁴⁰ usurparat. Ad has reposcendas, si forte apud talem virum vel pro divino timore locus precibus ullus esset, Johannes ab abbate¹⁶⁴¹ et fratribus est destinatus.*

105. Ille, cui obœdientia cuncta difficilia vel impossibilia facilia et possibilia reddiderat, per infesta latrociniiis loca et quæ multitudini quoque essent formidanda, uno tantum comite ex familia sibi assumpto, iter aggressus est. Dum ex improvise advenisset, comiti nunciatur, et quidnam ferret incertum coram intromissus, ubi legationem abbatis D *et servorum Dei pro re qua mittebatur absolvit. illo in iram concitato: « Quis te, inquit, maleficus huc adduxit? Ubi custodiæ illæ meorum, ut eas sic pertransieris, afuerunt? — Quomodocumque, inquit, adductus sim, huc perveni, et mandata et preces servorum Dei ad vos afferro, ut quæ de rebus ipsorum invasistis, propter amorem Dei et timorem vel*

A reverentiam sanctorum ejus restituatis. » Interrogatus quæ essent, et audiens, omnimodis abnegat¹⁶⁴², et ut se cito summoveat, imperat. At ille: « Ego, inquit, summoverti possum; alii item multo nostrorum sunt plures et potentiores, qui vicibus succedere non cessabunt, nec a latratibus eorum requiem dum vivetis habebitis. — Quæ mihi, inquit, cura latratibus eorum? — Clamabunt, inquit, assidue. — Ad quem rogo? Nam ad regem nescio quem tuum? Num ad ducem tuum illum Gislebertum? quem ego acsi servum meum reputo novissimum? Pari modo et de episcopo suo est Adalberone, quem ipsum utique quantum mihi virtus fuerat invare decreveram, qui de vitrico quoque ejus Richizone ejus causa vindictam sumpsi; sed quia nunc contra me ad Gislebertum defecit, viderit quid ei ex hoc commodi cesserit. » Tunc Johannes: « Clamabimus, inquit, ad Deum, qui æque personam nostram accipiet et vestram. »

106. Ille commotior: « Non hinc, ait, caballum referes vel jumentum. Potestati vestræ, ait, hoc erit et quando aliud non erit consilii, pedes redibo, non ceteros tamen ob hoc deterribitis¹⁶⁴³. » Ille jam magis accensior: « Membris jam ipsis quoque, inquit, multaberis¹⁶⁴⁴. » At ille: « Vobis, ait, id facile efficere; mihi autem non minus pœna est, quod¹⁶⁴⁵ utique non satis dolebo. Si oculis privabitis, magnis me curis et laboribus levabitis, quia sedens quietus psalmis et orationibus intentior esse valebo. » Cum de virilibus ille minaretur: « Maxima me, ait, sollicitudine securum reddetis. » Jam fere arripi jusserat eum, cum conjux prudens sane mulier intervenit, et ne tali se infamia dehonorearet, supplex monet, ne jam nec monachis vel servis Dei parcere diceretur; et quia postulata negabat, saltem illesum abire permetteret. Ita dimissus, et a comitissa¹⁶⁴⁶, quæ satis comite eum¹⁶⁴⁷ exceperat, quiddam¹⁶⁴⁸ viatici percipiens, dato sibi ab eadem duce quodam, qui usque ad loca latronibus libera¹⁶⁴⁹ eum tuto perduceret, iter festinus arripuit.

107. Circa horam fere tertiam villam quandam ingrediuntur, ubi mercatum ea forte die habebatur; et ecce multitudo per totum forum diripientium, vendentibus atque ementibus æque spoliatis, mortem insuper, si quid oblatrent; minitantium. Johannes comitem quem ex monasterio sumpserat clipeum ferentem intuitus: « Hic, inquit, clipeus damnose nobis advectus est, quia nec tu eo ut expedire poteris, et ipse in nos forsitan impetum concitabit. — Quia tu, ille inquit, ceteros mortalium solus ita confidentissimus incedis, et merito dignaque morte peribimus. » Cum repente dum hesitant

VARIE LECTIONES.

¹⁶³⁸ aliquem c. ¹⁶³⁹ jam deest. ¹⁶⁴⁰ hereditario c. ¹⁶⁴¹ abate c. ¹⁶⁴² ita M. abnegato c. ¹⁶⁴³ ita c. ¹⁶⁴⁴ inquit mul desunt. ¹⁶⁴⁵ e. q. e coni. ¹⁶⁴⁶ ab ea 1. a comitissa 2. ¹⁶⁴⁷ ita 2. com. : : : 1. ¹⁶⁴⁸ quiddam 1. ¹⁶⁴⁹ libere 1. a latr. obsessa libere 2.

NOTÆ.

(407) Ex Miraculis S. Gorgonii c. II.

(408) Ex Miraculis S. Gorgonii, c. 12.

quendam sibi notum dux quem comitissa dederat A. conspicatur; eo accito causaque dicta: « Maximo, inquit, huc periculo advenistis, et an vos huic quoque pacto expedire possim ignoro. » Johannes ad hæc: « Vel trans silvam usque, quæ proxima, conspicitur, nos perducere possis, cætera Dominus procurabit. » Ita turbam prætergressi, gradu pacifico ac temperato ad silvam usque procedunt. Fronte ¹⁶⁵⁰ captato, stimuli acrius subiguntur, ac præpeti cursu saltu transmissio, libero jam gramine quodam cibum sumpturi descendunt.

108. Johannes panis ¹⁶⁵¹ casei ac piscis quiddam ex subsellaria pelle producens. . . . equi ¹⁶⁵² post tergo sui soluto, ducem ad sumendum cibum hortatur. Inter edendum dux adjecto ¹⁶⁵³ suspirio: « Tres aut certe quattuor, inquit, menses sunt, quibus nullo juste adquisito cibo vel potu usus sum, præter quo nunc utor. » Nosque omnes, ve nobis miseri! non nisi præda et calamitatibus vescimur miserorum. Ad hæc Johannes salutarem ingressus doctrinam, juvenem ¹⁶⁵⁴ multis adversus hæc hortabatur, multoque melius inopiam, famem sitimque ferendam, quæ Deus utique ut avibus et vermibus sublevaret, quam his quibus Deus offenderetur insistere. Tandem ad hoc sermo processit, ut ab eade, se ab his temperaturum promitteret. Refecti, Juvene dimisso, Johannes dum vespertinæ synaxi signum daretur, Gorziam pervenit.

109. Non multi interfuerant dies, ecce nuntius comitis Bosonis Gorziam veniens, anxio dolore dominum gravi ægitudine lecto nuntiat decidisse ac pene desperatum jacere, summaque præce monachum, qui pridem à se recesserat, sibi mitti postularet. Protinus Johannes abbate jubente celer progreditur ¹⁶⁵⁵ Comiti nuntiat adesse. Dum ¹⁶⁵⁶ coram venisset: « Quando, inquit, proxime hinc digressus es, non tam prope mihi estimaveram finem vitæ posse subripere. Habeto ecce prædia quæ postulaveras, tantumque patronum me rerum earundem efficite, et quicquid exinde vobis deperierit, ego auro probato repensabo. » His dictis vel actis dum e conspectu abisset ¹⁶⁵⁷ et hospitio, quo satis humanæ ¹⁶⁵⁸ curari jussi fuerant, se recepissent, comes somno, quo jam per plures dies vel noctes penitus carens nimia tæbe defecerat, ita repente opprimitur, ut ab hora nona usque in subsequentis diei horam fere tertiam non evigilaverit. At tandem experrectus, conjugem nomine sepius iterato inclamat, sibi aliquid quod sumat adportet. Cujus itidem jam pluribus actis diebus nulla ei copia fuerat assumendi. Quo satis delectabiliter sumpto, iterum usque

horam fere nonam obdormiens, experrectus Johannem advocat, eumque salutis suæ recuperatorem testatus, honore multo deductum, et pro quibuscumque voluit præbendis paratum se offert.

110. Possessio (409) erat monasterii longo jam retro tempore beneficii nomine ¹⁶⁵⁹ ad comitem quendam palatii Hamedeum devoluta, qui simul bona monasterii sub precaria vel prestaria quam dicunt obtinebat. Eo [mox ¹⁶⁶⁰ obeunte in eadem possessione, quia proxima erat monasterio, necdum funere elato, quod Mettis fuerat deferendum, ut in basilica beatæ virginis Mariæ, que dicitur ad xenodochium, humaretur, Johanni Gorzie est nuntiatum. Casu tunc ibi episcopus advenerat. Johannes cito abbatem causam commonet, ordine edocens, episcopum interpellat. Abbas mox introgressus et gravitate illa sua paululum cunctabundus, post aliqua: « An, inquit, audieritis; Hamedeum vestrum dicunt defunctum? — Et ego, inquit, audieram. Abbas subjunxit: Is quiddam juris monasterii sub precaria detinebat; id nobis recipere liceat, petimus. — Omni, ait, illud libertate recipite. » Abbas re Johanni relata: « Quid, inquit, postulastis? — Precariam, inquit. — Ego, inquit, ex hoc nihil commouui; nam istud gratis nobis rediret; sed beneficium ut repeteretis, suasi. Protinus abbas episcopum repetens dicit: Inquit frater Johannes, me nihil utile apud vos effecisse. — Quid igitur ¹⁶⁶¹ intenditur? — Res, ait, quasdam mensæ fratrum proprias detinebat, quas ut reposcerem stimulavit. » Episcopus vultu toto demutat: « Vos, ait, nunquam quiequam eorum tenuistis, et omni tempore beneficio sunt deputata. » Causa vero erat quod in his difficilis videbatur, quod fratres ei plures ex matre erant, et eis usque ad id temporis parum consulere potuerat, pluribus res episcopii retinentibus, quos privare nec jus nec consilium erat — tanto robore ex superioribus episcoporum rebus fractis nitebantur — et ideo hac vel qualibet occasione ipsis germanis quo quid largiretur expectabat.

111. Huic tamen intentioni alias probati et in rebus divinis spectati sancti viri miro ordine divinitus est refragatum. Nam abbate responso ejus pene ab omni ulteriore conatu ^{*}, deterrito ^{*}, episcopus ^{*} vespertino ^{1662*} conventu, quo pridem valde oblectari solitus ^{*} erat ^{*}, et ^{*} ante ¹⁶⁶³ satis jucunde eis fuerat convivatus, ivit quidem, sed non nisi panem ore libans, protinus rediit. Moxque dicto completorio stratu se locat. Multa secum versans, medium fere noctis insomnio fatigatur; ubi nullo somnum datur adsciscere pacto, ut moris sibi erat surgit, et orationi ¹⁶⁶⁴

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁵⁰ Monte? — Freno Mab. ¹⁶⁵¹ panes corr. panis c. ¹⁶⁵² ita supplenda lacunæ pars videtur. ¹⁶⁵³ ita suppleo; Labbeus producto, sed a patet. ¹⁶⁵⁴ ita M. invenire L. ¹⁶⁵⁵ procreditur c. ¹⁶⁵⁶ du c. ¹⁶⁵⁷ abisse c. ¹⁶⁵⁸ humanæ c. ¹⁶⁵⁹ ita Labbeus lacunam explet. ¹⁶⁶⁰ ox e con. ¹⁶⁶¹ ad eum deleta post igitur. ¹⁶⁶² no cod. ¹⁶⁶³ te cod. ¹⁶⁶⁴ oratione corr. orationi c.

NOTÆ:

(409) Cf. Miracula S. Gorgonii c. 15.

¹⁶⁶⁵ incumbere temptat, sed ea ad solitis intentionis viribus ¹⁶⁶⁶ ita ei resolutior fuit, ut stratum accidiosus repeteret; ibi diu somni cupidus, diverso lateris motu defatigatus ¹⁶⁶⁷, nec ullo effectu ejus positus, surgit, arcam martyris petit, culpam coram stratus fatetur, voto res quibus de agebatur spondet reddendas, baculum insuper altari superponit: « Hoc, inquit, martyr sancte, tuum tibi restituo. » Genibus flexis, orationem intentiorem numquam præterea se neque valentius fudisse professus est. Oratione assurgens, stratum petit, in somnum concite solvitur, et pervigilia prius inquieta ordine post naturali compensans ¹⁶⁶⁸, in nonnullam auroræ partem somnus pertrahitur.

112. Jam sole rubente experrectus et ymnorum sibi solito solvendorum memoria perturbatus, satisque causam secum retractans, tandem ¹⁶⁶⁹ laudes surgens explevit. Mox Johannem jubet acciri. Quo præsentem: « Mala me, ait, nocte confecisti; i, et baculum altari inpositum cape, et possessiones quas postulaveras posside. » Ille pedibus provolutus: « Non, inquit, domine, ita convenit. Vos paululum ut defatigatus requiescite, et interim horæ primæ signo dato et celebrato, conventum fratrum adite, et non uni, sed omnibus, quod omnium est dono gratuito restituite. — Ita fiat », inquit.

113. Ecce solito maturius turba suorum diversis ex locis convenit. Nam ipse ibi, ut sibi morem fecerat, duobus vel tribus clericis totidemque cubiculariis contentus, mox monasterii ¹⁶⁷⁰ januam penetraverat, cunctis se comitantibus ablegatis, secularium extraneus morabatur. In his qui convenere erat germanus ejus ¹⁶⁷¹ Gozlinus. . . . Qui ab æcclesiæ custode quodam incauto porta monasterii aperta intromissi, recti cubiculum episcopi quiescentis petebant. Johannes ¹⁶⁷² ut adventum eorum celerius comperit, festinus in occursum venit, et quia infra monasterium loqui religio fuerat, signo ut se sequerentur dato, januam eos longe usque reverti fecit, custodi in aurem susurrans, ut statim a tergo januam obcludat. Ibi eos diversis allocutionibus illis parum jucundis aliquantum detentos, et episcopum, quia noctis incommodo dormire nequiverit, tunc tandem quiescere dicens, ut quippiam cybi interim — nam æstatis erat tempus — capiant monet. Illis recusantibus, nec nisi colloquium episcopi se quippiam velle dicentibus: « Salius, inquit, id est, dum ipse, jam solitis sibi rebus expletis, copiam se conveniendi exhibeat. » Ita eos demoratus, et concite parata gustatione implicitos, ipse intro regressus signum pulsat; prima dicta psalmisque solemnibus, in capitulum episcopus invitatur, Nonnulla pro tempore

A fratribus exhortatione facta, fratres rem jam partim edocti postulationem rerum faciunt prædictarum. Quibus in nullo abnuens, baculumque præterens: « Habeat quod suum est martyr beatus, vosque mei memores habetote. »

114. His peractis, mox qui convenerant irrumpentibus, vehemens sibi a germano sit super rebus eisdem vexatio. Jam monachis ea reddita responsio, multis ille insuper instare et monachis omnia undique abunde sufficere, suis magis eum debere consulere. Ubi nihil proficit, et episcopus cibo cum fratribus sumpto progreditur, iterato ab ipso limine ¹⁶⁷³ monasterii per totam vjam usque vadum fluminis super his sermo repetitur. Jamque vadum ingressurus cum multo jam tedio afficeretur: « Frustra, inquit, nitimini. Vere si mediam partem episcopatus ipsis monachis concessissem, nec passum pedis eis propter quempiam vestrum auferrem. »

Plura sunt alia, quæ, quotiens oportunitas tulit, Johanne interveniente monasterio multis jam temporibus abalienata recepta sunt. Sed quia lectorum animi ad finem ¹⁶⁷⁴ festinant, tempori plurimum parcentes ad reliquum vitæ ejus ¹⁶⁷⁵ stilo percurrendum accedamus.

115. Legatio regis Hispaniæ ¹⁶⁷⁶ Abderahamensis (DCCCCL?), fama gloriæ insigniumque factorum in gentes diversas tunc jam magni regis, postmodum vero ¹⁶⁷⁷ Cæsaris augusti, domini Ottonis perciti, forte cum muneribus pro regia munificentia missis ¹⁶⁷⁸ advenerat. Legati, quibus episcopus quidam præerat, dignitate solemnipro tanta magestate excepti, diuque retenti; inter moras episcopus, qui legatis præerat, mortem obit. Dum a nostris qui item eo remittantur disquiritur, post nonnulla aliquandiu tracta consilia, id demum convenit, ut quia idem rex sacrilegus et profanus, utpote Sarracenus, et a vera fide prorsus esset alienus, quique quamvis amicitiam ¹⁶⁷⁹ expeteret principis Christiani, in litteris tamen quas miserat blasphemam ¹⁶⁸⁰ nonnulla in Christum evomuerat, cum scriptis imperialibus ¹⁶⁸¹ quæ ferrent, vocem quoque suam ipsi aperire, et si quo pacto divinitus daretur, inmutare possent perfidiam.

116. (DCCCCLIII.) Forte sub ipsos ¹⁶⁸² dies Adalbero noster, sacræ memoriæ, palatium adierat. Bruno, magno ac felici postmodum futurus usui et decori, germanus regis, sapientia et prudentia cum ¹⁶⁸³ rerum publicarum tum ¹⁶⁸⁴ omnium liberalium eruditione disciplinarum ita adprime eruditus, ut sui temporis omnes superaret et antiquos pene æquiperaret, cui insuper et Græcæ lectionis multa accesserat instructio, omnium tunc temporis publice ac privatim agendorum communicator ac

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶⁶⁵ oratione corr. orationi c. ¹⁶⁶⁶ juribus c. ¹⁶⁶⁷ defatigatus c. ¹⁶⁶⁸ compensans c. ¹⁶⁶⁹ tandem c. ¹⁶⁷⁰ monasterii c. ¹⁶⁷¹ e. G. e. con. ¹⁶⁷² i. cod. ¹⁶⁷³ limite 1. uel limite 2. ¹⁶⁷⁴ S. q. l. a. a. f. e. con. ¹⁶⁷⁵ mum p. a. r. v. eius e. con. ¹⁶⁷⁶ H. A. f. g. e. con. ¹⁶⁷⁷ r. p. v. c. a. e. con. ¹⁶⁷⁸ m. a. e. con. ¹⁶⁷⁹ amicitiam c. ¹⁶⁸⁰ blabsema c. ¹⁶⁸¹ imperialibus c. ¹⁶⁸² ipso c. ¹⁶⁸³ cu c. ¹⁶⁸⁴ tunc c.

prudenterissimus erat consultor, eique imperialium A data provintia litterarum. Is variæ cæteris consul- tantibus, nostrum Adalberonem sacræ memoriæ no- minat episcopum, nullique aptius id negotii sic ad- dit ¹⁶⁸⁸ posse injungi, quia ipse plurimos perfectorum virorum haberet, quos humanis nequaquam cessuros terroribus satis constaret, utpote seculo jam defunctos et libero pro fidē coram quibuslibet protestatibus ore loquuturos. Convenitur continuo episcopus, et ut duos suorum idoneos legationi Hispaniarum paret imperatur. Mandatis acceptis, abbatem Eginoldum advocat, regia mandata insinuat: suorum duos disquirat, qui imperata perficiant. Lecti primum duo Angilramnus et Wido, regiæque majestatis jussu ex monasterio ¹⁶⁸⁶ sumptus et copia parantur itineris; ad hoc et quo Viridunensis quidam, gnarus ¹⁶⁸⁷ partium Hispanarum, qui eos jussus erat deducere, mora omni postposita veniat jubetur ¹⁶⁸⁸, cum ecce præfatus Wido, alter delectorum, die quadam pro qua nescio negligentia in conventu fratrum ¹⁶⁸⁹ increpitus, in tantæ asperitatem protervix tam in abbatem quam in universum erupit collegium, ut ad ultimum, cum tumor nimix animositatis et insanix in eo nequaquam reprimi valuerit, nec regularem pati disciplinam aliquatenus adquiret, demptus cucullo monasterio pelleretur. Id imperatori (410) continuo nuntiatur. Jussum, illum abradi, aliumque pro eo ascribi.

417. Cum diu his quereretur, omnesque prorsus refugerent, nec in tanta congregatione quisquam inveniri posset, qui se id aggredi ullo modo posse fateretur, Johannes repente nihil cunctabundus se ultroneus offert. Abbate aliquantulum ægre ferente, quod, in eum tota re monasterii incumbente, grata ipse quiete potiebatur, eo numquam si esset possibile abstinere pateretur; vicit tamen perfectio caritatis, quæ non quærit quæ sua sunt, sed potius quæ alienorum. Simul quia videbat virum cupidum esse martirii, si fors ita tulisset, Christo potius transmittere quam suis optavit necessitatibus retinere. Ita assensus imperatori ex legatione episcopi, Johannes dirigitur. Imperator multo hoc amplius delectatus, quem ætate et prudentia ad id negotii omnimodis idoneum advertibat, mandata cum litteris seu muneribus imperatoris ei committit, prædictumque Viridunensem (411), cui nomen erat Ermenhardo, socium ob locorum regionumque notitiam facit; cui munera tradi Johannes expostulat,

ipse litterarum tantum bajulus fit. Rediens Gorziam, iter ocuis accelerat, posthabitisque socii procrastinationibus, ipse litteras secum habens, omnium sanctorum precibus commendatus et votis, proficiscitur. Sumptus omnis ex monasterio ei factus. Ministri monachus tantum unus, Garamannus vocabulo, ordine diaconus, bone per omnia indolis additur. Caballi ad equitandum et sarcinas portandas ¹⁶⁹⁰ quinque sunt delegati. Socius morabatur in ¹⁶⁹¹ vico quodam non multum a Tullo distante, qui videlicet Johannem Scarponnæ ¹⁶⁹² insequitur; hinc Longobas (412), Belnam (413), Divionem, Lugdunum. Hispaniam ¹⁶⁹³ versus intendunt.

418. (DCCCCLIII.) Ubi (414) sarcinis navi impositis Rhodanoque usque ad certum locum vehendis, dispendium perpessi non modicum — nam navibus invasis, plura suorum amiserant, — post quædam recepta Hispaniam tendit. Barcinonam ¹⁶⁹⁴ venientes, quindecim diebus morantur, donec nuntius Tortose missus est. Ea prima regis Sarracenorum erat. Dux continuo eos properare resignat, exceptosque mense integro detinet, adque ad omnem copiam procurat, donec velocius regi Cordubæ nuntiati, de exceptione eorum per singulas civitates vel loca digne regia mandatum est honorificentia. Tandem Cordubam regiam urbem deducti, a palatio domus quædam duobus fere milibus distans eis est delegata; ubi regifico ¹⁶⁹⁵ luxu omnibus etiam præter usum exhibitis, per nonnullos dies coacti sunt remorari.

419. (DCCCCLIV.) Cum jam morarum tederet, curque præsentia regis tamdiu retinerentur, ab his qui se procurabant disquirerent, dictum est, quia nuntii prius missi a rege nostro triennio erant detenti, se ter tantum, id est novem annos, conductum esse a conspectu regio abstinere. Interea quidam ex palatio illuc viros visum venientes causamque adventus eorum percunctantes, dum callide cuncta explorant, nihilque ab eis certi acciperent, qui sibi nisi præsentis regi mandata cuiquam edicere fas nullo modo esse dicebant, illi jam cuncta se præcepisse jactabant, et quia contra leges ipsorum litteras regi afferrent ultimumque eis sine dubio instare periculum, quia et ipse jam littere in noticiam principum devenissent. Et revera, quamquam dolo contigerit, ita erat. Nam a civitate Tullo nostræ provinciæ, comitem episcopi legati defuncti, de quo dictum est, quendam secum presbiterum assum-

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁸⁸ adit c. ¹⁶⁸⁶ m. i. e. m. e con. ¹⁶⁸⁷ V. q. g. e. con. ¹⁶⁸⁹ o. p. v. t. e con. ¹⁶⁸⁸ neg..... fratrum; media Labbeus explevit. ¹⁶⁹⁰ ditur C. a. e. e. s. p. e con. ¹⁶⁹¹ m. in e. con. ¹⁶⁹² licet Iohannem Scarponna e con. ¹⁶⁹³ jam c. Viennam Mabill. ¹⁶⁹⁴ Bartinonam c. ¹⁶⁹⁵ regificio c.

NOTÆ.

(410) Regi Ottoni I.

(411) De Viridunensium mercatorum cum Hispania commercio cf. Liudprandi Antap. vi, 6.

(412) Langres.

(413) Beaune, post Divionem tunc in via Lugdunensi posita.

(414) Lugdun.

pservant, qui toto deinceps itinere eis in omnibus communicans, cum Tortosam, que prima erat regni Sarracenorum, venissent, metuens vite, si, cum comes legati defuncti fuisset, absque litteris reverteretur, litteras eorum ut¹⁶⁹⁶ sibi poscens monstrari, citius excipit. Atque interim eis¹⁶⁹⁷ Augustæ et reliquis civitatibus, ubi Tertosa relicta ierant¹⁶⁹⁸, remorantibus¹⁶⁹⁹, ipse Cordubam præcedit cum litteris. Quæ quomodo vulgo innotuerint¹⁷⁰⁰, parum cognitu fuit; ceterum rumor optimates¹⁷⁰¹ populumque commovit.

120. Itaque primates, inter se consilio habito, et utrum in noticiam regis ea jam venerint disquirentes, ubi parum id compertum habent, per se regem super hoc statuunt perquirendum. Lex enim tam inprovocabilis eos constringit, ut quod semel antiquitus omni ei genti præfixum est, nullo unquam liceat modo dissolvi; parique¹⁷⁰² nodo rex populusque tenentur innexi, omnisque transgressio gladio feritur. Si quid ab inferioribus¹⁷⁰³, rex, si quit rex ipse commiserit, cunctus in eum populus animadvertit. Eis in legibus primum dirumque est, ne quis in religionem eorum quid unquam audeat loqui. Civis sit, extraneus sit, nulla intercedente redemptione capite plectitur. Si rex ipse audierit et in crastinum gladium retinuerit, ipse morti addicitur, nec ulla intervenire potest elementia. Primoribus ergo illis palatium petentibus, cum regi super hoc per nuntios suggestissent — nam accessus¹⁷⁰⁴ ad eum ipsum clarissimus¹⁷⁰⁵, et nisi maximum quid ingruerit nullus, tantum litteris per sclavos cubicularios omnia perferuntur — ille nihil eorum ad se perlatum rescribit. Amici legatos sibi missos, eosque filium suum in domo propria percepisse, necdumque se quid afferrent rescisse. Ita tumultus illorum sedatus est. Nam pro certo jam ad eum rumor venerat, et missis clam nuntiis vera esse compererat, sed timore suorum taliter rem omnem suppresserat.

121. Rex undique meticulosus¹⁷⁰⁶ ancepsque, periculum sibi posse imminere considerans, artibus omnis generis que evadat pertemptat. Et primo quidem Judeum quendam, cui nomen Hasden, quo neminem unquam prudentiorem¹⁷⁰⁷ se vidisse aut audisse nostri testati sunt, ad eos misit¹⁷⁰⁸, qui de omnibus ab eis ipsis penitus exploraret. Is quoniam fama perferente¹⁷⁰⁹ dispersum fuerat, regii eum bajulum esse mandati, ut¹⁷¹⁰ animum Johannis sibi conciliaret. ¹⁷¹¹ primo, quo sollicitabantur metu eum erigit, nihilque mali quemquam

A¹⁷¹¹ eorum ibi passurum, sed cum honore patriæ remittendos edicit. Multa de ritu gentis, et qualiter se coram eis observare deberent, commonuit. Ipsi juniores a quibuscumque vanis lascivis motibus locutionibusve compescerent; nihil tam parvum fore, quod non mox regiæ notitiæ perferretur. Si copia sibi egrediendi pateret, ne qua scurrilitate feminis, saltem nutu se applicarent, nullam sibi pestem truculentiorum futuram; legem sibi propositam nullatenus excederent, quo nullo observatius notarentur, deprehensique nihili penderentur. Johanne ad ea prout competebat respondente, atque acceptissime monitorem ferente, suosque ex contrariæ partis homine suffundente, post plura invicem conserta, pedetemptim Judeus causam ingreditur. Quid missi ferant, sollicite disquirat. Dum paululum cunctari videt Johannem, — nam tunc secreto inter eos agebatur, — sui dat fidem silentii, immo si opus sit tati opem consilii. Johannes cuncta ordine digerit. Dona regi missa, epistolam præterea auribus regis inferendam; absque ea neque dona exhibenda, neque præsentiam, sibi regis fas esse conveniendam. Sententiam simul epistolæ verbis aperit. « Periculosum, inquit Judæus, cum hæc regem videre. Cauti certe sitis, quit nuntiis vobis missis regi respondeatis. Legis enim severitatem jam vobis innotuisse¹⁷¹² non dubito, eique declinandæ prudenter oportet consulere. »

C 122. Illo tunc discedente, post aliquot menses episcopus quidam Johannes ad eos missus est, qui post multa mutuae confabulationis rogata et reddita, ut sit inter fideles, colloquia, mandatum regis subinfert, ut cum muneribus solummodo¹⁷¹³ in conspectu regis adveniant. « Quid ergo, Johannes ait, de litteris imperatoriis? Nonne earum maxime causa directus sum? quia ipse blasphemias præmisit, his etiam vana erroris sui commenta¹⁷¹⁴ destruentibus confutetur. » Ille ad hæc temperatior¹⁷¹⁵ « Considerate¹⁷¹⁶, ait, sub qua conditione agamus. Peccatis ad hæc devoluti sumus, ut paganorum subjaceamus¹⁷¹⁷ ditioni. Resistere potestati verbo prohibemur apostoli. Tantum hoc unum relictum est¹⁷¹⁸ solatii, quod in tantæ calamitatis malo legibus nos propriis uti non prohibent; qui quos¹⁷¹⁹ diligentes Christianitatis viderint observatores, colunt et amplectuntur, simul ipsorum convictu delectantur, cum Judæos penitus exhorreant. Pro tempore igitur hoc videmur tenere consilii, ut quia religionis nulla inferitur jactura, cetera eis obsequamur, jussisque eorum in quantum fidem non impediunt obtemperemus. Unde tibi multo satius nunc de his reticere, et epistolam illam omnino suppressere, quam

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁹⁶ f. que l. r. l. e. ut e con. ¹⁶⁹⁷ e. A. i. e. e con. ¹⁶⁹⁸ sa, r. i. e con. ¹⁶⁹⁹ remorantibus c. ¹⁷⁰⁰ Q. q. v. i, e con. ¹⁷⁰¹ optima... pa... umque c. ¹⁷⁰² bis legitur. ¹⁷⁰³ inferioribus c. ¹⁷⁰⁴ accensus c. ¹⁷⁰⁵ rarissimus Labbeus correxit, bene. ¹⁷⁰⁶ metuculosus c. ¹⁷⁰⁷ n. u. p. e con. ¹⁷⁰⁸ li s. a. e. m. e con. ¹⁷⁰⁹ q. f. p. e con. ¹⁷¹⁰ ut a. i. s. c. e con. ¹⁷¹¹ vocem Labbeus supplevit; jam lacuna. ¹⁷¹² innotuisse c. n. d. e con. ¹⁷¹³ solummodo c. ¹⁷¹⁴ e. v. e. s. c. e con. ¹⁷¹⁵ eratior. Considerate e con. ¹⁷¹⁶ luti s. u. p. s. c con. ¹⁷¹⁷ hoc u. r. est e con. ¹⁷¹⁸ ui quos jam exci. lerunt.

scandalum tibi tuisque, nulla instante necessitate; A
pernitiosissimum concitare. »

123. Johannes paululum commotior : « Alium, inquit, quam te, qui videris episcopus, hæc proferre decuerat. Cum sis enim fidei assertor, ejusque te gradus celsior posuerit etiam defensorem, timore humano a veritate prædicanda nedum alios compescere, sed nec te ipsum oportebat subducere; et melius omnino fuerat, hominem Christianum famis grave ferre dispendium, quam cibis ad destructionem aliorum consociari gentilium. Ad hoc et quod omni catholicæ ecclesie detestabile est et nefarium, ad ritum eorum vos audio circumcisos, cum fortis sententia Apostoli reclamet : *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit* (Galat. v, 2). Itemque de cibis, quos gratia communionis eorum abhominamini : *Omnia munda mundis* (Tit. i, 15); et : *Erunt doctores vaniloqui et seductores docentes illa et illa, et inter cætera abstinere a cibis, quos Deus creavit percipere cum gratiarum actione fidelibus* (Tit. i, 10; I Tim. iv, 3), et : *Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem* (I Tim. iv, 5). » At ille : « Necessitas, inquit, nos constringit; nam aliter eis cohabitandi nobis copia non esset; quin et a majoribus longeque antiquitus traditum observatumque ita tenemus. — Numquam, Joannes, inquit, id approbaverim, ut metu, amore, vel favore mortali, divina transgrediantur statuta. Illos enim inde ¹⁷¹⁹ deflexos vobis nunc pro auctoritate abuti videtis ¹⁷²⁰ vobis res fuerit consensus, cum dolere non neque am qua amorem facere videmini regni cælorum; quoniam eis vos necessitate constrictos ¹⁷²¹ assentire ¹⁷²² fatemini, mihi procul his necessitatibus Christi gratia libero, fixus Domino ¹⁷²³ miserante stat animus, quod nullo terrore, allectione vel gratia, ab his quæ imperatoris suscepi mandatis deflectar. Nam nec sine epistola imperiali ¹⁷²⁴, nullis inde demptis vel commutatis usque ad unum apicem litteris, eum conveniam, et si quid contra ea quisquam oblatraverit, quæ sanæ et catholicæ fidei ferimus, et diversus ad hæc asserta obvenerit, palam resistam, nec ipsius amore vitæ ab attestazione veritatis diffugiam. »

124. (DCCCCLIV.) Hæc regi clam nuntiantur. Nam necdum illa publice a rege, quibus item publice responderet, mandata directa fuerant, sed episcopus ille disquirendi tantum gratia advenerat. Rex callidus, quibus omnibus mortalibus præstare dicebatur, consultationibus mentem hominis modo hac, modo illac, attemptare excogitat, et tamquam muro prævalido diversa arte impulsis machinis, ita firmitatem pectoris ejus, si quo pacto daretur, certat concutere. (DCCCCLV.) Cumque post mensem aut sex vel septem ebdomadaram spatium ei regii nuntii mitteren-

tur, atque ex ipso quid apud se præfinierit quærent, nihilque inmutatum a primis initiis renuntiarent, rex miraculo tantæ constantiæ in diversa agebatur; et primo quidem terrere eum plus metu Christianorum, qui regno ejus libere divinis suisque rebus utebantur, posse credens, die quadam qua dominica erat ei epistolam plenam minarum misit. His enim tantum diebus Dominicis, aut si qui festæ nostræ religionis erant maximi, Natalis Domini, Epiphaniarum, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, sancti Johannis, apostolorum, aut nominatorum erant sanctorum, ad æcclesiam proximam, quæ erat in honore sancti Martini, mittebantur accedere, custodibus hinc inde duodecim, quos sagiones vocant, se deducuntibus ¹⁷²⁵. Cum ergo ea dominica ad æcclesiam processisset, in ipso itinere epistola ei porrecta est. Et quia cartæ magnitudo — nam quadra pellis vervecis erat — terrebat ¹⁷²⁶, ne a ¹⁷²⁶ communione ¹⁷²⁶ sacrorum quo tendebat avocaretur, interim distulit aperire, donec sacris ¹⁷²⁶ peractis ¹⁷²⁶ ad diversorium remearent. Ut revolvit, terrentia quædam quæ sibi contingere ¹⁷²⁷ possent invenit, nec umquam alias ita se ullis terroribus percitum confessus ¹⁷²⁷ est.

125. Nam ¹⁷²⁸ post multa, quæ ei nisi jussis regis assentiretur comminabantur, quibus tamen nullo modo se ¹⁷²⁹ motum ¹⁷²⁹ fuisse testatus est, ad hæc ultimum insertum est, quod si ipsum interimeret, nullum in tota Hispania Christianum vitæ relinqueret, sed omnes gladio trucidaret. Addens hoc : « Cogita, inquit, quot animarum propter te interfectarum apud Deum reus eris, qui nisi contentione tua, a quo pacem et salutem magis sperare debuerant, nullo alio reatu peribunt, quique pro eis quæcumque velles optinere a nobis posses ¹⁷³⁰, sin tanta obstinatione nobis adversus persisteres. » His in ipsa qua ab æcclesia hospitium repetebant via tacite perlectis, dum magnis animi æstibus aliquandiu agitatur, ut vel quod contra ea consilii caperet, vel qualiter ad hæc regi rescriberet, quia non ¹⁷³¹ satis litteris respondendi usum habebat, repente sententiæ illius cælitus, ut sepe nobis fatebatur, memoria menti terrorem omnem metumque proterruit : *Jacta, inquit, in Domino curam tuam* (Psal. li, 23), et alterius : *Quis fecit os hominis?* D *Nonne ego?* (Exod. iv, 11.)

126. Mox hospitium ingressus : « Frater Garamanne, inquit ¹⁷³², otius pellem, in qua quicquid eloquar adscribas, para. » Illo statim exhibente quadram exsectam, ut sumeret imperavit, calamoque parato sedenti exorsus, scriptoris velocitatem tanta verborum copia vicit, ut sepenumero scriptor, dum plurima jungerentur, se non posse excipere quereretur. Erat enim idem Garamannus ejus artis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷¹⁹ l. e. in e con. ¹⁷²⁰ tate a. v. e con, ¹⁷²¹ n. c. assentur e con. ¹⁷²² xus Domino e con. ¹⁷²³ imperia c. ¹⁷²⁴ deducuntibus corr. deducuntibus c. ¹⁷²⁵ terrebat, ne a communio e con. ¹⁷²⁶ erire d. s. perac e con. ¹⁷²⁷ quæ s. c. e con. ¹⁷²⁸ confessus e. Nam e con. ¹⁷²⁹ sermo Labbeus restituit. ¹⁷³⁰ posse c. ¹⁷³¹ n c. ¹⁷³² inquit c.

elegantissimus atque assuetissimus. Primo ordine ad singula respondit: Se legatum missum, præceptis imperatoriis fidem inviolatam servare; non sibi fas esse, ut cui tanta majestas litteras suas et eas non signatas crediderit, sine his faciem ejus cui directus sit videat, aut absque ipso in regis, cui missæ sunt ¹⁷³³, recitentur conspectu. Si sic patiatur (415), se in nullo regio honori defecturum ¹⁷³⁴, quia risset. Aliter universa potius se genera tormentorum sustentaturum, quam ¹⁷³⁵ quicquam extra ea quæ sibi indicta essent vel quantum causa sibi commissa postularet ¹⁷³⁶ excessurum; et sicut superioribus jam se itidem terrentibus respondere haud distulisset, ita ¹⁷³⁷ si etiam particulatim cuncta sui corporis membra a minimis articulis ¹⁷³⁸ usque ad summa vitalia cotidianis resectionibus decarperentur — nam non majorem umquam cruciatum inferri posse, quam si hodie hoc articulo digiti, cras altero, inde per dies singulos singulis, inde brachio, armo, post femore, crure ¹⁷³⁹, pede, præcisis, postremo truncus reliquus fodiatur — non eo tamen se territum aliqua ratione cessurum. Se quoque satis compertum habere ex relatione anteriorum sibi missorum, ipsum regem jam advertisse, quod mori non nimis ipse timeret. Ideoque superfluum esse eo se velle terrere, quod ipse levissimum reputaret, jam quod scripserat, ipso interfecto nullum in tota Ispania reliquum facere Christianum, sibi que reatum tantæ stragis a Deo imputari, id longe aliter se habere, nec se causam esse cædis ipsorum, sed malitiam crudelitatemque iræ ipsius, ipsoque pœnas interfectorum luente, sibi cum ipsis interemptis Christo propitio vitam meliorem succedere. Cum tamen id quoque Deo facile esset commutare, sicut Mardocheus quondam mandaverat Hester: *Si nolueris nunc intercedere, forsitan per aliquam occasionem liberabuntur Judei, et tu et domus tua peribitis* (Esth. iv, 14), ita et nunc Deum facere nihilominus posse, ut postquam omnia ab ipso rege essent promulgata, jamque ipsis cervicibus gladiis novo et inopinato ordine suis Dominus subveniret. Quocirca non hujusmodi se minis vel terroribus nosset ullatenus permoveri, quia qui Mardocheum a superbia Aman constantiæ tenacem miro ordine eripuerit, ipse sibi, quia non proterviæ sed obædientiæ causa interesset, quoquo pacto sibi placitum videretur, non deesset. Hujusmodi sententiæ verbis plurimis aucte atque testimoniorum competentium robore hinc inde præfultæ, paginæ totius campum impleverunt nec prius ori-

dicenda defecerunt, quam scriptor impleta membrana nihil superesse confessus est.

127. Hæc regi perlata, non in iram, ut prius, mentem incendit, sed consilio regio perlata sunt ¹⁷⁴⁰. Jam pridem enim a suis, quibus res nostræ jam fuerant pervulgatæ, abstrudendas eas commonitus erat, ne ¹⁷⁴¹ imperatori ¹⁷⁴² nostro obluctari temptaret. Eum bellicosissimum multarum gentium victorem ¹⁷⁴³, injurias omnes; præcipue legatorum, quo numquam alias se viore animo repetiturum, ac plurimorum copiis regnorum coactis, Ispaniam totam postquam variis calamitatibus vastavisset; forte tandem jure victoris sibi subjecturum. Pluribus ita jactatis, quidam forte suggestit, ut quia vir ille tantæ videbatur constantiæ, ac non minoris arbitrari posset prudentiæ, quem etiam tanti temporis mora in lege sua tam fixum monstrasset, ac proinde ¹⁷⁴⁴ fidem mortalibus non denegaret, is ipse super hoc, quid facto sibi opus esset, consuleretur. Ita nuntiis se convenientibus postquam ultima hæc mandata percepit: Tandem, inquit, sapientiore consilio rem tractastis. Si mox initio id esset quæsitum, non tantas vobis vel nobis tedii et anxietatis molestias tot spatia temporum protraxissent. Nunc citum id facile extat consilium. Mittatur domino nostro imperatori legatio a rege vestro, ut mihi quid de commissis agere debeam, describat. Ejus litteris iterum visis, ad universam obædiam.

128. His regi nuntiatis, acceptoque consilio ut a prudente suggesto, quæri jubetur quis iter tantum vellet assumere, cum rarus aut fere nullus palam se ostendendo ¹⁷⁴⁵ proferret, propositumque esset, ut quisquis illuc iret, honore quovis petito et cujuscumque generis muneribus rediens potiretur. Tandem extitit inter palatina officia Recemundus quidam, adprime catholicus, et litteris optime tam nostrorum quam ipsius inter quos versabatur linguæ Arabicæ institutus. Qui tantum in regia habebat officii, ut diversorum pro necessitatibus ad palatium concurrentium ¹⁷⁴⁶ causis extra auditis, quia litteris omnes ibi quærimoniæ vel causæ signantur et resignantur, hic notata inferret, itidemque responsa scripta referret. Pluresque eidem alii erant officio delegati. Is trepidationem cæterorum advertens, sibi que tempus forte oblatum nonnulli adipiscendi hæsitantibus ¹⁷⁴⁷ ceteris ¹⁷⁴⁸, dixit: Quæ erit merces viro qui vendiderit vobis animam suam ¹⁷⁴⁹? Nam ita solemne eis verbum, ut quotiens summo quolibet periculo ¹⁷⁵⁰ in nuntium ¹⁷⁵¹ quis destinatur, ita ei dicatur: Vende mihi ani-

VARIE LECTIONES.

¹⁷³³ sint corr. sunt c. ¹⁷³⁴ deficturum c. ¹⁷³⁵ nera t. s. quam e con. ¹⁷³⁶ usa s. c. postularet e con. ¹⁷³⁷ dere h. d. ita e con. ¹⁷³⁸ culis Labbeus supplevit. ¹⁷³⁹ cruce c. ¹⁷⁴⁰ lio, io, erlata sunt ex coniectura. ¹⁷⁴¹ dendas e. c. e. ne e con. ¹⁷⁴² im Labb. suppl. ¹⁷⁴³ victo Labb. suppl. ¹⁷⁴⁴ p. nihil punctis appositis deletum. ¹⁷⁴⁵ ostendo c. ¹⁷⁴⁶ concurrentium c. ¹⁷⁴⁷ hæsitantibus e con. ¹⁷⁴⁸ vox dubia. ¹⁷⁴⁹ derit v. a. sua e con. ¹⁷⁵⁰ periculo e con. ¹⁷⁵¹ vox dubia.

NOTÆ.

(415) Scilicet rex Abderahaman.

nam tuam. » Si sospes exierit, quam amplissime muneratur. Hoc Recemundo querenti respondetur, quidquid postulatum ab ejusmodi esset conferendum. Ille tantum venie sibi dari petens, ut cum nuntiis conclusis sibi copia esset loquendi, post utrum temptare deberet ediceret.

129. Hoc ei concesso, Johannem conveniens, mores et instituta patriæ nostræ sollicitè disquiri; imperator cujus esset clementiæ, quantæ moderatiōnis in suis, utrumne præceps in iram, et an in semel prolatam inrevocabilis sententiam, multaue ejus generis, tandem si sibi esset fiducia regiam ei legationem proferre, ne forte vicem tanti temporis, quo ipse Johannes ibi detentus fuerat, ipse qui mittebatur exsolveret? Johannes omnia bene processura cito respondens, omni liberum reddit trepidatione atque formidine. Gaudiis et gratulationibus obviis magis ubique excipiendum confirmat. Se epistolam abbati suo missurum, qui illum magnificè exciperet, et tempore quanto cuperet, teneret atque curaret, donec episcopo exhibitum, aut cum ipso, aut cum legatione ejus, ipse abbas imperatoriis eum conspectibus cum pace et gratia præsentaret. His ille allectus, palatium repetens, si sibi quæ postulet dentur, itineri devovet. Ecclesia aliqua forte vacua recens erat episcopo. Hanc munus ejus petit laboris. Facile optentum, atque ex laico episcopus repente processit.

130. Inde (416) sumptu regio ac litteris instructus, Gallias ocius petit (*Jun.*), atque in decem ferme ebdomadibus Gorziam venit (*Aug.*). Ibi gratulantibus cunctis exceptus, ac non post multos dies in urbe a sancto pontifice Adelberone invitatus, et aliquot cum ipso manens diebus, jucunde ammodum habitus est. Inde loca quæque sua cum eo invisens, quia mense Augusto jam præcipiti venerat, autumnum et hiemem secum transegit, donec Dominici natalis festo transacto, qualiter imperatori dirigeretur est ordinatum. Res tamen ejus et plures suorum Gorziæ ¹⁷⁵² interim procuranda manserunt. Inde circa festum sanctæ Mariæ matris Dei ¹⁷⁵³ (DCCCCLVI), (*Febr.* 2) imperatori ab eodem venerabili pontifice, comitante simul domno Eginoldo abbate ¹⁷⁵⁴ deductus, honorifice in palatio Francofurturde suscipitur (*Mart.*). Cujus legatione ¹⁷⁵⁵ audita, fide legati atque constantia summo laudata præconio, litteræ mitiores perferendæ decernuntur ¹⁷⁵⁶. Joanni de prioribus supprimendis ¹⁷⁵⁷ rescribitur, tantum cum donis procedat, amicitiam ¹⁷⁵⁸ pacemque de infestatione latrunculorum Sarracenorum quoquo pacto conficiat, reditumque ¹⁷⁵⁹ maturet, edicitur. Novis denuo muneribus

A perferendis atque mandatis, Virdanensis quidam, cui Dudo vocabulum, destinatur. Ita Hispanus Gorziam rediens ¹⁸⁶⁰, ibique sacræ Quadragesimæ majore parte exacta (*Mart.* 30), circa palmarum diem cum legato imperatorio proficiscens, Junii mensis principiis Cordubam venit. Cumque mox cum novo nuntio regiam vellent irrumpere, rex: « Nequaquam, inquit; sed qui litem tanto tempore protraxerunt, cum prioribus primum procedant muneribus vel mandatis. Inde secundi ordine inferantur. Nec hi omnino faciem meam videbunt, nisi prius monachum illum tanti temporis pertinacem adeant, et patriæ, carorum, regis sui mandatorumque ipsius oblectatione lætificent. »

B 131. Ita cunctis expletis, Joannes trium ¹⁷⁶¹ jam fere annorum claustris solutus, regiis mandatur apparere conspectibus. Cum a legatis ei diceretur, ut crine detonso, corpore loto, veste lautiore se appareret, uti regiis conspectibus præsentandum, illeque renueret, rati illi, non ei vestium mutatoria subesse, regi nuntiant. Ille mox decem libras ei mittit nummorum, unde illa, quibus decenter oculis ¹⁷⁶² regis indueretur, conquireret. Non enim fas esse gentis, ut vili habitu regiis aspectibus præsentaretur. Johannes primo cunctatus utrum susciperet, tandem cogitans, usui pauperum id melius esse expendi, gratias munificentæ regis reddit, quod sui tam sollicitus esse dignatus sit. Deinde responso monachi dignum subjunxit: « Regia, inquit, dona non spernor, vestes vero alias præterquam quibus monacho * uti * licet * ¹⁷⁶³, nec pallia prorsus nec cas ¹⁷⁶⁴ qui alicujus coloris sunt * nisi * nigro * tantum tinctas aliquatenus induam * » Hoc regi relato: « Hoc * , inquit * , responso * eius * ¹⁷⁶⁵ constantem animum recognosco. Sacco quoque indutus si veniat, libentissime * cum * ¹⁷⁶⁶ videbo, et amplius mihi placebit. »

D 132. Post hæc die præfixa qua præsentandus erat ¹⁷⁶⁷, apparatus omni genere exquisitus ad pompam regiam demonstrandam conseritur. Viam totam ab hospitio ¹⁷⁶⁸ ipsorum usque ad civitatem, et inde usque ad palatium regium varii hinc inde ordines constipabant; hic pedites hastis humo stantes defixis, longe inde hastilia quædam et missilia vibrantes manumque crispantes, ictusque mutuos simulant; post hos mulis quidam cum levi quadam armatura insidentes; deinde equites calcaribus equos in fremitu et subsultatione varia concitantes. Mauri præterea forma insolita nostros exterrentes, ita variis proludiis, quæ nostris miraculo arbitrabantur, itinere nimium pulverulento, quem per se ipsa quoque temporis siccitas — nam solstitium erat æsti-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁵² Gorziæ e coni. ¹⁷⁵³ rix m. D. e coni. ¹⁷⁵⁴ mo E. a. e coni. ¹⁷⁵⁵ ejus I. a. e coni. ¹⁷⁵⁶ endæ deer e coni. ¹⁷⁵⁷ suppressens c. ¹⁷⁵⁸ itiam avulsa. ¹⁷⁵⁹ re avulsa. ¹⁷⁶⁰ his abscisum. ¹⁷⁶¹ trium e coni. v. infra cap. 134. ¹⁷⁶² eorum erasum. ¹⁷⁶³ m. u. l. et postea sunt nisi e coni... g. o. c. ¹⁷⁶⁴ eos-c. ¹⁷⁶⁵ H: l. r. e. e coni. ¹⁷⁶⁶ I. e. e coni. ¹⁷⁶⁷ abscisum ¹⁷⁶⁸ ab ho supplevit Labb.

NOTÆ.

(416) De tempore legationis Recemundi cf. Admonitionem ad Liutprandi Antapadosin.

vum (417) [DCCCCLVI. Jun. 21] — sola concitaret, ad palatium perducuntur. Obvii proceres quique procedunt, in ipso limine exteriori pavementum omne tapetibus pretiosissimis aut palliis stratum erat.

133. Ubi ad cubiculum, quo rex solitarius, quasi numen quoddam nullis aut raris accessibile, residebat, perventum est, undique insolitis cuncta velaminibus, oblecta, æqua parietibus paymenta reddebant. Rex ipse thoro, luxu quam poterat magnifico ¹⁷⁶⁹ accumbebat. Neque enim more gentium ceterarum soliis aut sellis utuntur, sed ¹⁷⁷⁰ lectis sive thoris colloquentes vel edentes, cruribus uno alteri impositis, incumbunt ¹⁷⁷¹. Ut igitur Johannes coram advenit, manum interne osculandam protendit. Osculo enim ¹⁷⁷² nulli vel suorum vel extraneorum admissio, minoribus quibusque ac mediocribus nunquam ¹⁷⁷³ foris, summis et quos præstantiori excipit, pompa palmam mediam aperit osculandam.

134. Inde sella parata, manu, ut sedeat, innuit. Longa deinde utrimque silentia. Tunc rex prior: « Tuum, inquit, cor mihi plurimum diu cognosco fuisse infensum, quamdiu te demum aspectu meo suspendi. Sed tu ipse penitus nosti, quod aliter fieri non potuit. Tuam ¹⁷⁷⁴ virtutem sapientiam expertus sum; aliena, ne viderem te cum ¹⁷⁷⁵ epistola, distulerunt, sed quod non odio tui id factum sit, volo cognoscas; et non solum te nunc ¹⁷⁷⁶ libenter excipio, verum de quibuscumque postulaveris impetrabis. » Johannes ad hæc, qui, sicut nobis postea ¹⁷⁷⁷ referebat, aliquid fellis tam diutino angore contracti in regem evomere cogitabat ¹⁷⁷⁸, tam placidus repente effectus est, ut nihil animo ipsius unquam æquabilius esse potuisset. Inde ad singula respondit: Se quidem negare non posse, primo tot acerbitate nuntiorum fuisse permotum; inter ipsa tamen tacitum crebrius cogitasse, simulatis potius quam veris minarum intentionibus hæc erga se agitari; postremo quoque cuncta dilationum obstacula ex superioribus totius triennii actis vel dictis rescisse, nec esse quicquam reliqui, quod merito odio sui factum suspicari deberet: unde si qua ea essent, se penitus animo depulisse, gratiæ tantum, quam tam clementi magnificentia obtulisset, gratulari, et quod regii pectoris in hoc et robur constantiæ et

A moderationis mediæ pervidisset temperamentum satis egregium: Rege his in multam gratiam delinito pluribusque eum compellendi parante, munera imperatoria primum excipi postulavit. Quo facto, reditus indulgentiam e vestigio obsecravit. Rex ammirans: « Quomodo, inquit, hæc tam repentina fieri possit divulsio? Tanto temporis spatio alterutrum expectati, modo vix visi, ita abrumpemur ignoti? Nunc interim mutuo semel conspectu potiti, parum quiddam cognitio mentium se utrumque aperuit, iterum visi jam amplius, tertio tota jam plenitudo notionis vel amicitiae ¹⁷⁷⁹ firmabitur. Inde domino tuo remittendus, digno eo teque deducere honore. » His Johanne assentiente, secundi legati jubentur intro-mitti, eoque præsentem munera quæ deferebant oblata.

B 135. Tunc demum utrisque ad hospitia remissis, post aliquantum tempus Johannes a rege revocatus, familiaria multa cum eo conseruit. De nostri imperatoris potentia atque prudentia, de robore et copia militum vel exercitus, de gloria et divitiis, de bellorum ¹⁷⁸⁰ industria et successibus, multaque id generis. Sua econtra jactare, quanto exercitus robore omnes ¹⁷⁸¹ seculi reges excelleret. Ad hæc Johannes pauca respondit ¹⁷⁸², ut possint qualitercumque regis animum mitigare, tandemque addit ¹⁷⁸³: « Illud vere fateor, regem me hoc seculo ¹⁷⁸⁴ neminem nosse, qui nostro imperatori terra armis aut equis possit æquari. »

136. Rex autem, ira ¹⁷⁸⁵ sedata aut sopita: « Immerito, inquit, regem tuum celebras. — Verane, an falsa sint, ille inquit, licet experiri. » Rex autem: « Cætera utrumque approbaverim; unum est, in quo illum non satis providum esse constiterit. — Quid, inquit, illud est? — Quod potestatem virtutis suæ non sibi soli retinet, sed passus ubere quemque suorum propria uti potestate, ita ut partes regni sui inter eos dividat, quasi eos sibi inde fideliores habeat et subiectiores. Quod longe est; exinde enim superbia et rebellio contra eum nutritur atque paratur, ut nunc in genere ¹⁷⁸⁶ ipsius actum est, qui filio ejus per perfidiam subducto, publicam tyrannidem contra eum exercuit, ad hoc ut gentem externam Ungrorum per media quæque regnorum suorum depopulandam transduxerit (418).

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁶⁹ magni L. supplevit. ¹⁷⁷⁰ L. supplevit. ¹⁷⁷¹ incu L. suppl. ¹⁷⁷² enim e con. ¹⁷⁷³ quam e con. ¹⁷⁷⁴ Tuam e con. ¹⁷⁷⁵ a. ne v. t. c. episto e. con. ¹⁷⁷⁶ olam te n. l. ex e con. ¹⁷⁷⁷ . . . codex. ¹⁷⁷⁸ tabate con. ¹⁷⁷⁹ amicitie c. ¹⁷⁸⁰ rum-abscisum. ¹⁷⁸¹ e. r. o e con. ¹⁷⁸² spondit e con. ¹⁷⁸³ r. a. m. t. a. e con. ¹⁷⁸⁴ abscisum. ¹⁷⁸⁵ ira se e con. ¹⁷⁸⁶ gero c.

NOTÆ.

(417) Incidebat in Sabbatum.
(418) Anno 964. Hic afferre juvabit quæ de Joanne nostro in Vita B. Kaddroæ, abbatis Walciodorensis tum sub Deoderico episcopo Sancti Felicis sive Clementis Metensis, leguntur c. 50: « Ut autem ex hac aliquid sub exemplo dicamus: Johannes abbas Gorziensis cœnobia columna in templo Dei, cujus mortem, sicut nescio quis ait (VIRGIL, eclog. v, 28):

Pœnos gemuisse leones,

Montesque, feræ silvæque loquuntur.

gravi inæqualitate corporis correptus lectulo decubabat; et quia erat vir inenarrabilis ab continentia, aridis cibis, ut solebat sanus, imbecilles artus cogente spiritu excruciat. Pater Kaddroæ, hoc audito, chari-

tate ducente Gorziam pervenerat, et nesciente homine, quod eum ecclesiæ filiis reddere posset, carnum scilicet edulium parari jusserat, et veniente hora refectionis posita est coram eis mensula. Cumque illatos cibos Johannes horreret attingere, sciens Kaddroæ, quia charitas non quærit quæ sua sunt, qui jam olim parcitatis amore saltem ovum non contingere statnerat, carnes suscipiens, comedebat. Quod cum vir Dei Johannes vidisset, jam non valens ejus jussui contraire, infirma membra, quoad convalesceret, refocillavit. Quid ergo? Nonne charitati Christi in hoc quoque Kaddroæ deservivit? Inde ad monasterium reversus, rigore abstinence contra spirituales nequitias scutum recepit. »